नं. ५२६९

नाम. गोपथ ब्राह्मणम्

x x x

पत्र. १४६ सं. x

विष. संहिता ब्राह्मण भाग:

गोपथब्राह्मणम्

५२८५

५२७९

5279
144
पृ

अथर्ववेदब्राह्मण
पत्राणि १४६
श्लोकसं ३०००

गो॰ ब्रा॰ १

ॐ नमो ब्रह्मवेदाय ॥ ब्रह्म ह वा इदमग्र आसीत्स्वयंभ्वेकमेव तदैक्षत महद्वै यक्षं तदेकमेवास्मि
हन्ताहं मदेव मन्मात्रं द्वितीयं देवं निर्ममइति तदभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य सं
तप्तस्य ललाटे स्नेहो यदार्द्र्यमजायत तेनानन्दत्तदब्रवीन्महद्वै यक्षं सुवेदमविदामह इति त
दब्रवीन्महद्वै यक्षं सुवेदमविदामह इति तस्मात्सुवेदोभवत्तं वा एतं सुवेदं सन्तं स्वेद इत्या
चक्षते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः १ स भूयोश्राम्यद्भूयोतप्यद्
भूय आत्मानं समतपत्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य संतप्तस्य सर्वेभ्यो रोमगर्तेभ्यः पृथक्स्वेदधाराः
प्राक्स्यंदन्त ताभिरनन्दत्तदब्रवीदाभिर्वा अहमिदं सर्वं धारयिष्यामि यदिदं किंचाभिर्वा अह
मिदं सर्वं जनयिष्यामि यदिदं किंचाभिर्वा अहमिदं सर्वमाप्स्यामि यदिदं किंचेति तदब्र
वीदाभिर्वा अहमिदं सर्वं धारयिष्यामि यदिदं किंचेति तस्माद्धारा अभवंस्तद्धाराणां धारात्वं १

यश्चायमधीयतेतेनयदब्रवीदाभिर्वाअहमिदंसर्वंजनयिष्यामियदिदंकिंचेतितस्माज्जायाअभवं
२ स्तज्जायायाजायात्वंयच्चास्यांपुनरेषजायतेयच्चपुत्रःपुन्नामनरकमनेकशततारंतस्मात्त्राती
तिपुत्रस्तत्पुत्रस्यपुत्रत्वंतेनयदब्रवीदाभिर्वाअहमिदंसर्वंमाप्स्यामियदिदंकिंचेतितस्मादापो
अभवंस्तदपामप्त्वमाप्नोतिवैसर्वान्कामान्यान्कामयते॥७॥२ ताआपःसृष्ट्वान्वैक्षत
तासुस्वांछायामपश्यत्तामस्येक्षमाणस्यस्वयंरेतोस्कंदत्तदप्सुप्रत्यतिष्ठत्तास्तत्रैवाभ्य
तपत्ताःश्रांतास्तप्ताःसंतप्ताःसार्धमेवरेतसाद्वैधमभवंस्तासामन्यात्र
न्यतराअतिलवणाअपेयाअस्वाद्व्यस्ताअशांतारेतःसमुद्रंवृत्वातिष्ठन्नथेतराःपेयाःस्वा
द्व्यःशांतास्तास्तत्रैवाभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्ताभ्यःश्रांताभ्यस्तप्ताभ्यःसंतप्ताभ्यो
यद्रेतआसीत्तदभृज्ज्यतयदभृज्ज्यततस्माद्भृगुःसमभवत्तद्भृगोर्भृगुत्वंभृगुरितिवैससर्वै

अ॰ब्रा॰ षुलोकेषुभातियएवंवेद ३ सभूयःस्रष्ट्वान्तरधीयतसभृगुःसृष्टःश्रोऽन्तर्हितंवागन्ववदद्वायो
वायोइतिसन्यवर्ततसदक्षिणांदिशमेजततंवागन्ववदन्मातरिश्वन्मातरिश्वन्नितिसंन्यवर्तत
२ सप्रतीचींदिशमेजततंवागन्ववदत्पवमानपवमानेतिसन्यवर्ततसउदीचींदिशमेजततं
9 वागन्ववदद्वातवातेतितमब्रवीन्नवाविदामहइतिनहीत्यथवाऽर्वाङेनमेतास्वेवाप्स्वन्विच्छे
तितयदब्रवीदथर्वाङेनमेतास्वेवाप्स्वन्विच्छेतितदथर्वाऽभवत्तदथर्वणोऽथर्वत्वंतस्यह
वाप्तस्यभगवतोऽथर्वणऋषेर्यथैवब्रह्मणोलोमानियथांगानियथाप्राणएवमेवास्यस
र्वआत्मासमभवत्तमथर्वाणंब्रह्माब्रवीत्प्रजापतेःप्रजाःसृष्ट्वापालयस्वेतितयदब्रवी
त्प्रजापतेःप्रजाःसृष्ट्वापालयस्वेतितस्मात्प्रजापतिरभवत्तत्प्रजापतेःप्रजापतित्वमथ
र्वावैप्रजापतिःप्रजापतिरिववैसर्वेषुलोकेषुभातियएवंवेद ४ तमथर्वाणमृषि २

मभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रान्तात्तप्तात्संतप्ताद्दशतयानथर्वणा ऋषीन्निरमिमतैकर्चान्द्व्यृ
चांस्तृचांश्चतुरृचान्पंचर्चान्षडृचान्सप्तर्चानष्टर्चान्नवर्चान्दशर्चानिति तानथर्वणा ऋषीन
भ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो दशतयानाथर्वणानार्षेया
न्निरमिमतैकादशान्द्वादशांस्त्रयोदशांश्चतुर्दशान्पंचदशान्षोडशान्सप्तदशानष्टाद
शान्नवदशान्विंशानिति तानथर्वणा ऋषीनाथर्वणांश्चार्षेयानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्सम
तपत्तेभ्यः श्रान्तेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो यान्मन्त्रानपश्यंस्स आथर्वणो वेदोऽभवत्तमाथ
र्वणं वेदमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रान्तात्तप्तात्संतप्तादोमिति मन एवोर्ध्वमुद
क्रामत्स य इच्छेत्सर्वैरेतैरथर्वभिश्चाथर्वणैश्च कुर्वीयेत्यन्तत एवैतन्महाव्याहृत्या कु
र्वीत सर्वैर्ह वा अस्यैतैरथर्वभिश्चाथर्वणैश्च कृतं भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेव

मेतयामहाव्याहृत्याकुरुते ५ सभूयोश्राम्यत्सभूयोतप्यत्सभूयआत्मानंसमतपत्सआत्मनएव
ग्र·ब्रा त्रींल्लोकान्निरमिमतपृथिवींमंतरिक्षंदिवमितिसखलुपादाभ्यामेवपृथिवींनिरमिमतोद
३ रादंतरिक्षंमूर्ध्नोदिवंसतांस्त्रींल्लोकानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यःश्रांतेभ्यस्तप्तेभ्यः
संतप्तेभ्यस्त्रीन्देवान्निरमिमताग्निंवायुमादित्यमितिसखलुपृथिव्याएवाग्निंनिरमिमता
न्तरिक्षाद्वायुंदिवआदित्यंसतांस्त्रीन्देवानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यःश्रांतेभ्यस्तप्ते
भ्यःसंतप्तेभ्यस्त्रीन्वेदान्निरमिमतऋग्वेदंयजुर्वेदंसामवेदमित्यग्नेरृग्वेदंवायोर्यजुर्वेद
मादित्यात्सामवेदंसतांस्त्रीन्वेदानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यःश्रांतेभ्यस्तप्तेभ्यःसं
तप्तेभ्यस्तिस्रोमहाव्याहृतीर्निरमिमतभूर्भुवःस्वरितिभूरित्यृग्वेदाद्भुवइतियजुर्वेदा
त्स्वरितिसामवेदात्सपञ्चकृत्वस्त्रैवेद्येनैतास्त्रिभिर्वेदैःकुर्वीयेत्येताभिरेवतन्महाव्याहृतिभिः

कुर्वीत सर्वैर्ह वा अस्यैतैरिष्टिभिर्वेदेष्टं भवति य एवं वेद यश्चैवं विद्वानेवमेताभिर्महाव्या
हृतिभिः कुरुते ६ तापाश्रम्भेरेनः समर्द्धं हुत्वातिष्ठंस्ताः प्राच्यो दक्षिणाच्यः प्रतीच्य उदी
च्यः समवर्द्धन्त तद्यत्समवर्द्धन्त तस्मात्समुद्र उच्यते ता भीता अब्रुवन्भगवन्तमेव वयं राजा
नं वृणीमह इति यच्च वृत्वातिष्ठंस्तद्वरणो भवत्तं वा एतं वरणं सन्तं वरुण इत्याचक्षते प
रोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः स समुद्रादमुच्यत स मुच्युरभवत्तं
वा एतं मुच्युं सन्तं मृत्युरित्याचक्षते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्वि
षस्तं वरुणं मृत्युमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्य श्रान्तस्य तप्तस्य सर्वेभ्योऽङ्गेभ्यो रसोऽक्ष
रत्सोऽङ्गरसोऽभवत्तं वा एतमङ्गरसं सन्तमङ्गिरा इत्याचक्षते परोक्षेण परोक्षप्रिया इव हि
देवा भवन्ति प्रत्यक्षद्विषः ७ तमङ्गिरसमृषिमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रा

अ·ब्रा·
५

तात्तप्तात्संतप्ताद्विंशिनोंगिरस ऋषीन्निरमिमत तान्विंशिनोंगिरस ऋषीनभ्यश्राम्यदभ्यतपत्सम

तपत्तेभ्यः श्रांतेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो दशतयानांगिरसानार्षेयान्निरमिमत षोडशिनोष्टादशि

नो द्वादशिन एकर्चांस्तृचांश्चतुरृचान्पंचर्चान्षडृचान्सप्तर्चानिति तानांगिरस ऋषी

नांगिरसांश्चार्षेयानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यः श्रांतेभ्यस्तप्तेभ्यः संतप्तेभ्यो यान्मंत्रा

नपश्यत्स आंगिरसो वेदोभवत्तमांगिरसं वेदमभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तस्माच्छ्रांतात्तप्तात्सं

तप्ताज्जनदिति हैतं महद्देव्यमभवत्स य इच्छेत्सर्वैरेतैरांगिरोभिश्चांगिरसैश्च कुर्वीयेत्येतेनैव तं म

हाव्याहृत्या कुर्वीत सर्वैर्ह वा अस्यैतैरांगिरोभिश्चांगिरसैश्च कृतं भवति य एवं वेद यश्चैवं वि

द्वानेवमेतया महाव्याहृत्या कुरुते ॥ ८ ॥ स ऊर्ध्वोतिष्ठत्स इमांल्लोकान्व्यष्टभ्नात्तस्मादांगि

रसोधीयान ऊर्ध्वस्तिष्ठतीति तद्व्रतं स मनसा ध्यायेद्यदहं किंच मनसा ध्यास्यामि तथै व

वतन्नविक्ष्यतिनदह्यतथैवभवतितदप्येतदृचोक्तंश्रेष्ठोहवेदस्तपसोधिजातोब्रह्मज्यानां
5 हितपेसंबभूवब्रह्मगण्डुभ्यतंयदस्रज्यतेहंनिवेशनमनृणंहरमस्यतितावापतामगि
रसोजामपीयन्मेनयःकरोतिमेतिभिर्वीर्यंयएवंवेद ९ सदिशोन्वैक्षततप्राचींदक्षि
णांप्रतीचीमुदीचींध्रुवामूर्ध्वामितितानात्तश्चैवाभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्ताभ्यःश्रां
ताभ्यस्तप्ताभ्यःसंतप्ताभ्यःपंचवेदान्निरमिमतसर्पवेदंपिशाचवेदमसुरवेदमितिहा
सवेदंपुराणवेदमितिसखलुप्राच्याएवदिशःसर्पवेदंनिरमिमतदक्षिणस्याःपिशा
चवेदंप्रतीच्याअसुरवेदमुदीच्याइतिहासवेदंध्रुवायाश्चोर्ध्वायाश्चपुराणवेदंसतांश्च
वेदानभ्यश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्तेभ्यःश्रांतेभ्यस्तप्तेभ्यःसंतप्तेभ्यःपंचमहाव्याहृ
तीर्निरमिमतवृधत्करद्गुहन्महत्तदितिवृधदितिसर्पवेदात्करदितिपिशाचवेदा

अ॰ब्रा॰ दृहदित्यसुरवेदान्महदितीतिहासवेदानदितिपुराणवेदानसपङ्क्तैस्सर्वैरेतैःपंचभिर्वेदैः
५ कुर्वीय्यदेतेनाभिरेवतन्महाव्याहृतिभिःकुर्वीतसर्वैर्हवाअस्यैतैःपंचभिर्वेदैःकृतंभवतिय
एवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेताभिर्महाव्याहृतिभिःकुर्वीतसर्वैर्हवाअस्यैतैःपंचभिर्वेदैःकृ
5 तंभवतियएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेताभिर्महाव्याहृतिभिःकुर्वीतसर्वैर्हवाअस्यैतैः
पंचभिर्वेदैःकृतंभवतियएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेताभिर्महाव्याहृतिभिःकुरुते ९ स
आवतश्चपरावतश्चान्वैक्षततनास्तत्रैवाभ्यःश्राम्यदभ्यतपत्समतपत्ताभ्यःश्रांताभ्यस्तप्ताभ्यः
संतप्ताभ्यःशामित्सृहेमद्द्वारमदक्रामसपङ्क्तैसर्वाभिरेताभिपवनद्भिश्चपरावद्भिश्चकुर्वी
येतेनतयैवतंमहाव्याहृत्याकुर्वीतसर्वाभिर्हवाअस्यैताभिरवद्भिश्चपरावद्भिश्चकृतंभव
तियएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतयामहाव्याहृत्याकुरुते ॥ सभूयोश्राम्यद्भूयोतप्यद् ५

भूयआत्मानंसमतपत्समनसएवेदंसर्वंनिरमिमततन्नखेभ्योनक्षत्राणिलोमभ्यओषधिवन
6 स्पतीन्क्षुद्रेभ्यःप्राणेभ्योन्यान्बहून्देवान्सभूयोश्राम्यद्भूयोतप्यद्भूयआत्मानंसमतपत्सपत्तेत्रिवृ
तंसप्ततंतुमेकविंशतिसंस्थंयज्ञमपश्यत्तदप्येतदृचोक्तं।अग्निर्यज्ञंत्रिवृतंसप्ततंतुमित्या
थाप्येषशाक्लोकःप्रत्यभिवदतिसप्तसुत्याःसप्तचपाकयज्ञाइति १२ तमाहरत्ते
नायजततस्याग्निर्होतासीद्वायुरध्वर्युःसूर्यउद्गाताचंद्रमाब्रह्मापर्जन्यःसदस्यओषधिव
नस्पतयश्चमसाध्वर्यवोविश्वेदेवाहोत्रकाअथर्वांगिरसौगोप्तारौतंहस्मैतमेवंविद्वांसःपू
र्वेश्रोत्रियायज्ञंततंसावसायहस्माहेत्यभिव्रजंतिमानोयंधर्मउद्यतःप्रमत्तानाममृताःप्र
जाःप्रसाक्षीदितितान्वाएताननन्यरिस्तकांसदःप्रसर्पकानित्याचक्षतेदक्षिणासमृद्धं
स्तद्धस्माहप्रजापतिर्यद्वैयज्ञेकुशलात्विजोभवंत्यचरितिनोब्रह्मचर्यमपराग्या

गो·ब्रा
६

वानइैयज्ञस्यविरिष्टमित्याचक्षतेयज्ञस्यविरिष्टमनुयजमानोविरिष्यतेयजमानस्यविरिष्टम
न्वृत्विजोविरिष्यन्तऋत्विजांविरिष्टमनुदक्षिणाविरिष्यन्तेदक्षिणानांविरिष्टमनुयजमानःपुत्र
पशुभिर्विरिष्यतेपुत्रपशूनांविरिष्टमनुयजमानःस्वर्गेणलोकेनविरिष्यतेस्वर्गस्यलोकस्यवि
रिष्टमनुतस्यार्द्धस्ययोगक्षेमोविरिष्यतेयस्मिन्नर्द्धेयजन्तइतिब्राह्मणं ६ तेहस्मैतमेवंविद्वां
संब्रह्माणंयज्ञाद्विरिष्टीवायज्ञविरिष्टिनोवेद्युपाधावन्तेनमस्तेअस्तुभगवन्यज्ञस्यनोवि
रिष्टंसंधेहीतिनयज्ञेवाविरिष्टंस्यात्तत्राग्नीनुपसमाधायशान्त्युदकंकृत्वापृथिव्यैश्रोत्रायेप
तित्रिरेवाग्नीन्संप्रोक्षतित्रिःपर्युक्षतित्रिःकारयमाणमाचामयतिचसंप्रोक्षतिचयज्ञवा
स्तुचसंप्रोक्षत्यथापिवेदानांरसेनयज्ञस्यविरिष्टंसंधीयतेनयथालवणेनसुवर्णंसंदध्या
त्सुवर्णेनरजतंरजतेनलोहंलोहेनसीसंसीसेनत्रपुणैवमेवास्ययज्ञस्यविरिष्टंसंधीयते ६

6

यज्ञस्य संधीतिमनु यजमानः संधीयते यजमानस्य संधीतिमन्वृत्विजः संधीयन्त ऋत्विजां संधी
7 तिमनु दक्षिणाः संधीयन्ते दक्षिणानां संधीतिमनु यजमानः पुत्रपशुभिः संधीयते पुत्रपशू
नां संधीतिमनु यजमानः स्वर्गेन लोकेन संधीयते स्वर्गस्य लोकस्य संधीतिमनु तस्याष्टस्य यो
गः क्षेमः संधीयते यस्मिन्नेतैर्यजन्त इति ब्राह्मणं ॥४॥ तदु ह स्माहाथर्वा दैवो विजानन्नुत्तवि
रिष्टानेदानीत्वुपशामयेरन्नेतेषामायाश्विनिः क्रियतेपि च यज्ञ बहुद्वयन्ते विलोमः क्रियते न
चैवास्य काचनार्त्तिर्भवति न च यज्ञविस्कन्धमुपयात्यपहंति पुनर्मृत्युमपात्येति पुनरा
जातिं कामचारोस्य सर्वेषु लोकेषु भाति य एवं वेद यश्चैवं विद्वान्ब्रह्मा भवति यस्य चैवं वि
द्वान्ब्रह्मा दक्षिणतः सदो ध्यास्ते यस्य चैवं विद्वान्ब्रह्मा दक्षिणत उदङ्मुख आसीनो यत्र
आज्याहुतीर्जुहोतीति ब्राह्मणं ॥५॥ ब्रह्म ह वै ब्रह्माणं पुष्करे ससृजे स खल्ब्रह्मा सृष्टश्चि

गो॰ब्रा

तामापेदेकेनाहमेकेनाद्वेराणासर्वांश्चकामांसर्वांश्चलोकांसर्वांश्चदेवांसर्वांश्चवेदासर्वांश्चय
ज्ञांसर्वांश्चशद्वांसर्वांश्चव्युष्टीःसर्वाणिचभूतानीस्थावरजंगमान्यभवेयमिति सब्रह्मचर्य
मचरत्सउंमित्येतदक्षरमपश्यदेद्विवर्णंचतुर्मात्रंसर्वव्यापिसर्वविभ्वयातयामब्रह्मब्राह्मी
व्याहृतिंब्रह्मदैवतंतयासर्वांश्चकामांसर्वांश्चलोकांसर्वांश्चदेवांसर्वांश्चवेदांसर्वांश्चयज्ञां
सर्वांश्चशद्वांसर्वांश्चव्युष्टीःसर्वाणिचभूतानिस्थावरजंगमान्यन्वभवत्तस्यप्रथमेवर्णेना
पस्नेहश्चान्वभवत्तस्यद्वितीयेनवर्णेनतेजोज्योतींष्यन्वभवत् १६ तस्यप्रथमयास्वर
मात्रयापृथिवीमग्निमोषधीवनस्पतीनृग्वेदंभूरितिव्याहृतिंगायत्रंछंदस्त्रिवृतं
स्तोमंप्राचींदिशंवसंतमृतुंवाचमध्यात्मंजिव्हांरसमितींद्रियाण्यन्वभवत् १७ तस्य
द्वितीययास्वरमात्रयांतरिक्षंवायुंयजुर्वेदंभुवइतिव्याहृतिंत्रैष्टुभंछंदःपंचदशं

स्तोमंप्रतीचींदिशंग्रीष्मम्ऋतुंप्राणमध्यात्मंनासिकेगंधघ्राणमितीन्द्रियाण्येतदभवत् ८
8 तस्यतृतीययास्वरमात्रयादिवमादित्यंसामवेदंस्वरितिव्याहृतिंजागतंछंदःसप्तदशंस्तोम
मुदीचींदिशंवर्षाऋतुंज्योतिरध्यात्मंचक्षुषीदर्शनमितीन्द्रियाण्येतदभवत् ।९। तस्यव
कारमात्रयापश्चंद्रमसमथर्ववेदंनक्षत्राण्योमितिस्वमात्मानंजनदित्यंगिरसामानुष्टुभं
छंदएकविंशंस्तोमंदक्षिणांदिशंशरदमृतुंमनोध्यात्मंज्ञानंज्ञेयमितीन्द्रियाण्येतदभवत् १०
तस्यमकारश्रुत्येतिहासपुराणंवाकोवाक्यंगाथानाराशंसीरुपनिषदोनुशासनानीना
मितिवृधत्करद्रुहन्महत्तछमोमितिव्याहृतीःस्वरशम्यनानातंत्रीःस्वरनृत्यगीतवादित्रा
ण्येतदभवच्चैत्ररथंदैवतंवैद्युतंज्योतिर्बार्हतंछंदस्त्रिणवत्रयस्त्रिंशौस्तोमौध्रुवामूर्ध्वांदिशं
हेमंतशिशिरावृतूश्रोत्रमध्यात्मंशब्दश्रवणमितीन्द्रियाण्येतदभवत् ११ सैषाकामदु।

गो॰ब्रा ऋग्ब्रह्मणस्तपसोग्रेप्रादुर्बभूवब्रह्मवेदस्यासार्वेणांशुक्रमतपवंमंत्राःप्रादुर्बभूवुःसभगव
त्वमंत्राणामनतपसाशुश्रूषानध्यायाध्ययनेनयदूनंचविरिष्टंचयातयामंचकरोतितदथर्व
८ णांतेजसाप्यायनाथाययेन्मंत्राश्चमामाभिमुखीभवेयुर्गर्भाःइवमातरमभिजिघांसःपरस्ता
दोंकारंप्रयुक्तपनयैवर्चाप्यायाप्यायपेदेषैवयज्ञस्यपुरस्ताद्युज्यतेपश्चात्सर्वतनपन
यायज्ञस्तायतेतदप्येनदृचोक्तं याप्युरस्ताद्युज्यतऋचोअक्षरेपरमेव्योमनितितदेतदक्षरंब्रा
ह्मणोयंकाममिच्छेत्रिरात्रायोषितःप्राङ्मुखोवाग्यतोबर्हिष्युपविश्यसहस्रकृत्वआवर्त्तये
त्सिद्धान्यस्यार्थाःसर्वकर्माणिचेतिब्राह्मणं २२ वसोर्धाराणामेडूनगारंतदुरक्षिणःपर्यवारयं
ततेदेवाभीताआसन्कस्मानन्नसुरानयदूनिष्यतीतितनोंकारंब्रह्मणःपुत्रंज्येष्ठंददृ
शुस्तेतमब्रुवन्भवतामुखेनेमानसुराञ्जयेमेतिसहोवाचकिंमेप्रतीवाहोभविष्यती ८

9 तिवंरुहणीस्वेति ब्रह्मणा इति स वरमवृणीत न मामनीरयित्वा ब्राह्मणा ब्रह्म वदेयुर्यदि वदेयुर
ब्रह्म तत्स्यादिति तथेति ते देवा देवयजनस्योत्तरार्धे सर्वैः समपतन्नाग्ना संस्कातौ नोंकारेणाग्नीध्रीया
त् देवा अग्रयणान्यराभावयं तन्न घत्यराभावं यं तत्तस्मादोंकारः पूर्वमुच्यते यो ह वा एतमोंकारं न
वेदावशी स्यादित्यथ य एवं वेद ब्रह्म वशी स्यादिति तस्मादोंकार ऋगृग्भवति यजुर्यजुः
साम्नि साम सूत्रे सूत्रं ब्राह्मणे ब्राह्मणं श्लोके श्लोकः प्रणवे प्रणव इति ब्राह्मणं २३ ओंकारं पृ
च्छामः को धातुः किं प्रातिपदिकं किं नामाख्यातं किं लिंगं किं वचनं का विभक्तिः कः प्र
त्ययः कः स्वर उपसर्गो निपातः किं वै व्याकरणं को विकारः को विकारी कति मात्रः कति
वर्णः कत्यक्षरः कति पदः कः संयोगः किं स्थानानुप्रदानकरणं शिक्षकाः किमुच्चारयन्ति
किं छंदः को वर्ण इति पूर्वे प्रश्ना अथोत्तरे मंत्रः कल्पो ब्राह्मणमृग्यजुः साम कस्माद्ब्रह्म

गो॰ब्रा ९

वादिनउँकारस्मादितःकुर्वंतिकिंदेवतंकिंज्योतिषंकिंनिरुक्तंकिंस्थानंकाप्रकृतिःकिम
ध्यात्ममितिषट्त्रिंशत्प्रश्नाःएतेषांनराणांत्रयोवर्गाद्वादशकापत्यैषोंकारंव्याख्यास्यामः
२४ इंद्रःप्रजापतिमपृछद्भगवंतभ्यस्तपृछामीतिपृछवत्सेत्यब्रवीत्किमयमोंका
रःकस्यपुत्रःकिंचैतछंदःकिंवर्णःकिंचैतद्ब्रह्मसंपद्यतेतस्माद्वैतत्भद्र
मोंकारंपूर्वमालेभेस्वरितोदात्तएकाक्षरउँकारऋग्वेदेत्रैस्वर्योदात्तएकाक्षरउँ
कारोयजुर्वेदेदीर्घप्लुतोदात्तएकाक्षरउँकारःसामवेदेह्रस्वोदात्तएकाक्षरउँकारो
थर्ववेदउदात्तोदात्तद्विपदश्चउअर्धचतस्रोमात्रामकारेव्यंजनमित्याहुर्यासाप्रथ
मामात्राब्रह्मदेवत्यारक्तावर्णेनयस्तांध्यायतेनित्यंसगच्छेद्ब्राह्मंपदंयासाद्वितीया
मात्राविष्णुदेवत्याकृष्णावर्णेनयस्तांध्यायतेनित्यंसगच्छेद्वैष्णवंपदंयासातृतीयामा ९

ऐशानदेवत्याकपिलावर्णेनपरंध्यायतेनित्यंसगच्छेदेशानंपदंयामार्द्धचतुर्थीमात्रा
10 सर्वदेवत्याव्यक्तीभूताखेविचरतिशुद्धस्फटिकसन्निभावर्णेनपरंध्यायतेनित्यंसग
च्छेत्पदमनामकमोंकारस्यवेत्तिविप्रोनजानातितत्पुनरुपनयनेनस्माद्ब्राह्मणाव
चनमादर्नंव्यंयथालालनव्यागोत्रोब्राह्मणःपुत्रोगायत्रंछन्दःशुक्लोवर्णःपुंसोवसोरुद्रो
देवताउंकारोवेदानां ॥५ कोधातुरिन्याप्यधातुरवतिमध्येकेरूपसामान्यादर्थसामान्य
मेदीयस्तस्मादापेरोंकारःसर्वमाप्नोतीत्यर्थःकृदन्तमर्थवन्मात्रातिपदिकमदर्शनेप्रत्यय
स्यनामसंपद्यतेनिपातेषुचैनंवैयाकरणाउदात्तंसमामनंतितदव्ययीभूतमन्वर्थंवा
वीपाद्वेनव्येतिकदाचनेति सदृशंत्रिषुलिंगेषुसर्वासुचविभक्तिषु।वचनेषुचसर्वे
षुयन्नव्येतितदव्ययं।कोविकारीच्यवनेप्रसारणमाप्नोतेएकारपकारौदिकार्यौवा

श्र· ब्रा· टीतउँकारोविज्ञायतेद्वितीयोमकारएवंहिवर्णएकाक्षरउँमित्योंकारोनिर्वृत्तः २८ कति
९ मात्रइत्यादेस्तिस्रोमात्राअभ्यादानेहिप्लवतेमकारश्चतुर्थीकिंस्थानमित्युभावोष्ठौस्थान
नादानप्रदाकरणौचघस्थानंसंध्यक्षरमवर्णलेशः कंठ्योयथोक्तशेषः पूर्वोविवृतकर
10 णस्थितश्चद्वितीयस्पृष्टकरणस्थितश्चनसंयोगोनविद्युतआख्यातोपसर्गानुदात्तःस्व
रितलिंगविभक्तिवचनानिचसंस्थानाध्यायिनआचार्याःपूर्वेबभूवुःश्रवणादेवप्रतिप
द्यंतेनकारणंपृच्छन्त्यथापरःपक्षीयाणांकविःपंचालाचंडःपरिपृच्छकोबभूवावृष्ट
यगृह्णीष्वदोषाद्यवंतोक्रुवंतितन्वाच्युपलक्षयेद्वर्णाक्षरपदांकशोविभक्त्यामृषि
निषेविनामितिवाचस्तत्ववंतितस्मात्कारणंब्रूमोवर्णानामयमिदंभवतिष्यतीति
षडंगविदस्तत्तथाधीमहेकिंछंदइतिगायत्रंहिछंदोगायत्रीवैदेवानामेकाक्षरा ९

षेतवर्णाच व्याख्याता दौ द्वादशकौ वर्णा वेन दैव्याकरणं धात्वर्थवचने शौ दंछे दोवचने
चाथोन्नरौ द्वौ द्वादशकौ वर्णौ वेदरहस्यकी व्याख्याता मंत्रः कल्पो ब्राह्मणम् ऋग्यजुः सा
माथर्वाणेषा व्याहृतिश्चतुर्णां वेदानामानुपूर्व्येण भूर्भुवः स्वरिति व्याहृतयः २ अ
समीच्यप्रवह्निनाति श्रूयंते द्यपराद्यर्षीणामेकदेशो दोषपनीहर्विंतामपि देशि
भिः सोमः पातव्यः समाप्तमिव भवति तस्मादृग्यजुः सामान्यपक्वान्नेनेजोस्यासंस्त
त्रमहर्षयः पुरिदेवपांचक्रीरेमहच्छोकभयं प्राप्यास्मान्नचैनत्सर्वैः समभिहितं नेव
पंभगावंतमेवोपधावामसर्वेषामेवशर्मभावानीति तेनथे मत्काद्रलीमत्निष्ट्वा
शुपसत्रेभ्यश्च्यणोपसीदासीत्तिनीचैर्वभूवुः सएभ्य उपनीयप्रोवाचमामिकामे
वव्याहृतिमिमादिनश्राद्दितः कण्ठधामित्येवंमाममकाश्राधीयंते नवनैभ्यं वर्गीयो वि

ग्र·ब्रा ॥

द्रः सोमः पातव्यऋत्विजः पराभवंतियजमानोरजसाएपस्तिभ्रातिश्चापधस्तातिष्ठतीत्ये
वमेवोत्तरोत्तरायोगात्त्रोकंनोकंप्रशाधमित्येवंप्रजापोनपराभवविष्यतीतितथाहृतथा
हृभगवान्नितिप्रतिपेदिरेआथायपंसत्तेनथावीतशोकभयाद्भवत्रस्तस्माद्ब्रह्मवादिनउंका
रमादितः कुर्वंति १८ किंदेवतमित्यचामग्निर्देवतंतनदेवज्योतिर्गायत्रंछंदः पृथिवीस्था
नंअग्निमीडेपुरोहितंयज्ञस्यदेवमृत्विजं। होतारंरत्नधातममित्येवमादिंकृत्वाऋग्वेद
मधीयते। यजूंषिवायुर्देवतंतनदेवज्योतिस्त्रैष्टुभंछंदोंतरिक्षस्थानं। इषेत्वोर्जेत्वावायव
स्थदेवोवः सविताप्रार्पयतुश्रेष्ठतमायकर्मण इत्येवमादिंकृत्वायजुर्वेदमधीयते। सा
मान्यादित्योदेवतंतनदेवज्योतिर्जागतंछंदोद्यौस्थानंअग्नआयाहिवीतयेगृणानोहव्य ॥
दातये। निहोतासत्सिबर्हिषीत्येवमादिंकृत्वासामवेदमधीयते। अथर्वणांचंद्रमा

12 देवं तत देवज्योतिः सर्वाणि छंदांस्यापस्थाने। शंनो देवीरभिष्टय इत्येवमादिं कृत्वाऽथर्ववे
दमधीयते अद्भ्यः स्थावरं जंगमो भूतग्रामः संभवति तस्मात्सर्वमापोमयं भूतं सर्वं भृग्वंगि
रोमयं। अंतरैते त्रयो वेदा भृगूनंगिरसः श्रिताः इत्यपि प्रकृतिरपामोंकारेण चैतस्माद्व्यासः
पुरोवाच भृग्वंगिरोविदा संस्कृतोऽन्यान्वेदानधीयीत नान्यत्र संस्कृतो भृग्वंगिरसोऽधीयी
त सामवेदेऽथाखिलश्रुतिर्ब्रह्मचर्येण चैतस्मादथर्वांगिरसो ह यो वेद स वेद सर्वमिति ब्रा
ह्मणं २९ अध्यात्ममात्मभैषज्यमात्मकैवल्यमोंकार आत्मानं निरुध्य संगममात्रीभूता
र्थचिंतां चिंतयेदतिक्रम्य वेदेभ्यः सर्वपरमध्यात्मफलं प्राप्नोतीत्यर्थः सवितर्कं ज्ञानम
यमित्येतैः प्रश्नैः प्रतिवचनैश्च यथार्थपदमनुविचिंत्य प्रकरणज्ञो हि प्रबलो विबुधी
स्यात्सर्वाक्षिणा कोवाकार इति ब्राह्मणं ३० एतद्धस्मैतद्विद्वांसमेकादशाक्षमौद्गल्या।

ग्लावोमैत्रेयोभ्याजगामसतस्मिन्ब्रह्मचर्यंवसतोविज्ञायोवाचकिंस्विन्मर्याअयंतंमौद्गल्योध्ये
ग्र·ब्रा तियदस्मिन्ब्रह्मचर्यंवसतीतितद्धिमौद्गल्यस्यान्तेवासीशुश्रावसआचार्यायव्रज्याचचष्टेदुर
१२ धीयानंवाअयंभवन्तमवोचद्योयमद्यातिथिर्भवतिकिंसौम्यविद्वानितित्रीन्वेदान्ब्रूतेभोइतितस्य
सौम्ययोविस्पष्टोविजिगीषोन्तेवासीतंमेह्वयेतितमाजुहावतमभ्युवाचासावितिभोइति
12 किंसौम्यतआचार्योध्येतीतित्रीन्वेदान्ब्रूतेभोइतियन्नुखलुसौम्यास्माभिःसर्वेवेदामुखतो
गृहीताःकथंतएवमाचार्याभाषतेकथंनुशिष्टाःशिष्टेभ्यएवंभाषेरन्यंत्वेनमहंप्रश्नंप्रवक्ष्या
मिनतंविवक्ष्यतिनहैनमध्येतीतिसहमौद्गल्यःस्वमन्तेवासिनमुवाचपरेहिसौम्यग्लावं
मैत्रेयमुपसीदाधीहिभोःसावित्रींगायत्रींचतुर्विंशतियोनिंद्वादशमिथुनांयस्याभृग्वङ्गि
रसश्चक्षुर्यस्यांसर्वमिदंश्रितंतांभवान्प्रब्रवीत्वितिसचेत्सौम्यदुरधीयानोभविष्यत्याचा १२

यौवाच ब्रह्मचारी ब्रह्मचारिणो सावित्रीं प्राहेति वत्ततिन तं ह्यपाउवधीयानं तं वै भवान्मौ
13 द्गल्यमवोचस्मनायंप्रश्नमप्राक्षीन्नतं व्यवोचः पुरासंवत्सरादार्त्तिमाक्रक्ष्यसीति ॥ स
तत्राजगामयत्रैतरोवभ्रवन्ने ह यप्रक्रमसहन प्राति पेदेतं होवाचउवधीयानं तं वै भवन्मौद्
गल्यमवोचस्मनायंप्रश्नमप्राक्षीर्नतं व्यचोचः परासंवत्सराहार्त्तिमाक्र्व्यसीति सह मैत्रे
यः स्वान्तेनेवासिन उवाच यथार्थं भवंतो पथागृहं यथा मनो विप्रसृजध्वं तानुवधीयानं वाश्र
हं मौद्गल्यमवोचं समायंप्रश्नमप्राक्षीर्नतं व्यचोचं तमुपैष्यामि शांतिं करिष्यामीति सह
मैत्रेयः प्रातः समित्पाणिर्मौद्गल्यमुपससादासावाश्रहं भो मैत्रेयः किमर्थमिति उवधीय
नं वाश्रयं भवंतमवोचं तमायंप्रश्नमप्राक्षीर्नतं व्यवोचं त्वामुपैष्यामि शांतिं करिष्यामी
ति स होवाचात्रवाउपनेचसर्वं च कृतं पापकेन न्वायानेन चरंतमाक्र रघोपंमम क

त्वाएतंतेदधामितेनयाहीतिसहोवाचैतद्देवाग्नाविदंवानृशंसंचयथाभवामाहोपाया
ग्र॰ब्रा मित्येवंभवंतमितितंहोपेयापतंहोपेत्यपप्रच्छकिंस्विदाहुर्भोःसवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्य
१३ कवयःकिमाहुर्धियोविचक्ष्वयदितांःप्रवेत्थप्रचोदयन्त्सवितायाभिरेतीतितस्माएतत्प्रो
13 वाचवेदांश्छंदांसिसवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यकवयोन्नमाहुःकर्माणिधियस्तदुतेप्रब्रवी
मिप्रचोदयंतंसवितायाभिरेतीतितमुपसंगृह्यपप्रच्छाधीहिभोःकःसविताकासावित्री ३२
मनएवसवितावाक्सावित्रीयत्रह्येवमनस्तद्वाग्यत्रवैवाक्तन्मनइत्येतेद्वेयोनीएकंमि
थुनमग्निरेवसवितापृथिवीसावित्रीयत्रह्येवाग्निस्तत्पृथिवीयत्रवैपृथिवीतदग्निरि
त्येतेद्वेयोनीएकंमिथुनंवायुरेवसवितान्तरिक्षंसावित्रीयत्रह्येववायुस्तदंतरिक्षंयत्र
वान्तरिक्षंतद्वायुरित्येतेद्वेयोनीएकंमिथुनमादित्यएवसविताद्यौःसावित्रीयत्रह्ये ३३

ह्येवादित्यस्तद्द्यौर्यत्रवैद्यौस्तदादित्यइत्येतेद्वेयोनीएकंमिथुनंचन्द्रमाएवसवितानक्षत्रा
14 णिसावित्रीयत्रह्येवचन्द्रमास्तन्नक्षत्राणियत्रवैनक्षत्राणितच्चन्द्रमाइत्येतेद्वेयोनीएकंमिथु
नमहरेवसवितारात्रिःसावित्रीयत्रह्येवाहस्तद्रात्रिर्यत्रवैरात्रिस्तदहरित्येतेद्वेयोनीएकंमि
थुनमुष्णमेवसविताशीतंसावित्रीयत्रह्येवोष्णंतच्छीतंयत्रवैशीतंतदुष्णमित्येतेद्वेयोनीए
कंमिथुनमभ्रमेवसवितावर्षंसावित्रीयत्रह्येवाभ्रंतद्वर्षंयत्रवैवर्षंतदभ्रमित्येतेद्वेयोनीए
कंमिथुनंविद्युदेवसवितास्तनयित्नुःसावित्रीयत्रह्येवविद्युत्तत्स्तनयित्नुर्यत्रवैस्तनयित्नु
स्तद्विद्युदित्येतेद्वेयोनीएकंमिथुनंवेदाएवसविताछन्दांसिसावित्रीयत्रह्येववेदास्तच्छं
दांसियत्रवैछंदांसितद्वेदाइत्येतेद्वेयोनीएकंमिथुनंयज्ञएवसवितादक्षिणाःसावि
त्रीयत्रह्येवयज्ञस्तद्दक्षिणायत्रवैदक्षिणास्तद्यज्ञइत्येतेद्वेयोनीएकंमिथुनमेतन्हस्मैतद्वि

हंसमोपाकाविमासस्कब्रह्मचारीणेसंस्थितस्तस्मैवैनमासस्रवाचितेइवावितोवभूवाथो
गो॰ब्रा च्छापशवाजीहित्येनहाग्रहंवेदनैनास्ययानीक्षितपतेभ्यावामिथुनेभ्यः संभृतोब्रह्मचा
१४ रीममपुरायुषःप्रेयादिति ३३ ब्रह्महेदंश्रियंप्रतिष्ठामायतनमैक्षततत्तपस्वयदितद्व
तेध्रियेततत्तत्येप्रत्यतिष्ठत्सनत्ससवितासावित्र्याब्राह्मणंसृष्ट्वातत्सावित्रीपर्यदधात्तत्स
वितुर्वरेण्यमितिसावित्र्याप्रथमः पादः पृथिव्यर्चंसमदधादृचाग्निमग्निनाश्रियंश्रिया
स्त्रियंस्त्रियामिथुनंमिथुनेनप्रजांप्रजयाकर्मकर्मणातपस्तपसासत्यंसत्येनब्रह्मब्रह्म
णाब्राह्मणंब्राह्मणेनव्रतंव्रतेनवैब्राह्मणः संशितोभवत्यशून्योभवत्यविच्छिन्नोभव
त्यविच्छिन्नोस्यतंतुरविच्छिन्नंजीवनंभवतियएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतंसावित्र्याःप्र
थमंपादंव्याचष्टे ३४ भर्गोदेवस्यधीमहीतिसावित्र्याद्वितीयः पादोंतरिक्षेणय १४

ज्ञः समदयमयज्ञुषावायवायुनाभ्रमभ्रेणावर्षंवर्षेणौषधिवनस्पतीनोषधिवनस्प
15 तिभिः पशून्पशुभिः कर्मकर्मणानतपस्तपसासत्यंसत्येनब्रह्मब्रह्मणाब्राह्मणंब्राह्म
णेनव्रतंव्रतेनवैब्राह्मणः संशितोभवत्यशून्योभवत्यविच्छिन्नोभवत्यविच्छिन्नोस्यतंतु
रविच्छिन्नंजीवनंभवतियएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतंसावित्र्याद्वितीयंपादंव्याचष्टे
२५ धियोयोनः प्रचोदयादितिसावित्र्यास्तृतीयः पादोदिवासामसमदधात्साम्नावि
त्पनरश्मीन्रश्मिभिर्वर्षंवर्षेणौषधिवनस्पतीनोषधिवनस्पतिभिः पशून्पशुभिः क
र्मकर्मणानतपस्तपसासत्यंसत्येनब्रह्मब्रह्मणाब्राह्मणंब्राह्मणेनव्रतंव्रतेनवैब्रा
ह्मणः संशितोभवत्यशून्योभवत्यविच्छिन्नोभवत्यविच्छिन्नोस्यतंतुरविच्छिन्नंजीव
नंभवतियएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतंसावित्र्यास्तृतीयंपादंव्याचष्टे २६ तेनह

सु·ब्रा वाएवंविज्ञानात्मनोनब्रह्मणाभिपन्नंग्रसितंपरामृष्टंब्रह्मणाकाशमभिपन्नंग्रसितं
१५ परामृष्टमाकाशेनवायुरभिपन्नोग्रसितःपरामृष्टोवायुनाज्योतिरभिपन्नंग्रसितंपरा
मृष्टंज्योतिषापोभिपन्नाग्रसिताःपरामृष्टाअद्भिर्भूमिरभिपन्नाग्रसिताःपरामृष्टाभू
म्यान्नमभिपंनंग्रसितंपरामृष्टमन्नेनप्राणोभिपंनोग्रसितःपरामृष्टःप्राणेनमनो
भिपंनंग्रसितंपरामृष्टंमनसावागाभिपन्नाग्रसिताःपरामृष्टावाचावेदाअभिप
न्नाग्रसिताःपरामृष्टावेदैर्यज्ञोभिपन्नोग्रसितःपरामृष्टस्तानिहवाएतानिद्वादश
महाभूतान्येवंविदिप्रतिष्ठितानितेषांयज्ञएवपरार्द्धः १२ तेहस्मैनमेवंविद्वा
सोमंन्यंतेविज्ञैनमितियाथ्यानव्यमविद्वांसोयंयज्ञोवेदेषुप्रतिष्ठितोवेदावाचि
प्रतिष्ठितावाङ्मनसिप्रतिष्ठितामनःप्राणेप्रतिष्ठितंप्राणोन्नेप्रतिष्ठितोन्नंभूमौप्र १५

तिष्ठितंभूमिरप्सुप्रतिष्ठितापोज्योतिषिप्रतिष्ठिताज्योतिर्वायौप्रतिष्ठितंवायुरा
16 काशेप्रतिष्ठितंआकाशंब्रह्मणिप्रतिष्ठितंब्रह्मब्राह्मणेब्रह्मविदिप्रतिष्ठितंयोह
वाएवंविन्सवितप्रणांचकीर्तिंलभतेस्वरभीस्वर्गंधांसोपहत्याप्मानंत्यश्रियमश्न
तेयएवंवेदयश्चैवंविद्वानेवमेतंवेदानांमातरंसावित्रीसंपदमुपास्तइतिब्रा
ह्मणं १८ आपोगर्भंजनयंतीरित्यपांगर्भःपुरुषःसयत्तोद्भिर्यत्तःप्रणीयमानेप्राउ
नायनेतस्मादाचमनीयंपूर्वमाहारयन्तिसपदाचामतित्रिराचामतिद्विःपरिशुंभत्या
ग्रुरवहत्यपाप्मानंनिर्सिदस्मुपसाध्यज्ञषोएत्यमंत्रानप्रपुज्यावसायप्राचीःशाखाःसं
ध्ययातिवंगृहेपाणावमृतमस्यमृतोपस्तरणमस्यमृतायत्वोपस्तृणामीतिपाणाउ
दकमानीयजीवास्थेतिसकृत्त्रिराचामतिसयत्सर्वमाचामतिसत्प्राणांस्तानेने

श॰ब्रा
९
16

नास्मिंनाप्यापपतियाऐमावात्याःशारीरान्मात्रास्तद्यथैतदग्निंवायुमादित्यंचंद्रमसम
यःपशूनन्यांश्चप्रजास्तानेतेनास्मिन्नाप्याययत्यायोऽमृतंसयद्द्वितीयमाचामतिसमापाने
स्तानेतेनास्मिन्नाप्यापपतियाऐमावात्याःशारीरान्मात्रास्तद्यथैतत्पौर्णमासीमष्टा
काममावास्यांश्रद्धांदीक्षांयज्ञंदक्षिणास्तानेतेनास्मिन्नाप्याययत्यायोऽमृतंसयत्तृ
तीयमाचामतिसमव्यानंस्तानेतेनास्मिंनाप्यापपतियाऐमावात्याःशारीरान्मात्रा
स्तद्यथैतत्पृथिवीमंतरिक्षंदिवंनक्षत्राण्यृतूनार्तवान्संवत्सरंस्तानेतेनास्मिन्ना
प्याययत्यायोऽमृतंपुरुषोब्रह्माप्यामृतोऽङ्गिरसोभवतितस्माद्वैविद्वान्पुरुषमिदंपु
उरीकमितिप्राणएषसपुरीशेतेसंपुरिशेतेतस्मात्पुरिशयंसंतंप्राणंपुरुषइत्या
चक्षतेपरोक्षेणपरोक्षप्रियाइवहिदेवाभवंतिप्रत्यक्षद्विषःसयत्सर्वमाचा ९

मतिपुरस्ताद्धोमास्तेनास्मिन्ब्रह्मवंहृधेसयद्धितीयमाचामत्याज्यभागौतेनास्मिन्ब्रह्मवंहृधे
17 सयत्तृतीयमाचामतिसंस्थितेहोमास्तेनास्मिन्ब्रह्मवंहृधेसयद्धिःपरिमृभातितत्समिन्ते
वर्हिःसयत्सर्वाणीखानिसंवदेहमाप्यायपतिपश्चात्पदानांमंत्रकार्यंयत्तेसंस्कृटति
सर्वंतेनास्मिन्ब्रह्मवंहृधेसयदोंएवान्मंशान्मपुंक्तश्चासर्वमेधाद्देतेक्रतवपन्नएवास्यस
र्वेषुलोकेषुसर्वेषुदेवेषुसर्वेषुवेदेषुभूतेषुसर्वेषुसत्त्वेषुकामचारःकामविमोचंत
भवत्यहंचनप्रमीयतेयएवंवेदतदप्येतदृचोक्तंश्रापोभृग्वंगिरोरूपमापोभृग्व
ंगिरोमयंसर्वमापोमयंभूतंसर्वंभृग्वंगिरोमयंअंतरैतेत्रयोवेदाभृगूनंगिरसोनु
गाः अपांपुष्पंमूर्तिराकाशंपवित्रमत्तममित्याचम्याभ्युक्ष्यात्मानमनमेत्रपनरं
इजीवेतिब्राह्मणं ३९ एवंब्राह्मणेप्रथमःप्रपाठकः ॥ ॐ ब्रह्मचारीसञ्चरा

गृ·ब्रा
२

तिरोऽटसी३भोऽइत्याचार्यमाह नास्मिन्देवाः संमनसो भवंतीति वापमाह स सद्यस्तानि सर्वेऽस्मा
उत्तरे स्वस्तु इत्यादित्यमाह दीक्षितो दीर्घश्मश्रुरेष दीक्षित एव दीर्घश्मश्रुरेष एव वाचा
र्यस्थाने तिष्ठत्वाचार्य इति स्तूयते वै यत स्थाने तिष्ठत्वादिति स्तूयते योऽस्थाने तिष्ठत्वा
दित्य इति स्तूयते तदप्येतदृचोक्तं ब्रह्मचारिसंनिति ब्राह्मणं १ जायमानो ह वै ब्राह्म
णः सप्तेंद्रियाण्यभिजायते ब्रह्मवर्चसं च यशश्च स्वप्नं च क्रोधं च श्लाघां च रूपं पुण्यमेव
गंधं सप्तमं तानि ह वा अस्यैतानि ब्रह्मचर्यमुपेतोपक्रामंति मृगान्तस्य ब्रह्मवर्चसं ग
इत्याचार्यं यजगं रेस्वमो वराहं क्रोधः पश्चात्वाकुमारीं रूपमोषधिवनस्पतीन् पुण्या
गंधः स यन्मृगाजिनानि वस्ते तेन तद्ब्रह्मवर्चसमवरुंधे यदस्य मृगेषु भवति स हा
स्तानो ब्रह्मवर्चसी भवति स यदहरहराचार्याय कर्म करोति तेन तद्यशोऽवरुंधे यद २

स्याचार्यं भवति सहस्रान्तो यशस्वी भवति स यन्त्रशुष्म जिह्वाश्विनपतिनेनं तं स्वप्नमवरुं
18 धेयो स्याजगरे भवति न हस्त्रान्नं स्वपन्ने माक्रस्व पिङ्गेनं वा बुध्यते स यत्क्रोद्वा वाचा
नवं चन हि नस्ति पुरुषात्पुरुषात्पापीयानिव मन्यमानस्तेन तं क्रोधमवरुन्धे यो स्य
वराहे भवति तस्य हस्त्रान्तस्य क्रोधाश्लाघीयः सविशन्ते याग्निः श्लाघमानो नस्त्रानया
तेनं तं श्लाघामवरुन्धे यास्याशु भवति सहस्रान्तः श्लाघीयो न्ये भ्यः श्लाघ्यन्ते थैनद्व्र
ह्मचारिणो रूपं यत्कुमार्यः स्नानशालो दीक्षो दीक्षितेति वा स्ववं विपरिधापये तेन तद्रू
पमवरुन्धे पदस्य कुमार्यो भवति तं हस्त्रान्तं कुमारी भवति री दते थैनद्ब्रह्मचारि
णः पुण्यो गन्धो य एषधिवनस्पतीनां तासां पुण्यं गन्धं शक्तिं च नोपजिघ्रेत् तेन तं पुण्य
गन्धमवरुन्धे यो स्यौषधिवनस्पतिषु भवति सहस्रान्तः पुण्यगन्धिर्भवति २ सवा

गो·ब्रा
१८
18

पञ्चपदं पञ्चस्वनस्सोपैत्यग्निं पादेनाचार्यं पादेन ग्रामं पादेन मृत्युं पादेन स यदहरहः समिध आ
हृत्य सायं प्रातरग्निं परिचरेत्तेन तं पादमवरुन्धे योऽस्याग्नौ भवति स यदहरहराचार्यायापव
र्म करोति तेन तं पादमवरुन्धे योऽस्याचार्ये भवति स यदहरहर्ग्रामं प्रविश्य भिक्षा
मेव परीप्सति न मैथुनं तेन तं पादमवरुन्धे योऽस्य ग्रामे भवति स यत्क्रुद्धो वाचा न कंच
न हिनस्ति पुरुषान्पुरुषान्पापीयानिव मन्यमानस्तेन तं पादमवरुन्धे योऽस्य मृत्यौ भ
वति १ पञ्च ह वा एते ब्रह्मचारिण्यग्नयो धीयन्ते द्वौ पृथग्घस्तयोर्मुखे हृदय उपस्थ
एव पञ्चमः स यद्दक्षिणेन पाणिना स्त्रियं न स्पृशति तेनाहरहर्याजिनां लोकमव
रुन्धे यत्सव्येन तेन प्रव्राजिनां यन्मुखेन तेनाग्निस्कन्दिनां यद्धृदयेन तेन शूराणां
यदुपस्थेन तेन गृहमेधिनां तेषां स्त्रियं पराहृत्य नाग्निरिवापिध्यते स यदहरहरा

वार्यायकुलेनुशिष्टेसोनध्यायस्त्र्याहमेमभ्रशमोमागोपायेतियमोहैनंगृभ्णोगोपा
पेतितस्यहप्रजास्वस्थःश्रेयसीश्रेयसीहभवतिपाप्मैवप्रतिधीयतेस्वर्गेलोकेपिन्न
त्रिरध्यातितंतवव्रवसीतस्मात्तंवर्वक्तेन्तेत्रंवर्द्धतेनब्रह्मतस्मात्तंतवंनवसीतब्रह्म
वर्द्धतेंमामानमितितेनोपर्यासीतपउपर्यास्तेप्राणमेवतदात्मनोधत्तेकुरुतेयवढातो
वह्न्यधपवासीताधःशायीताथास्तिष्टेद्धोब्रजेदेवंहस्मवैतत्स्वैब्राह्मणाब्रह्मच
र्यंचरन्तितेहस्मतत्पुत्रंभ्रातरंवोपतापिनमाक्रह्पनयेनेनमित्यासमिद्धारान्त्वेरषप
तेनमन्वायथाजनमाक्रस्त्वापयेनैनमित्यासमिद्धारान्त्रत्येतानित्रतानिभवंतितं
चेदृक्ष्यानमाचार्योभिवदेत्तप्रतिसंहायप्रतिशृणुयात्तंचेदृक्ष्यानमुङ्क्ष्वापतंचेदु
त्थितमभिप्रक्रमयतंचेदभिप्रक्रांतमभिपलायमानमेवहस्मवैतत्स्वैब्राह्मणाव

ग्र॰ ब्रा

१९

19

ह्मचर्यं चरंति तेषां ह स्मैवैषां पुण्या कीर्त्तिर्गच्छत्याह वा प्रैये सोऽयमागमिष्यतीति ॥ ध जनमेज
यो ह वै पारीक्षितो मृगयां चरिष्यन्हंसाभ्याममधि हृत्यं नपावतस्तस्त श्रतिनाहू च तज्जनमेजयं पा
रीक्षितमभ्याजगाम स होवाच नमो वां भगवंतौ कौ न भगवंतावितिनाहू चतुर्दक्षिणा
ग्निश्चाहवनीयश्चेति स होवाच नमो वां भगवंतौ न तदाकीयतामिति ह्येपारानमित्यापि कि
ल देवानरमंतेन न हि देवानरमंतेऽपि लैको पारामाहे वा ऽऽगामम उपसंक्रामंतीति स होवा
च नमो वां भगवंतौ किं पुण्यमिति ब्रह्मचर्यमिति किं लोकामिति ब्रह्मचर्यमेवेति न को
वेदयति देतावलोधौ म्नो थ्यवेल्लदंतावलोधौ म्नो पावानि ताव तितावति काले पारी
क्षितं जनमेजयमभ्याजगाम तस्मा उ ह्कापस यमेव विष्टरश्निदधौ नमपसंशृत्यप्र
च्छाधीहि भोः किं पुण्यमिति ब्रह्मचर्यमिति किं लौकामिति ब्रह्मचर्यमेवेति तस्मा १९

पतन्नोवाचाष्टचत्वारिंशद्वर्षंसर्ववेदब्रह्मचर्यंतच्चतुर्धावेदेषुव्युह्यद्वादशवर्षंब्रह्मच
20 र्यंद्वादशवर्षाण्यवरार्द्धमपिस्नात्वापंश्चरेद्यथाशक्त्यपरंतस्माउहस्मैभ्रौसहस्त्रंददाव्य
प्यपिकीर्त्तिनमाचार्योब्रह्मचारीत्येकश्चाक्रुताकाशमधिदैवतमध्यात्मंब्राह्मणोऽत्वा
श्चवणावान्ब्रह्मचारी ५ ब्रह्मह वैप्रजामृत्यवेसंप्रयच्छद्ब्रह्मचारिणमेवनसंप्रददौस
होवाचास्यामासिन्त्रितिकिमितियांरात्रींसमिधमनाहृत्यवसेत्तामायुषोवहेधीयेति
तस्माद्ब्रह्मचार्यहरहःसमिधआहृत्यसायंप्रातरग्निंपरिचरेन्नोपर्यपमसादयेदथप्रति
ष्ठापयेयपर्युपसादयेज्जीमूतवर्षीतदहरहःपर्जन्योभवतितिदेवाश्रुवन्ब्राह्मणोवा
श्रयंब्रह्मचर्यंचरिष्यतिब्रूतास्मैभिक्षाइतिगृहपतिर्ब्रूनवब्रह्मचारीगृहपश्चाइतिकि
मस्याहंजीनाइदन्याइनीष्टापूर्तंसुकृतंद्रविणमवरुंध्यादितितस्माद्ब्रह्मचारिणेह

ग्र·त्रा रहस्मिंस्तां दधाद्दक्षिणामस्मा एषामिष्टापूर्तं संसृजन्तद्रविणमवरुंध्यादिति सप्तमीनानिनयेत्स
४ मसीमतिनयंनब्रह्मचारीभवतिसमिद्भिदेस्मप्रातश्चमचरितान्नब्रह्मचारीपुनरुपनेयोभ
वति ८ नोपरिशायीस्यान्नगायनोननर्तनोनसरणोननिष्ठीवेद्यदुपरिशायीभवत्य
२० भीक्ष्णंनिवासाजायंतेयद्गायनोभवत्यभीक्ष्णाशाक्रंदाधावंतेयन्नर्तनोभवत्यभी
क्ष्णाशाःप्रेतानिर्हरंतेयत्सरणोभवत्यभीक्ष्णाशाःप्रजाःसंविशंतेयन्निष्ठीवतिमध्यए
वतदात्मनोनिष्ठीवतिसयोन्निष्ठीवेद्दिवोनुमांपदत्रापिमधोरहंपदत्रापिरमस्यमर
त्यात्मानमनुमंत्रयते। पदत्रापिमध्येरहंनिरिष्टविषमस्सरंतं। अग्निश्चिनत्सविताच
पुनर्मैजठरेधत्तं। पदत्रापिरमस्यमेपरापपानास्सरंतं। तदिहोपकयामहेनत्मश्रा
प्यायतांपुनरितिनश्मशानमातिष्ठेन्नचेदभिनिष्ठेदुदकेहस्तेकृत्वापदीदमस्त २

कामेत्यभिमंत्र्याजपन्नंप्रोद्यपरिक्रामेन्नमपापोपरिव्रजेत् ॥ यदीदमत्रकामयं
21 रिप्रसपेपपिमांधः स्रोणाइवह्रीयतां मानोन्वागादधं यत्तस्मथहेन देवनां परिंहते यद्भल
पारीतदथैतदचोक्तं । देवानामेनत्परिहृन मनभ्याहृफंचरतिरोचमाने । तस्मिं सर्वे पश
वस्तत्रयज्ञास्तास्मिन्त्रंतेमहृदेवनाभिरितित्राह्मणं ॥ ५ ॥ ७ ॥ १ ॥ प्राणापानौजनयत्रि
ति शंखस्य मूले महऋषिर्वसिष्टस्य पुत्रयपतो वाचं सत्तेणीनो स्मा विहोत्रो प्राङ्भवे
पानामितिनथातक्षत्सदन्नवंतेनेषावलाविपाण्मध्ये वसिष्टशिलानाममद्रथम
श्राद्धमो द्वितीयः कृसपिलास्तास्मिन्वतिष्टः समन्तपद्धिपामित्रजमदग्नीजामदग्न्य
नपतो गोतमभरद्वाजौ सिंहोपस्तेन पनो गुं गुर्गुं गवासेन पन्नचिद्रेरःषिद्रोणाभ्यन
पदगस्त्योगस्त्यतीर्थे नपति दिव्यात्रिरहनपतिस्वयंभूः कश्यपः कश्यपयतेगोभ्यः

ग्र·ब्रा तपऽ्लप्यकर्द्वतत्तस्व: स्थावराश्चिल्लरिवमुका: सर्पदंष्ट्रहन: संहतएवाना: कश्यप
तेगर्दश्नात्सरणावादाम्सिद्धिर्भवतिब्राह्म्यवर्षसहस्रमशिवनेब्रह्मचार्यैकपादेनाति
२१ ष्टद्वितीयंवर्षसहस्रमूर्द्धम्येवास्तस्यधारामधारयद्ब्राह्मणएषष्टाचत्वारिंशतवर्षसह
21 स्राणिसलिलस्पृष्टेषिवोभ्यातपस्तस्मात्तपतात्तपसोभूयएवाभ्यतपत्तदप्येताद्ट
चोभिवदंतिप्राणापानौजनयंतीतिब्राह्मणं ॥ १२ ॥ ८ एकपाद्द्विपदइतिवायुरेकपा
त्तस्यमाकाशंपादश्चन्द्रमाद्विपात्तस्यपूर्वपक्षापरपक्षौपादावादित्यस्त्रिपात्तस्येमेलो
का: पादाअग्नि: षट्पात्तस्यपृथिव्यंतरिक्षंद्यौरापओषधिवनस्पतयइमानिभूता
निपादास्तेषांसर्वेषांवेदागतिरात्माप्रतिष्ठितास्त्रनस्त्योब्रह्मण: शालाग्रयोग्राऽऽ: ष
ट्टिनिमहस्तिएकाणाश्चेन्द्रचामूर्तिर्याजषीगतिः सामम्यंतेजोऽभ्यंवगिरसामम्यं २१

तेनोमऽभवंगिरसामायेनत्तब्रह्मैवयजमस्त्रतच्छाहि संस्थित इतितत्समऽभवंगीसः संस्थेत्रयो
22 श्राद्धैकसंस्थित इतियद्धोतचौमंडलैः करोति पृथिवीं तेनाप्याययन्त्येन स्यात्पाग्निश्च
तीति तदप्येतदृचोक्तं। अग्निर्वासाः पृथिव्यासितन्त्तरिति यदध्वर्युं यजमानाकरोत्यंतरिक्षं
तेनाप्याययन्ति तस्मिन्वायुर्नाविविशते कतमच्चनाहरिति तदप्येतदृचोक्तं। अंतरिक्षे
पथिभिर्ह्रीयमाणो न निविशते कतमच्चनाहः अपां योनिः प्रथमजा ऋतस्य कासिजा
न हुन कुतश्चाबभूवेति यदुद्गाता सामभ्याकरोति दिवं तेनाप्याययन्ति तस्मादित्यः
शुक्रश्चरतीति तदप्येतदृचोक्तं। उद्धापतंतमरुणं सुपर्णमिति यद्ब्रह्मलिंगैर्वाकांडैः करो
त्यपस्तेनाप्याययन्ति चंद्रमा अप्स्वंतश्चरतीति तदप्येतदृचोक्तं। चंद्रमा अप्स्व। तदिति ता
सामोवधिवनस्पतयः कोशाति। ततो मूलकांडपर्णपुष्पफलप्ररोहरसगंधैर्य

अ·ब्रा त्रोवर्त्तन्तेऽङ्गिः कर्म्माणिप्रवर्त्तन्तेऽङ्गिः सोमोविष्टपतेनयज्ञस्याकर्म्माणिकर्म्मणपासंत्रयस्य
पस्तेनानुजानात्येषोऽस्यभागस्तद्यथाभोक्तमाणायपवज्ञथममाचामयेदपउपरि
११ ष्टादेवंयत्रोङ्गिरेवप्रवर्त्तन्तेसंस्थाप्यतेतस्मात्पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमेषुत्रोवर्त्तन्तेतप
हिपुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमेषुयत्रंपरिशिष्टस्तान्यनराहिभृग्वङ्गिरसोवेदानुजग्मुभृग्वङ्गिरसः
सोमपानंमन्यतेयोमात्मकोऽलंबवेदतदप्यतदृचोक्तं।सोमंमन्यतेपपिवानितितयथे
मोक्षपृथिवीमदीर्णांज्योतिषामभ्यमायमानांवर्षेशामपत्येवंब्राह्मणोभृग्वङ्गिरोभिर्व्याहृति
भिर्यज्ञस्यविरिष्टंशमयत्यग्निरादित्यायमश्चयेतेगिरश्चमयतश्चंदंसर्वंसमाप्नुवंतिवायुरा
यश्चंद्रमाश्चयेतेभृगवयतश्चंदंसर्वंसमाप्यायंयत्येकमेवसंसंस्थंभवतीतिब्राह्मणं २४
विचारीहवैकाबंधिःकबंधस्याथर्वणस्यपुत्रोमेधावीमीमांसकोऽनूचानआससहस्वेना

निमानेनमानंघचित्तेनेपापतंमातोवाचत्तएवैनदन्नमवोचंस्तरमभेषुक्रुहपंवालेषं
23 गमगधेनुकासिकौशलेषुशाल्वमत्स्येषुशवसउशीनरेषूदीच्येषन्नमदंतीत्यथवंयंतवे
नातिमानेननानाधास्माबस्तवाहनमान्विकेतिसमोधान्तर्योवनास्यस्यसार्वभौमस्य
राज्ञः सोमंप्रसृतमाजगामससदोनशक्यिविधपतिंजश्चपजमानेचामंत्रयामासस्मयाःप्रा
च्योनयोवहेतियाश्चदक्षिणाच्योपाश्चप्रतीच्यायाश्चोदीच्यस्ताः सर्वाएतन्नामधेपीरित्या
चक्षतेताः सासमदमभिपद्यमानानांछिद्यतेनामधेयंसमद्रइत्याचक्षतएवमिमेसर्वेवे
दानिर्मिताः सकल्पाः सरहस्याः सब्राह्मणाः सोपनिषत्काः सेतिहासाः सान्वाख्या
नाः सपुराणाः सस्वराः ससंस्काराः सनिरुक्ताः सानुशासनाः सानुमार्जनाः सवाकोवा
क्यास्तेषांयज्ञमभिपद्यमानानांछिद्यतेनामधेयंयज्ञइत्येवाचक्षते ९ भूमेर्हवा

ग्र॰ब्रा पतहिछिद्रंदेवयजनेपदश्चाव्रश्वणंयदब्रदव्रश्वणंपद्मकृतिमेपन्तमविषमसिदंहृते

२५ वदेवयजनेपान्तमंसमूलमविदग्धंप्रतिष्ठितंप्रागुदक्प्रवणंसमंसमास्तीर्णमिवभव

तियत्रब्राह्मणस्यब्राह्मणानांविद्यान्ब्रह्मब्रह्मत्वंकरोतीतिवाचेक्कंदस्तत्रविंदामोपेनोत्त

रमेमहीतितान्हपप्रच्छकिंविद्वान्होताहोत्रंकरोतिकिंविद्वानध्वर्युराध्वर्यवंकरोतिकिं

विद्वानुद्गातौद्गात्रंकरोतिकिंविद्वान्ब्रह्माब्रह्मत्वंकरोतीतिवाचेक्कंदस्तत्रविंदामोपे

नोत्तरमेमहीतितेह्वमोवागेवहोताहोत्रंकरोतिवाचोहिस्तोमाश्चवषट्काराश्चाभि

संपद्यंतेतेह्वमोवागेवहोतावायुर्ब्रह्मवायुदेवइतिप्राणापानाभ्यामेवाध्वर्युराध्वर्यवंक

रोतिप्राणःप्रणीनानिहभूतानिप्राणःप्रणीताःप्रणीतास्तेह्वमःप्राणापानौब्रह्म

प्राणापानौदेवइतिचक्षुषैवोद्गातौद्गात्रंकरोतिचक्षुषाहीमानिभूतानिपश्यं २३

त्वथोचद्वरेवोद्गाताचवद्वर्ब्रह्मचवद्वर्देवइतिमनसैवब्रह्माब्रह्मत्वंकरोतिमनसाहिति
24 र्यक्कदिशउद्धंचयच्चकिंचमनसैवकरोतितद्ब्रह्मणेन्द्रूमोमनएवब्रह्मामनोब्रह्ममनोदे
वइति॥५२॥ तद्यथाहवाइदंयजमानस्त्र्याजापिताइस्त्रदिवंदुक्पृथिवीतिपृथिवी
वामेघोरितिब्रपृत्तदन्योनानुजानात्येतामेवंनानुजानातिपदेनद्रुपादथनुकथमि
तिहोतेत्येवहोतारंद्भूयादग्निरितिवाचंब्रह्मेतिब्रह्मदेवइतिदेवमध्वर्युरित्येवाध्वर्यु
भूयात्प्राणापानावितिप्राणापानौब्रह्मेतिब्रह्मदेवइतिदेवमुद्गातेत्येवोद्गातारंब्र
याच्चक्षुरितिचक्षुर्ब्रह्मेतिब्रह्मदेवइतिदेवंब्रह्मेत्येवब्रह्माणंब्रूयान्मनइतिमनोब्र
ह्मेतिब्रह्मइतिदेवं २१।१२ नानाप्रवचनानिहवाएतानिभूतानिभवंतियेचैवासो
मयेयाजयंतियेचसत्पायंपेचब्राह्मणंविधिक्षेसोमयाजिनंतेप्रातःसमित्याण

श॰ब्रा
२५

पउयोदेवहूपायामोभवंनमितिकिमर्थमितियानेवनोभवंसंाएपप्रश्नानएछ्छयानेवनो
भवान्व्याचक्षीयेतिनथेतिनेभ्यएनान्यश्चान्व्याचचक्षेनयेनहवाइदंविद्यमानेचाविद्यमा
नेचाभिनिदध्यातितद्वल्लनयोवेदसब्राह्मणोयोयानोधीत्याचक्षनइतिब्राह्मणं ए अ
थ्यानोदेवयजनान्यात्मादेवयजनेष्वद्धादेवयजनमृत्विजोदेवयजनेभौमंदेवयजनंत
द्वापतदात्मादेवयजनेयहूपव्याययक्कमानोवानपव्यापक्कमानोवाशरीरमधिवस
त्येषयजनएषयजनएवंजयजेयएतदेवयजनमपैतच्छ्रद्धादेवयजनेयदैवकदाचिद्र
दध्याछ्रद्धान्वैवेनेनातीयात्तदेवयजनमथैतदृत्विजोदेवयजनेयत्रक्कचिद्ब्राह्मणो
विद्याविन्मंत्रेणाकरोतितदेवयजनमथैतद्भौमंदेवयजनेयथापात्तिष्टतिपत्रसंदे
तिप्रनदहंत्वद्धहेतितदेवयजनेयन्तमंसममलमविदरंप्रतिष्ठितंप्रागुदक्प्रवणं २५

समं समान्तीर्णामिव भवति यस्यैवं भ्रउभर्मो ह त्वः पर्वं तोन दीयथा वाउरः स्तात्स्यान्ब्रदे
25 वयजनमात्रं पुरस्तात्पर्यवाशिष्येन्नानरत्नोऽग्नेः पर्युपमोदेश्वितिब्राह्मणम् ॥ २८ ॥ ४ ॥ अदि
तिर्वै प्रजाकामौदनमपचत्तत उच्छिष्टमश्नात्सागर्भमधत्त तत आदित्या अजायन्त य एष
उदतः पच्यत आरंभणमेवैतात्क्रियत आक्रमणमेव प्रादेशमात्रीः समिधो भवन्त्ये
तावान्वा आत्मा प्रजापतिना संमितोऽग्नेर्वै पाप्मा तीयानन्नृरस्वस्थेनयासमगच्छन्तेषामस्य
हन्याननृ यदस्थितं यच्छृतेन समिधो अनक्ति ताभ्यामेवैनं तेन तनूभ्यां समार्द्धयतिपत्नि
मीर्गसद धान्यवक्कुत्या वैवीर्यं क्रियते पत्निमीर्गस्माद धान्यवहृत्या एवं संवत्सरो वैप्र
जननमाग्नेः प्रजमननमेतत्प्रजनने पत्संवत्सरश्चरचाग्नेः समिधमादधाति प्रजनना
देवैनं तत्प्रजनना पिता प्रजनयत्यवर्तं तं वै ऊकषो नहितन्देदपद्दतममिजायते यत्र

श॰ ब्रा त्त्रेतदाप्नोति यएवर्ऽदनःपच्यते यानिरैवैषाक्रियते यन्नमिथआधीयंतेरेनस्तद्धीयते
२५ संवत्सरोवैरेतोहितप्रजापतेयत्संवत्सरेपर्यैतेग्निमाधत्तेप्रजापतिरेवैनमाधत्तेद्वाद
25 शसहराःस्त्रीष्ठपुराःसंवत्सरस्याधेयात्ताहिसंवत्सरस्यप्रतिमाग्रथ्यातिऋक्षयोद्दयोर
थ्याएवैष्ठपराधेयात्तेवाअग्निमादधातेनादित्यावाइतउत्तरमेवमेमआभिलोकआयंस्त
पश्चिरत्तेनरयंतरस्त्वमाणांप्रतिनुदंतउच्छेषणभाजावाआदित्यायज्ञाच्छिष्टयज्ञाच्छिष्टे
नसमिधोग्रनक्तितेभ्यएवप्रावाचतेभ्यएवप्राच्यस्वर्गंलोकयंति ४५।।५ प्रजाप
तिरथर्वादेवःसतपस्तप्त्वेतेचातुःप्राश्यंप्रत्यैरदनेनितिरमिमन्तचवलोकंचत्तदेवंच
तवेदंचत्तद्द्वौत्तमितिचत्वारोवाइमेलोकाःपृथिव्यन्तरिक्षंद्यौरापइतिचत्वारोवा
इमेदेवाअग्निर्वायुरादित्यश्चंद्रमाश्चत्वारोवाइमेवेदाऋग्वेदोयजुर्वेदःसामवेदो २५

ब्रह्मवेदइतिचतस्रोवाइमहोत्राहौत्रमाध्वर्यवमौद्गात्रंब्रह्मत्वमितितद्यथेतटचोक्तं।चत्वारि
२८ शृंगात्रयोअस्यपादाद्वेशीर्षेसप्तहस्तासोअस्य।त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवाम
र्त्यांआविवेशेतिचत्वारिशृंगेतिवेदावाएतउक्तास्त्रयोअस्यपादाइतिसवनान्येवद्वे
शीर्षेइतिब्रह्मौदनप्रवर्ग्यावेवसप्तहस्तासोअस्येतिछंदांस्येवत्रिधाबद्धइतिमंत्रःक
ल्पोब्राह्मणंवृषभोरोरवीत्येषहवैवृषभएषतद्रोरवीतियद्यज्ञेषुशस्त्राणिशंसत्यृग्भि
र्यजुर्भिःसामभिर्ब्रह्मभिरितिमहोदेवोमर्त्यांआविवेशेत्येषहवैमहादेवोयद्यज्ञएष
मर्त्यांआविवेशयोविद्यान्समप्रवतइतिप्राणानाहसमविद्यात्परावनइत्यपानानाह
शिरोयज्ञस्यशीर्योयम्मंत्रवान्ब्रह्मौदनोयोहवाएनंमंत्रवंतंब्रह्मौदनमुपपादपशिर
साहवाअस्ययज्ञस्वपेतोभवतितस्मान्मंत्रवंतमेवब्रह्मौदनमुपेपात्रामंत्रवंतमिति

ग्र·ब्रा ब्राह्मणं ॥१९॥ किमुपयन्तमात्रेयोमवतीन्यादिसंहितमोजग्राहतदक्षिरपननोदन
२९ दक्षिरत्वपश्यन्तदथैनटचोकं।स्तनायमत्रिर्दिवमन्त्रिनापदिदिवितोऽत्रिरधारयतस्यै
प्रासायकर्त्तवइतितंहोवाचवरंवृणीष्वेतिसहोवाचदाक्षिणीयामेप्रजास्यादितितस्मा
स्मादात्रेयायप्रथमदक्षिणायज्ञेदीयतइतिब्राह्मणं ॥२०॥ प्रजापतिर्वेदानुवाचा
मीनादधीयेतितान्वागभ्युवाचाप्योवैसंभावयामितितंचोदान्ह्रदान्सलिलान्सरस
उदानिस्तस्मात्वागभ्युवाचास्वःपामेनेतितथ्येतितमत्रवेदपत्योवाचाहसंवेशामेयमि
तितस्मात्रविस्त्रमायमहदभयंससृजेसपनांप्राचीदिशंभेजेसहोवाचाशांतान्वय
मध्यइतिजेयज्ञवेदपत्योवाचाहमसंवेशामेयमितितस्मात्रविस्त्रमायमहद्भयंससृ २९
जेसपनांप्रतीचीदिशंभेजेसहोवाचाशांतोन्वयमध्यइतितंस्त्रामवेदपत्योवाचाह

मध्यशामेपमिकेनवतंशामयिष्यसीतिरथंनरंनामममेसामाघोरंचाक्रूरंचनेनाश्रममभि
27 द्रूयतेतस्माश्रयविसस्मायतदेवमहदूयंसस्र्जेसपनामदीचौंदिशंभेजेसहोवाचा
श्रमोनोवपमस्वरतिनान्वागभ्यंवाचशंपुमार्थर्वणंगच्छथेतितेत्रंपुमाथर्वणमासी
नेश्राथ्योत्तुर्नमस्तेश्रस्तुभगवन्नश्रमस्येमेतिनथेतिसखेल्लकबंधस्याथर्वणस्यपुत्र
मामेत्रपामामसविचारत्रितिभगोरतिहास्मैप्रतिश्रुतंप्रतिश्रुत्यावाश्वशामयेतेतिनथे
तिसखेल्लशंतस्तुदकंचकाराथर्वणोभिश्चांगिरसोभिश्चातनैमान्नामभिर्गतास्ताश्च
स्येरितिशमयतिनस्यहस्तातस्याश्रमस्याभ्युदितस्यतर्वभ्योरोमशमरेभ्योंगारांश्रुश्री
यंतसोश्वस्तुष्टोनमस्कारंचकारनमःसंपमार्थर्वणायपयोमायत्तमचीकृपादितिभ
विष्यतिहवाश्रनोमेत्रामणालत्तुसंभारनमास्तत्रादित्यमसपदत्राथासंतपनइहो

गो·ब्रा २२

वत्सस्यातस्यश्रवणस्यब्रह्मचारिणोवाएतदाश्रादित्यस्यपदंस्पष्टमिस्तयेवपदश्रा
हितंभविष्यतीतिसोग्नौप्रणीयमानेःश्चेन्वारब्धुब्रह्मायजमानेवाचंयमातिपदक्केदः
प्रथमंजायमानइतिपंचतंब्राह्मणाउपवहेतितंब्रह्मोपाकुरुतेयहवैविद्वांसर्ववि
दब्रह्मायज्ञंदंवाणीरोविदितिब्राह्मणं १८ देवाश्चहवाअसुराश्चास्पर्द्धंततेदेवाः
इमब्रुवन्निमंनस्तावद्यज्ञंगोपायथयावदसुरैःसंयत्तामहाइतिसवैनस्तेनरूपे
णगोपायेननोरूपेणाभूयिष्टंछादयसित्वयसिगोभुमितिसऋग्वेदोभूत्वापु
रस्तात्प्रत्योपातिष्ठित्तंदेवाअब्रुवन्नन्यतद्रूपंकुरुष्वनैतेननोरूपेणाभूयिष्टं
छादयसिनैतेननसित्वयसिगोप्स्यसीतिसयजुर्वेदोभूत्वापश्चात्प्रत्योपातिष्ठत्तं
देवाअब्रुवन्नन्यतद्रूपंकुरुष्वनैतेननोरूपेणाभूयिष्टंछादयसिनैतेननसित्वय २२

सिगोभ्रुमितिससामवेदोभून्वोत्तरवतः परीत्योपातिष्ठंतंदेवाअब्रुवन्नत्यदेवनड्ह
28 पंकुरुष्वैनेतनमोद्रूपेणाभ्यपिष्टक्कादयसितैनेतेनसिद्धसिगोत्रमितिस३ड्डेउसीवीब्रह्म
वेदोभूत्वादक्षिणतः परीत्योपातिष्ठंतंदेवाअब्रुवन्नेनतड्हपंकुरुष्वैनेतनमोद्रूपेणाभ्यपि
ष्टक्कादयसैनेनाभिद्वसिगोममितितयदिंडुउसांषीब्रह्मवेदोभूत्वादक्षिणतः प
रीत्योपातिष्ठनड्हल्लाभवनड्ढल्लणाब्रह्मवंतद्दापनदथ्यवेणाड्रूपंपयज्ञसीषीब्रह्मा
तंदक्षिणतोविश्वेदेवाउपासीरंस्तंपरादक्षिणतोविश्वेदेवाउपासीरंस्तस्मादस्याभवन्न
स्तदस्यसदस्यंतवबलेर्हवापतद्धलमपजायतेयत्तदस्यश्रामयतोवेब्रत्तस्यवक्रलत
ंब्रजंविनंतियोएवापषादिंदक्षिणाग्नंमा३तरास्तयानिस्तुनातिब्रह्मात्रमेत्रय
नेमनसैवतानिसदस्योजनादित्येनोव्याछतिजयंचेन्यात्मानंजयतिनाजित्यात्मा

शु· त्रा
२८

नमपिब्रेदध्यानितेदेवाश्वसवचरंहृणोक्षेतिहृणाः३तिसवरमहृणीनास्थामेवमाहो
त्रायामिंद्रम्भृतंपुनेंतस्तवेंतः शंसेंनास्तिष्टपरितितेंनस्थामेवहोयामिंद्रम्भृतंपुने
तः स्तवेंतः शंसेंतोतिष्टस्तेयत्तस्थामेवहोत्रायामिंद्रम्भृतंपुनेंतः स्तवेंतः शंसेंनास्ति
ष्टस्तद्वात्तणाक्कस्पाभवत्तद्वात्तणाक्कमितेनोत्रात्तणाक्कमितंसैषंद्रीहोत्रायज्ञा
त्तणाक्कसीयाद्वितीयंवरंहणीक्षेतिहृणाः३तिसवरमहृणीनास्थामेवमांहोत्रायां
वायुभृतंपुनेंतः स्तवेंतः शंसेंनास्तिष्टपुरितितेंनस्थामेवहोत्रायांवायुभृतंपुनेंतः
स्तवेंतः शंसेंनोतिष्टस्तेयत्तस्थामेवहोत्रायांवयुभृतंपुनेंतः स्तवेंतः शंसेंनास्ति
ष्टस्तन्यानाभवत्तयोऽ३ः योत्तंवंसैषावायव्याहोत्रापत्न्यात्रियात्तनीयंवरंहृणीक्षेति
हृणाः३तिसवरमहृणीनास्थामेवमांहोत्रायामग्निभृतमिंधानाः पुनेंतः स्तवेंतः २८

29 पंसेनाक्तिष्टेषु रिनितं तस्यामेव होत्रायामग्निभृतमिभानाः पुनेनस्तवेनतः पंसेनोतिष्टे
स्तेयनस्यामेव मांहोत्रायामग्निभृतमिधानाः पुनेनस्तदेनं पंसेनाक्तिष्टैस्तदाग्नीधो भव
नदाग्निप्रस्याग्नीध्रं तस्येस्याग्रेपी होत्रायदाग्नीधोयेतिब्राह्मणं ॥ ब्राह्मणाहवाऽस्ममाग्नि
वैश्वानरं वभारसोयमग्निर्वैश्वानरो ब्राह्मणेन स्थिपमाणाऽस्मांल्लोकाजनयतेथायमी
दतेऽग्निर्जातवेदा ब्राह्मणाद्वितीयोऽस्वाष्यमिदमग्निर्वैश्वानरो ज्वलतिहंताहं यस्मैतेज
इन्द्रियं वीर्यं दर्शयाम्यन वैमाविभीयादिति सआत्मानमाप्याययेत्तपयोधोक्तमिमं ब्रा
ह्मणं दर्शयित्वात्मन्यजुहोत्स्वद्वितीयमात्मानमाप्याययेत्तं हृतमधोक्तमिमं ब्राह्म
णं दर्शयित्वात्मन्यजुहोत्स्तृतीयमात्मानमाप्याययेत्तदिदं विश्वविकृतमत्रायमधो
क्तमिमं ब्राह्मणं दर्शयित्वात्मन्यजुहोत्स चतुर्थमात्मानमाप्याययेत्रेनब्राह्मणस्य

अ·ब्रा नायांविराजमपश्यन्तामस्मैप्रायच्छन्तामाग्निपिद्धममभवद्ववत्ततरममग्निंवैश्वानरंपरास
ब्राह्मणोग्निंजातवेदसमधत्तसोयमब्रवीदमेजातवेदामिविधेहिमेहीतितस्यहैतंनामाध
२४ नाधेरंकूरंचसोसोभवत्तस्मादश्वोवहेनरथ्येनभवतिदृष्टेनंसदेवानागच्छन्सदेवेभ्यो
न्वातिष्ठत्तस्माद्देवाश्रविमपृक्तंब्राह्मणोप्रापच्छत्तमेतयद्वाशामयत् १ अग्निंत्वाजवैश्वा
नरंसदनान्मदहन्नगाः।सनोदेवत्राधिब्रूहिमारिषामावयंतवेतितमेताभिःपंचभि
र्ऋग्भिरुपाकरुतेपरक्रंदः प्रथमंजायमानइतिसोश्वाभवत्तस्मादश्वःपशूनांजियत्त
रतमोभवतिवैश्वानरोह्येवतस्मादग्निपदमश्वंब्राह्मणोददातिब्राह्मणोहिप्रतंतस्य
रसमपोउयत्तरसोभवद्रसोहवाएषतेवाएतंरसेनतेनरथ्यरत्वावदत्तेनपरोदेण
पसेत्वाप्रियारवहितदेवानप्रत्यत्ताहिषःसदेवानागच्छन्त्सदेवेभ्योन्वातिष्ठत्तस्मा १४

देवाश्रविभपुस्तंब्रह्मणोप्रापछ्त्तमेतयर्चाज्याकृत्याभ्यजुहोदिंडसैाजोमरुतामनीक
३० मितिरथमभिकृत्वानमेतयर्चातिष्टन्वनस्यनेवहिंगोहिभूयात्इति। तस्मादाग्न्याधेयिकं
रथंब्राह्मणेददातिब्राह्मणोहिप्रतंतस्यतन्वाणास्तनूजेष्टांदातिगोनितस्मिमततंपंच
स्वपश्चपदविपजुषिसाग्निधानेथयोरेतासांद्वेब्राह्मणेप्रायच्छद्वानंचवज्योतिश्चवाग्वै
धेनुर्ज्योतिर्हिरण्यंतस्मादाग्न्याधेयिकांचतुःप्राश्यंणाधेनुंब्राह्मणेददातिब्राह्मणोहिप्र
तापश्रुपुपाम्यमानेषुचक्षुर्हापयंतिचक्षुरेवतदात्मनिधत्तेयद्वैचक्षुस्तद्धिरण्यंत
स्मादाग्न्याधेयिकंहिरण्यंब्राह्मणेदधातिब्राह्मणोहिप्रतंतस्यात्मनिधत्तेनेनप्राज्वलय
घत्राधनतन्दाग्नाभवत्तदाग्नाभन्नासासमुद्रंप्राविशन्त्सासमुद्रमदहत्तस्मात्समुद्रा
दुर्गिरवपिवैश्वानरेणहिदग्धःसापृथिवीमदहत्सापृथिवीवादहत्तस्माद्देवानागच्छ

श्र·ब्रा स्मादेवानह्यु ऽअत्तेदेवाअश्नात्तस्वपाधावंसनैवागार्यीआत्तन्सैषास्त्रैणाकाहविद्यनामतं
३· वाएतन्मासान्हैनेसंतंमासान्गृध्यश्त्याचत्तैनेपरोदेवापरोऽन्नः प्रियाश्वहिदेवाभवंतिप्र
नवन्दिमोयपषञात्त्नणोगायनेनान्तनोवाभवन्तितमासान्गृध्यश्त्याचत्ततेनस्माद्धात्न
30 णोनैवगायेञ्चन्त्यन्मासान्गृध्यमात्तस्माद्व्रात्यएवंहविरपरंप्राजापत्यंप्राजापत्या
द्धात्यमेवोत्तमामितिब्राह्मणं ॥ २१ ॥ अथ्यवाणाञ्चहवाआंगिरसश्च भृगुचत्त्वषीतद्धला
भिव्ययषेपस्तदजानेनवयंवाइदंसर्वंयज्ञंवञ्जीरसहन्तिनेदेवाञात्तेहविर्यन्नानतप
नेग्रावञ्चहन्नुरेतनदैवान्नेहविर्यन्नानतपनेश्नोह्रूयतपषहवैसंतानपनोग्निर्यद्धात्न
णास्त्नस्पोर्जेयोर्जानदेवाअभजन्तसमनसवस्वधापितरः श्रद्धयास्वर्गलोकंजा
त्नणात्तेनस्वतंनस्टषयोनननाहिपः केवलञ्चात्मन्नमवाहंयनवाह्याऽअभयेनसमंवेति ३·

यद्दैयत्तेब्राह्मणं हविर्विविनेनिरूप्येतान्तनवंशाजापत्यहविषोमवष्याजायेरन्नसौयालोका
31 स्थानिवतिष्ठिनालेषआवनीयश्चगार्हपत्यश्चदक्षिणाश्चैषोग्निहोत्रेज्ञहोतीतिदेवाः
स्त्रियेधाममतिमदंतितेषामेषोग्निःसांतपनःश्रेष्ठोभवत्येनस्यवाचित्रमायामग्निस्त
प्णोतिप्राणेनत्वेवायुमस्त्रप्णोतिचक्षुषीनत्वमेवादित्यमस्त्रप्णोतिमनसैनत्वमेवचंद्रमा
स्त्रप्णोतिश्रोत्रेणत्वमेदिशाश्चनतदेषाश्चतर्प्णोतिस्नेहेनत्वमेवापस्त्रप्णोतिलोमभिरेन
मेवौषधिवनस्पतयस्त्रप्णोतिशरीरेणत्वमेपृथिवीन्त्रप्णोत्येवमेषोग्निःसांतपनःश्रेष्ठ
स्तमः सर्वांस्त्वमोंस्तर्पयतीतिब्राह्मणं ॥ २२ ॥ सांतपनाय्दं हविरित्येषहवैसांतपनो
ग्निर्यद्ब्राह्मणोयस्यगर्भाधानपुंसवनसीमन्तोन्नयनजातकर्मनामकरणनिःक्रम
णान्नप्राशनगोदानचूडाकरणोपनयनाप्लवनाग्निहोत्रव्रतचर्यादीनिकृतानिभवंति

अ॰ब्रा ससंतपनोथयोयमनग्निकःस्यात्कुंभेलोष्टस्तद्यथाकुंभेलोष्टःप्रक्षिप्तोनैवशौचार्थायक
ल्पतेनैवब्रास्यत्रिवेर्नेयत्नेपवमेवायंब्राह्मणोनग्निकस्तस्यब्राह्मणस्यानग्निकस्यनैत
२१ देवंदद्यान्नपित्र्यंनचास्यस्वाध्यायाशिषोनयज्ञाशिषःस्वर्गंगमाभवंतितदप्येतदृचो
क्तं।अग्निर्हनामहेहोतारंविश्ववेदसं।अस्ययज्ञस्यसुक्रतुमितिब्राह्मणं ॥५॥२४
अथहप्रजापतिःसोमेनयक्ष्यमाणोवेदानुवाचकंवोहोतारंवृणीयाकमध्वर्युंक
मुद्गातारंकंब्रह्माणमितितऊचुरृग्विदमेवहोतारंवृणीष्वयजुर्विदमध्वर्युंसाम
विदमुद्गातारमथर्वांगिरोविदंब्रह्माणंतथाहास्ययज्ञश्चतुर्षुलोकेषुचतसृषुदेव
षुचतसृषुवेदेषुचतसृषुहोत्रासुचतुष्पाद्यज्ञःप्रतितिष्ठतिप्रतितिष्ठतिप्रजयापशुभिर्यएवं
वेदतस्मादृग्विदमेवहोतारंवृणीष्वसहिहोत्रंवेदाग्निर्वैहोतापृथिवीवाऋचामायतन २१

31

मग्निर्देवता गायत्रं छन्दो भूरिति शुक्रं तस्मात्तमेव होतारं वृणीध्वं एतस्य लोकस्या
32 जितये एतस्य लोकस्य विजितये एतस्य लोकस्य संजितये एतस्य लोकस्यावरुद्धये
एतस्य लोकस्य विहृद्धये एतस्य लोकस्य समृद्धये एतस्य लोकस्यादानये एतस्य लो
कस्याप्तये एतस्य लोकस्य पर्याप्तये एतस्य लोकस्य समाप्तये अथ चेत्त्वेवंविदं होता
रं वृणते पुरस्तादेवैषां यज्ञो रिच्यते यजुर्विदमेवाध्वर्युं वृणीध्वं स ह्याध्वर्यवं वेद वायु
र्वा अध्वर्युरन्तरिक्षं वै यजुषामायतनं वायुर्देवता त्रैष्टुभं छन्दो भुव इति शुक्रं तस्मा
त्तमेवाध्वर्युं वृणीध्वं एतस्य लोकस्य अथ चेत्त्वेवंविदमध्वर्युं वृणते पश्चादेवैषां य
ज्ञो रिच्यते सामविदमेवोद्गातारं वृणीध्वं स ह्यौद्गात्रं वेद आदित्यो वा उद्गाता द्यौर्वै सा
म्नामायतनमादित्यो देवता जागतं छन्दः स्वरिति शुक्रं तस्मात्तमेवोद्गातारं वृ

अ॰ ब्रा ३२

एषिष्ठत्येतस्य लोकस्येतवाः य एवं वेद संज्ञानान्तरं ह्यस्य नश्यत्तरन एवैषां यज्ञो रिच्य
ते अथर्वाङ्गिरसो विदमेव ब्रह्माणं वृणीष्व स हि ब्रह्मत्वं वेद चन्द्रमा वै ब्रह्माग्रोपा वै भृग्वङ्गि
रसामायतनं चन्द्रमा देवता वेषुतन्नोऽस्मि क्काकुभं छन्द ओ३मित्यथर्वणां शुक्रं जनदि
त्यङ्गिरसां तस्मात्तमेव ब्रह्माणं वृणीष्वेत्येतस्य लोकस्य जितये तस्य लोकस्य विजि
तये तस्य लोकस्य व्याप्तये तस्य लोकस्य पर्याप्तये तस्य लोकस्य समाप्तये य एवं वे
विदं ब्रह्माणं वृणुते दक्षिणातन एवैषां यज्ञो विच्यते दक्षिणातन एवैषां यज्ञो रिच्यते ॥
।२४ इति श्री अथर्ववेदे गोपथब्राह्मणे द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ॐ दक्षिणा
प्रवणा भूमिर्दक्षिणत आपो वहन्ति तस्माद्यज्ञास्तद्धमेरुन्न ननदामिव भवति य ३२
अस्याङ्गिरसो विष्टास्तयथा परमां लोकानभिवहन्त्येवमेव भृग्वङ्गिरसः सर्वान्

32

देवानभिवहंत्वेवमेवैषाव्याहृतिःसर्वानेवैतानभिवहंत्वोमितिहवाओ३मितियजु
33 षामो३मितिसाम्नामो३मितिसर्वस्याह्वाभिवादएतेनहस्मैनेनजनयज्ञेविद्वांसःकुर्व
न्तिदेवाब्रह्मणाआगच्छन्नागच्छन्तेतेनैवदेवाब्रह्मणायज्ञंगच्छंतिरस्मस्तानेवैतज्ञ
णानोस्तानब्राह्मणानोक्रयंनोमन्येनेनान्योभृग्वंगिरोविद्धृतोयज्ञमागच्छेन्यत्तस्य
नेजसातेजश्वाभोत्सृज्येयोर्हातायथास्तायशोनान्योभृग्वंगिरोविद्धृतोयज्ञमागच्छे
न्नेयज्ञंपरिमलीयादितिनयथापूर्वंवत्सांधीत्यगांथयंदेवंब्रह्माभृग्वंगिरोविद्
धृतोयज्ञमागच्छेन्नेयज्ञंपरिमलीयादितितयथागौर्वाश्वोवाश्वनरोवैकपात्नुद्धि
यात्त्रियादितिस्मात्किमभिवहेत्किमभ्युग्रयादितिनस्मादेवंविदमिवहोमारंह
तीयज्ञविदमर्थयेत्साभविदमज्ञानारमप्यंवागिरोविदंब्रह्माणंनथादास्य

गो॰ ब्रा
३३

सर्वेषु लोकेषु चतुर्षु देवेषु चतुर्षु वेदेषु चतसृषु होत्रास्वचतग्ध्याय यज्ञः प्रतितिष्ठति प्र
तितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद यश्चैवंविज्ञामार्दिज्यं वेद यश्च यज्ञे यजनीयं
वेदेति ब्राह्मणम् ॥ प्रजापतिर्यज्ञमतनुत स ऋचैव होत्रमकरोद्यजुषाध्वर्यवं साम्नौ
द्गात्रमथर्वाङ्गिरोभिर्ब्रह्मत्वं तं वा एतं महावाद्यं कुरुते पहवै व होत्रमकरोद्यजुषाध्वर्यं
वं साम्नौद्गात्रमथर्वाङ्गिरोभिर्ब्रह्मत्वं स वा एष त्रिभिर्वेदैर्यज्ञस्यान्यतरः पक्षः संस्क्रि
यते मनसैव ब्रह्मा यज्ञस्यान्यतरं पक्षं संस्करोत्यय स्वदेयः पवते स यज्ञस्तस्य मनश्च
वाक्च वर्तनी मनसा चैव हि वाचा च यज्ञो वहत्ययनपवमनः यमेव वाक्तय यद्ध दस्राक्ति
विद्यादर्द्धमेस्य यज्ञस्यान्तरगादिति तद्यथैकपात्पुरुषो यन्नेव चक्रो वा रथो वर्तमा ३३
नो भ्रेषं न्येत्येवमेवास्य यज्ञो भ्रेषं न्येति यज्ञस्य भ्रेषमनु यजमानो भ्रेषं न्येति यज

मानस्यैवैषनियन्तृत्वंतामेवैषमनुदक्षिणाएवैनंनियंतिदक्षिणानामेवैषमनुयज

34 मानःपत्रयमभिस्रैषन्त्रोतिपुत्रपशूनामेवैषमनुयजमानःस्वर्गेलोकेनश्यैवैषत्रोति

स्वर्गस्यलोकस्यैवैषमनुनस्याद्वस्ययोगन्तोमोवैषयत्रेतियस्मिन्नद्वैयजेतज्ज्योतिर्वाह

णि २८ ॥२ तद्धस्माहश्वेतकेतुराहणिपोब्रह्मणांदृष्ट्वाभाषमाणमहंदैमेस्ययज्ञस्या

नुतरगादितिनस्माद्ब्राह्मणेनैवहोःपवमानेवाचोयम्यमनुपास्वतर्यार्थाप्यामय

येपवमानउद्दृत्तुःस्तेषयथ्यानिचस्तोत्राणिचशास्त्राणिपावच्छक्तारानेवसमदृष्टोवै

षमिपच्छेदेंभूर्जेनहितिगार्हपत्येजुहुयाद्यदियजुष्टोंभुवोजननदिविभिरावित्

ग्रेजुहुयाद्यदिसामतोंस्वर्जेनदिमाहवनीयेजुहुयाद्यथानातोनाज्ञातमतोवै

भूर्भुवःस्वर्जेनदोमित्याहवनीयएवजुहुयात्तद्वाकोवाकांसर्वोयज्ञथासा

प्र·ब्रा ३४ श्शामयद्धौगिरसामथ्यापिवेदामोऽश्मेनयज्ञस्याविरिष्टंसंधीयमेतस्याल्वणोनेस्व
केनयथ्याभययात्पुरुषायंयवभयचक्रोवारण्यावर्त्तमानोभेषचैषेवसेवाआयोभ्रेष
त्रेतियज्ञस्याभ्रेषमवयजमानोभ्रेषत्रेतियजमानस्याभ्रेषमन्नृत्विमोऽभ्रेषत्वियस्य
त्विजामभ्रेषमनुदक्षिणाभ्रेषवत्रियंनिदक्षिणानामभ्रेषमवयजमानःपुत्रपशुभि
रभ्रेषत्रेतिपुत्रपशूनामभ्रेषमवयजमानंस्वर्गेणालोकेनाभ्रेषत्रेतिस्वर्गस्यलोक
स्याभ्रेषमवतस्यार्द्धयोगदेवोऽभ्रेषत्रेतियस्मिन्नर्द्धेयजंतइतिब्राह्मणं ॥१॥३ नप
दोऽहेवयानप्रतिष्टह्निष्टत्तणोन्मेप्रास्तावोन्मऽदगासीन्मेसुब्रह्मण्यमाकासीदि
मुञ्जाश्वेदक्षिणानीयंतेग्रहान्मेग्रहीन्माचारीन्मेसुत्रवन्मेसमनस्काभीदयाखो
न्मेवषट्कारोवीन्मरत्वध्वर्यवेहोन्तुमदनश्चाप्तिष्टापाडीन्मेगासीन्मेवषट्कारोपी १५

न्मऽइतिहोत्रंदेवयजनंकमेवोक्षपद्धलामादंमेसोमपद्धलजयात्मेजयीन्वस्ताहो
35 मंसंस्थितहोमान्मेहोषीदयाद्दीन्मेगाससीन्मेवषट्कार्षीन्मऽइतिब्रह्मणोभूयिष्ठेनमाब्र
ह्मणाकार्षीदित्येतद्वैभूयिष्ठंब्रह्मयद्भृग्वङ्गिरसोयेङ्गिरसोयेङ्गिरसःसर्वसोयेथर्वा
णोयेथर्वाणस्तद्भेषजंयद्भेषजंतदमृतंयदमृतंतद्ब्रह्मसवाएषएवैषामरातिजामर्द्ध
भागस्मार्द्धमितरेषामर्द्धंब्रह्मणऽइतिब्राह्मणं ३५॥ देवाश्चहवाअसुराश्चसंग्रामेसमय
तन्ततेहैनान्नास्तिस्तोहोत्रकातिस्त्रप्रतिपेदिरेनासामिंद्रउक्थानिसामानितिलोपना
निहोत्रेप्रापछुदाज्यंहवैहोतुर्बभूवप्रउगंपोतुर्वैश्वदेवंहवैहोतुर्बभूवनिष्केवल्यंने
ष्टुर्मरुत्वतीयंहवैहोतुर्बभूवाग्निमारुतमाग्नीध्रस्यतस्मादेवदभ्यस्तन्तरभिवषट्स
न्तयदाग्निमारुतंतस्मादेतेषांसंस्कारश्चमभंवंतियद्धोतापोतानेष्टाग्नीध्रोऽस्मोहेवसो

श्र·ब्रा ततद्धस्यैषसामिवासनामामर्द्धप्रतिललोपप्रथमाहंणांचप्रथमपरंचैतदाहिणंचैतत्प
३५ रिशिषिहेदितिब्राह्मणं ॥१०.५॥ उद्दालकोहवाआरुणिरुदीच्यान्वृतोधावयांचकारतस्यहनि
ष्कउपाहितोबभूवोपवादाद्बिभ्यतोयोमाब्राह्मणोनूचानउपवदिष्यतीतितस्माएतंप्रदा
35 स्यामीतितंहोदीच्यान्ब्राह्मणान्भयंविवेदोद्दालकोहवाअयमायातीतिकौरुपंचालोब्र
ह्माब्रह्मपुत्रःसउद्वैह्नोनपर्यादधीतकेनेमंवीर्येणप्रतिसंयतामहाइतितंयतनएवप्रप
न्नंदधेततनएवमनप्रतिपेदिरेनहस्वैदायनंशौनकमूचुःस्वैदायनत्वंवैनोब्रह्मिष्ठोसी
तित्वयेमंवीर्येणप्रतिसंयतामहाइतितंयतनएवप्रपन्नंदधेततनएवमनप्रतिपेदिरेतंन
हस्वैदायनाइत्यामंत्रयामाससहोगोतमस्यपुत्रेतीतिहास्मात्प्रसृप्यान्निष्कंतंप्रति
मुच्यावंससैगोतमस्यपुत्रउद्वैह्नोधावीत॥२॥३॥ पत्तदर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यान्कस्मा ३५

दिमाःप्रजाःशिरस्तःप्रथमंलोमशाजायंतेकस्मादासामपरमिवश्मश्रूण्युपकक्ष्याणि
36 ज्ञानिलोमानिजायंतेयस्तदर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादिमाःप्रजाःशिरस्तःप्र
थमंपलितोभवंतिकस्मादंततःसर्वाएवपलिताभवंतियस्तदर्शपूर्णमासयोरू
पंविद्यात्कस्मादिमाःप्रजाअदंतिकाजायंतेकस्मादासामपरमिवजायंतेयस्तदर्श
पूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादासांसमवर्षाइववर्षीयांसःप्रभियंतेकस्मादासामुन्नेव
जायंतेकस्मादंततःसर्वएवप्रभियंतेयस्तदर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादधरेदं
ताःपूर्वेजायंतेपरउत्तरेयस्तदर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादिमौदंष्ट्रौदीर्घतरौ
कस्मात्समेरवजंभेयस्तदर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादिमेश्रोमेश्रनतरतःसम
रवदीर्णौयस्तदर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मात्पुमान्सःश्मश्रुवन्नतोश्मश्रुवः

गो·ब्रा स्त्रियोयस्तद्दर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादासांसंततमिवशरीरंभवतिकस्मादा
३९ सामस्थीनिह्रस्वानिसंभवंतियस्तद्दर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादासांप्रथ
मेवयसिरेतःसिक्तंनसंभवतिकस्मादासांमध्यमेवयसिरेतःसिक्तंसंभवतिकस्मा
दासामंतमेवयसिरेतःसिक्तंनसंभवतियस्तद्दर्शपूर्णमासयोरूपंविद्यात्कस्मादिहं
शिश्नमनवशापतिनीचीभ्यतेकस्मात्सकृदपाने १२ अथयःपुरस्तादष्टावाज्यभा
गान्विद्यान्मध्यतःपंचहविर्भागाःषट्प्राजापत्याउपरिष्टादष्टावाज्याभागान्विद्या
दथयोगायत्रीहरिणीज्योतिःपक्षासवैयत्तैर्यजमानंस्वर्गलोकमभिवहंतीवि
द्यादथयःपंक्तिनीपंचपदासप्तदशाक्षरासवैयत्तैर्यजमानस्वर्गलोकमभिवं
हंतीविद्यान्नस्मैहतिकंप्रपक्षत्रवाचावरुचानोहवैत्यैदापनासमवर्णावैसवर्णा। ३९

36

विदेदद्दामीतितेनहप्रयम्यनिष्क्रम्यतज्ञापज्ञानपुत्रेणतरोबभूवतंहपप्रच्छकिमेव,
37 गौतमस्यपुत्रःस्येष्वब्रह्मणाब्रह्मपुत्रइतिहोवाचपदेनेनकश्चिद्व्वदेतोनमीमांसेतहवा
मूर्ध्नावाअस्यविपरैष्यामाणावेनंजगृभुरितितेनेमिथ्यएवाचिक्रंदेपुर्विज्ञापञ्जानपुत्रेणतरो
बभूवुस्तेप्रातःसमित्पाणयउपोदेयुरुपायामोभवंतमितिकिमर्थमितियानेवनो
भवास्तान्प्रश्नानपृच्छयानेवनोभवान्व्याचक्षीतेतितथेतितेभ्यएतान्प्रश्नान्व्याच
चक्षे १०॥ ८ यस्माद्वाइदंप्रथमंबर्हिःस्तृणातीतितस्मादिमाःप्रजाःशिरस्तःप्रथ
मेलोमशाजायंतेपदपरमिवप्रस्तरमनुप्रस्तृणातितस्मादासामपरमिवश्मश्रूण्य
पकक्षाण्यन्यानिलोमानिजायन्तेयत्प्राग्बर्हिषःप्रस्तरमनुप्रहरतितस्मादिमाःप्रजाः
शिरस्तःप्रथमेपलिताभवंतियदन्ततःसर्वमेवानुप्रहरतितस्मादन्ततःसर्वएव

ब्र·ब्रा
३२

पलिताभवंतियत्त्रयाजाअपुरोनुवाक्यावंतोभवंतितस्मादिमाः प्रजाअदंतिकाजायंते
यद्धवींषिपुरोनुवाक्यावंतिभवंतितस्मादासामपरमिवजायंतेयद्वयाजाअपुरोनु
वाक्यावंतोभवंतितस्मादासांसप्तवर्षाष्टवर्षाणांप्रभिद्यंतेयत्पत्नीसंयाजाःपुरोनुवा
क्यावंतोभवंतितस्मादासांपुनरेवजायंतेयत्समिष्टयजुरपुरोनुवाक्यावद्भवतित
स्मादंततःसर्वएवसमभिद्यंतेयत्प्रयाजाअनूच्यात्रिष्टुभायजंतितस्मादधरेदंताःपूर्वेजा
यंतेपरउत्तरेयत्पुरश्चानूच्ययज्यायायजंतितस्मादधरेदंताअणीयांसोह्रसीयांसःप्रथी
यांसोवर्षीयांसउत्तरेयदावाघारौदीर्घौतरौप्राचावाघारयंतितस्मादिमौदंष्ट्रौदीर्घतरौ
यत्समयाज्येसंतिष्ठद्दधीतस्मात्समेश्वजंभेयच्चतुर्थेप्रयानेसमानयंतितस्मादिमेश्वो
त्रेअंतरतःसमेश्ववदीर्णौयज्ञयंजपिंवाभिहिंकरोतितस्मान्मुमोप्रिंमश्रुवंतोऽथमश्रुवः ३२

क्षियैयत्सामिधेनीः संततमन्वाहतस्मादासां संततमिव शरीरं भवति यत्सामिधेन्यः का
38 ष्ठं हविषो भवन्ति तस्मादासामस्थीनि दृढतराणि भवन्ति यत्प्रयाजा आज्यहविषो भवंत
स्मादासां प्रथममेव पयसि रेतः सिक्तं न संभवति यन्मध्ये हविषां दश्याच पुरोडाशेन च प्रचरं
ति तस्मादासां मध्यमेव पयसि रेतः सिक्तं संभवति यदनुयाजा आज्यहविषो भवन्ति ना
स्मादासामन्तमेव पयसि रेतः सिक्तं न संभवति यज्ञमेव पाते सहृदयानन्ति तस्मादि
दं शिश्नमच्छायायति नीचीपघने पत्राणाने ममच्छूनं स्यायन्मऊरपानेन्तमूत्यना।
स्या तस्मान्मूढपानीनि नेन्ममच्छूनं स्यान्तन्मूत्यनं वेति ४ ॥ १४ प्रयाजे पुरस्तादा
ज्यावाज्यभागाः पंच प्रयाजा द्वावाघारौ द्वावाज्यभागावाग्नेय आज्यभागानां प्रथमः सौ
म्यो द्वितीयो हविर्भागानां हविर्यं वसोमप्यमाग्नेयः पुरोडाशोग्नीषोमीय उपांशुयाः।

ग्नीषोमीयः पुरोडाशोऽग्निः स्विष्टकृदित्येते मध्यतः पंचहवींषि भवन्त्यथ येष्ट
श्र·ब्रा प्राजापत्याऽइडा च प्राशित्रं च यच्चाग्नीध्रमाप्नुवन्तीति ब्रह्मभागो यजमानभागोऽन्वाहार्य
३८ एवमेष्टोऽथ यऽउपरिष्टादाज्यभागास्त्रयोऽनुयाजाश्चत्वारः पत्नीसंयाजाः समिष्ट
38 यजुरष्टममथ यथा गायत्री ह दिवि ज्योतिः पक्षाभ्यामेवं यज्ञो यजमानं स्वर्गं लोकमभि
वहति वेदिरेवसानस्य पुरस्तादष्टावाज्यभागाः स दक्षिणः पक्षोऽथ यदुपरिष्टा
दष्टावाज्यभागाः स उत्तरः पक्षो हवींष्यात्मा गार्हपत्यो जघनमाहवनीयः शिरः सोऽव
णिराजनैः पक्षौ न यदादित्यं पुरस्तात्पर्यंतं न पश्यन्ति तस्मादज्योतिष्क उत्तरो भवत्य
थ यत्पंक्तिः पंच पदाः सप्तदशाक्षराः सैवं यज्ञो यजमानं स्वर्गं लोकमभिवहति याऽध्य
वसानस्याऽऽश्रावयेति चतुरक्षरमस्तु श्रौषडिति चतुरक्षरं यजेति द्व्यक्षरं ये यजा ३८

मह्रश्चतिपंचाक्षरंछन्दसोवैवषट्कारःसैषापंक्तिःपंचपदासमदशाक्षराःसर्वैर्यज्ञैर्य
31 जमानेस्वर्गंलोकमभिवहतिनयज्ञास्यैश्वर्यंस्याद्यत्रचैनमभिवहेषुवेवंविदमेवतत्रब्रह्मा
णंवृणीयात्रानेवंविदमितिब्राह्मणं ४४।१८ अथहप्राचीनयोग्यआजगामाग्निहोत्रंभवं
नएछेञोतमह्रश्चतिएछप्राचीनयोग्येतिकिंदेवत्यन्तेगावीश्यांकिंदेवत्यमपहृतायां
किंदेवत्यमुपसृष्टायांकिंदेवत्यंवत्समुन्नीयमानेकिंदेवत्यंवत्समुन्नीतेकिंदेवत्यंदुह्य
मानेकिंदेवत्यंदुग्धंकिंदेवत्यंप्रक्रम्यमाणंकिंदेवत्यंह्रियमाणंकिंदेवत्यमधिश्रीय
माणंकिंदेवत्यमधिश्रितंकिंदेवत्यमभ्यवज्वाल्यमानेकिंदेवत्यमभ्यवज्वालितेकिंदेव
त्यमुद्वांतंकिंदेवत्यंविष्यन्नंकिंदेवत्यमद्भिःप्रत्यानीतंकिंदेवत्यमुद्वास्यमानेकिंदेव
त्यमुद्वासितंकिंदेवत्यमुन्नीयमानेकिंदेवत्यमुन्नीतंकिंदेवत्यंप्रक्रम्यमाणंकिंदेवत्या

त्नीयमाणं किं देवत्यमुपसाद्यमानं किं देवत्यमुपसादितं किं देवत्यासमिति किं देवत्यां
श्र·ब्रा प्रथमामाहुतिमहौषीः किं देवत्यं गार्हपत्यमवोदिष्टाः किं देवत्योत्तराहुतिः किं देव
३९ त्यमहुत्वा स्रुचं त्रिरुदञ्चमशैषीः किं देवत्यं बर्हिषि स्रुचं विधायोपान्तरेयात्तरतः पाणीनि
मार्ष्टीः किं देवत्यं द्वितीयमनन्तरं ज्यपित्र्युपवीतं कृत्वा दक्षिणातः पितृभ्यः स्वधामका
39 षीः किं देवत्यं प्रथमं प्राशीः किं देवत्यं द्वितीयं किं देवत्यमनन्तरं सर्वमेवाप्राशीः किं
देवत्यमप्रक्षालितयोदकं स्रुचान्यनैषीः किं देवत्यं प्रक्षालितया किं देवत्यमपरे
णाहवनीयमुदकं स्रुचान्यनैषीः किं देवत्यं स्रुवे च प्रत्यताप्सीः किं देवत्यं राजौ स्रुवं द
ण्डमवमार्क्षीः किं देवत्यं प्रातरुन्मार्क्षीरित्येनं तद्धैव छगोनमजन्तं नेयशुनवेष्टाज ३९
नेतत्त्वतित्राह्मणं ॥५२॥ ॥ स होवाच यद्दिमं गवीडया माननामुपहृतायां वायव्य

मुपसृष्टायांवैराजंवत्समन्वीयमानेजागतमन्वीतमास्थितेंत्रप्यमानेसोमेंद्रग्यंबार्हि
40 स्पत्यंप्रक्रम्यमाणंद्यावापृथिव्यंप्रत्तीयमाणमातिथ्यमधिश्रीयमाणंवैश्वानरीयमधि
श्रितंवैसर्वमभ्युपव्याल्यमानंमारुतमभ्युपव्यालितंपौसंसमभ्युद्धानंवारुणंविष्य
न्नेसारस्वतमद्भिःप्रभ्रानीतंत्वाष्ट्रमभ्युढास्यमाणंधात्रमभ्युढासितंवैश्वदेवमन्वीयमानं
सावित्रमन्वीतंबार्हस्पत्यंप्रक्रम्यमाणंद्यावापृथिव्यंक्रीयमाणमैंद्रमुपसाद्यमानंव
लापोपसन्नमाग्नेयीसमिधंप्रथमामाहुतिमहौषंमामेवनस्वर्गेलोकेधायज्ञाहि
यत्यमवेहित्विममस्यलोकस्यसन्नत्यैप्राजापत्योत्तराहुतिस्तस्मात्सर्वेनरामनसैव
सायद्धचास्त्रुचेविरूदंचमन्त्रेषुरुडोषिनाग्नेषयद्धहिविस्त्रुचेनिधायान्यत्र्योत्तरतः
पीणीनिर्मान्तमोषधीवनस्पतीसोनाग्नेषयद्धिनीयमन्वत्त्रज्यापिव्रयवीतंकु

श॰ब्रा त्वाद्दक्षिणतः पितृभ्यः स्वधामकार्षं पितॄंस्तेनाप्रैषं यन्मध्यमं प्राशिषं प्राणांस्तेनाप्रैषं यद्
द्वितीयं गर्भांस्तेन तस्मादनश्नन्तो गर्भा जीवन्ति यदनु ततः सर्वमेवाप्राशिषं विश्वान्देवांस्ते
प॰ नाप्रैषं यदप्रक्षालितयोदकं स्रुचान्यनैषं सर्प्येतरजनांस्तेनाप्रैषं यत्प्रक्षालितया सर्प्य
40 पुण्यजनांस्तेन यदपरेणाहवनीयमुदकं स्रुचान्यनैषं गन्धर्वाप्सरसस्तेनाप्रैषं यत्स्रुवं
स्रुचं च समत्यनापसंसम्पर्षीस्तेनाप्रैषं यद्द्वाद्यौ स्रुवं दण्डमवमार्ष्यपेराद्यौ सविशन्ति दक्षि
णांस्तास्मन्नैषं यस्मान्नरुम्भान्दंपपेप्रातः प्रव्रजन्ति दक्षिणांस्तास्मन्नैषमिति ब्राह्मणं ५२
१२ ॥ एवमेवैतद्ब्रोयथाभवानाह एव ह्यामित्वेव भवन्तमिति पप्रच्छ प्राचीनयोग्येति य
स्त्वाय मन्मय उपसमाहितानग्नीन्सर्वे ज्वलयेयुः प्रक्षालितानि यज्ञपात्राण्युपसन्ना
नि स्युरथ चेद्दक्षिणाग्निरुद्वायात्किं वा ततो भयमागच्छेदिति दक्षिणमस्य पत्नी प्रे प॰

त्तियोविद्वानज्जुहोतिविश्वपान्वेवाहमभिजुहोमीतिकानेविद्याकाश्चायष्टिस्तितिरितिना
41 गार्हपत्यादधिदक्षिणाग्निंश्रणीयश्राचैत्रूरानुग्निन्यश्चाणापानाभ्यांस्वाहेतिजुहु
याद्द्व्यप्रान्तर्येयास्यानमश्रोनुपसमाध्नयययाषुंजुहुयान्नामेविद्यासाश्चायष्टि
त्तिरित्यथचेदाहवनीयउद्धायात्किंवाननोभयमागच्छेदितिविद्विश्वमस्यपुत्रः श्वेति
योविद्वांज्जुहोतिविश्वपान्वेवाहमभिजुहोतीतिकानेविद्याकाश्चायष्टिस्तितिरितिगा
र्हपत्यादध्याहवनीयंश्रणीयश्रतीचींमासानुहुत्यसमानव्यानाभ्यांस्वाहेतिजुहु
याद्द्व्यश्रान्तर्येयास्यानमश्रीनुपसमाधायययाषुंजुहुयान्नामेविद्यासाश्चाष्टिस्ति
रित्यथचेद्गार्हपत्यउद्धायात्किंवाननोभयमागच्छेदितिविश्वंगृहपतिःश्वेतियोवि
द्वानज्जुहोतिविश्वयान्वेवाहमभिजुहोमीतिकानेविद्याकाश्चायष्टिस्तितिरितिसम

श्र·ब्रा
५१

स्मकमाहवनीयंयद्दक्षिणेनदक्षिणाग्निंपरिहृत्यगार्हपत्यस्यायतनेप्रतिष्ठाप्यततआ
हवनीयंप्रणयेद्दशिवोगारानुद्धृत्योदानञ्जुषाभ्यांस्वाहेतिजञ्जपादथप्रातर्यथास्था
नमग्नीनुपसमाधायपथ्यापुंजञ्जपान्तामेविद्यामाश्रायश्चित्तिरित्यपवेन्तेदेवानय
उद्घायेयुः किंवाततोभयमागच्छेदितिद्विषंगृहपतिःसर्वज्यानिंजीयतेयोविद्वान
न्न होतिविषयानेवाहमभिजुहोमीतिकातेविद्याकाश्रायश्चित्तिरित्यानुद्धेनश
क्नुयंदेनाध्यापननानिपरीतिपर्हेम्यमुपक्षायाग्निनिमथ्यप्राणापानाभ्यां
स्वाहासमानव्यानाभ्यांस्वाहोदानरूपाभ्यांस्वाहेतिजञ्जपादथप्रातर्यथास्था
नमग्नीनुपसमाधायपथ्यापुंजञ्जपान्तामेविद्यामाश्रायश्चित्तिरित्येवे
द्याग्निजनायितंमाकूपनंकुनश्वनवानेवायांकिंचाननोभयमागवेदिति ५१

मोचमस्येष्टंचकृतंचभवतियोविद्वान्जुहोतिविषयान्तेवाहमभिजुहोमीतिका
42 नेविद्याकाप्रायश्चित्तिरितिश्रान्तदुहेनैवशाक्यांयिउेनामायमनानिपरिलिप्यते
म्यमनुपश्यायवातग्रावाभमेवप्रजामितिसकेनात्मन्येवजुहुयादयप्रान्तरग्निरितिमध्य
यथास्थानमग्नीउपसमाधायययापूर्वंजुहुयात्तमेविद्यास्तप्रायश्चित्तिरितिब्रा
ह्मणं ८५॥ ३ एवमेवैतज्ज्ञोगवन्यथाभवानाहोपायामित्येवंभवंतमित्येवंचा
न्नावद्योमहद्दानेवपातिष्यामितिहंतत्तेनतद्दद्यामिययानेनव्यपातिष्यतीति
योहवाएवंविद्वानश्नातिचपिबतिचवाकेनन्नम्पातिवाचितमायामग्निस्तरप्यत्य
ग्नौन्नमेएपिवीनृप्यन्तिपृथिव्यांतन्नमायांयानिपृथिव्यानिभूतान्यन्नापनानिनाति
नृप्यंतियोहवाएवंविद्वानश्नातिचपिबतिचप्राणेनस्तेनतन्नप्यतिप्राणोनत्सेवायु

श्र·ब्रा स्तप्यातिवायौनृसेनंतरिक्षेतप्यंतंनरिक्षेन्मेयान्यंतरिक्षेभूतान्यन्नायतानितानिन्ह
५२ प्यंतियोहवाएवंविद्वानप्राणितिचापिवववचक्षुस्तेनंनप्यातिचक्षुषीन्मआदित्यस्त
प्यत्यादित्येन्मेयोस्तप्यतिदिविन्मायोयानिदिविभूतान्यन्नायन्नानिनानिन्ह।
52 प्यंतियोहवाएवंविद्वानप्राणितिचापिवातिचमनस्तेनंनप्यातिमनसित्मेचंद्रमास्त
प्यतिचंद्रमसित्मश्रापस्तप्यतसुतमाहयान्यप्सुभूतान्यवायन्तानिनानिन्नप्यं
तियोहवाएवंविद्वाननप्राणितिचापिवातिचश्रोत्रेतेनंनप्यातिश्रोत्रेन्मेदिशास्त्वा
ननर्देशाश्वतप्यंतिदिक्षुचान्तर्देशेषुचतन्मेषुयानिदिक्षुचानन्तर्देशेषुचभू
तान्यन्नायचानिनानिन्नप्यंतियोहवाएवंविद्वानप्राणितिचापिवातिचतस्मायमे
वदक्षिणःपाणिर्गोजःसव्यउपस्थंकेदोफवान्नेहविःप्राणाज्योतीषिसदेष्ठ ५२

सदाजनंसदाषितंपाहिनमग्निहोत्रंभवतिपएवंवेदयश्चैवंविद्वानग्निहोत्रंजुहो
43 तीतिब्राह्मणं ॥२॥१४ प्रियमेधा वै भरद्वाजा यज्ञविदो मन्यमाना अहस्मनः कंच
नावेदविदमुपयंतितेसर्वमाविजक्लेसहैवादिज्ञस्तेग्निहोत्रमेवनसमवादयंतते
षामेकःसकृदग्निहोत्रमजुहोद्विरेकस्त्रिरेकस्तेषांयःसकृदग्निहोत्रमजुहोत्
मितपववृष्ठ्ठंताकस्मैत्वंजुहोषीत्येकथावाइदंसर्वंप्रजापतिःप्रजापतयएवाहं
सायंजुहोमीतिप्रजापतयेप्रातरितितेषांयोद्विरजुहोत्तमितराववृष्ठ्ठुंताकाभ्या
त्वंजुहोषीत्यग्नयेप्रजापतयइतिसायंसूर्यायप्रजापतयइतिप्रातस्तेषांयस्त्रिर
जुहोत्तमितपववृष्ठ्ठुंताकेभ्यस्त्वंजुहोषीत्यग्नयेप्रजापतयेनुमतयइतिसायंसूर
र्यायप्रजापतयेग्नयेस्विष्टकृतइतिप्रातस्तेषांयोद्विरजुहोत्सस्त्राड्ढ्रोन्त्सम्रपिष्ठ

अ॰ब्रा॰
४३

भवत्त्वं जयाचिनेतैशिष्यायेनरावन्याक्रामनस्यहृयमामिनरषोः प्रजामुयानन्तमुपेषा
तांनस्माद्दिर्देनाक्ष्यंयज्ञषा चेवमनसाचयामेवसत्तद्दिमाप्नोतिनामङ्गोतियएवंवेद
यश्चैवंविद्वानद्भद्दोत्रंजुह्वोतीतिब्राह्मणं ॥ ३६ ॥ १५ ॥ स्वान्त्वेकतः संभूताकेन
प्रकृताकिंवास्यागोत्रंकानित्याकानिपदाकिं पूर्वावसानाकविष्टिनाकिंप्राचि
ह्यानाहृद्दिस्वाहापायद्देवतंरूपंतस्याद्वावेसत्ताःसंभूताब्राह्मणप्रकृतालामगाय
नसगोत्राह अक्षरएकंपदंत्रयस्त्रवर्णाः शुक्लः पद्मः सुवर्णइतिसर्वछंदसां
वेदेषुसमासभूतैकोष्टासावर्णानिचत्वारोवेदाः शरीरेषुङगान्योषधिवनस्पतयो
लोमानिचक्षुषीसूर्याचंद्रमसौसास्वाहास्वा स्वधासेवायज्ञेषुवषट्कारभूतायत्
ज्वेनेनस्मानस्मा द्रविदैवतंब्राह्मणोरूपमितिब्राह्मणं ॥ ३७ ॥ १८ ॥ अथा

४३

43

पिकारवोहनामञ्चषयोत्मस्वा श्वासंस्तश्मैकगमखिश्रोमंदहुमुस्तमाहुरंस्ले
44 नायजंननेस्वर्यपुः सइक्षेसुर्यामीनिश्रणनेनेकगउणाखिश्रोमेनयुजेनेत्विश्रा
इप ॥ १२ ॥ अथातःसवनीयस्य पशोर्विभागंव्याख्यास्याम उद्धृत्यावदा
नानिहनूसजिह्वेप्रस्तोतुः कंठसकाकुद्राःप्रतिहर्तुःश्येनंयदुउदातुर्दक्षि
णंपार्श्वंसांसमध्वर्योः सव्यमुपगातृणांसव्योंसः प्रतिप्रस्थातुर्दक्षिणा
श्रोणिरथ्यस्त्रीब्रह्मणोवरसक्थंब्राह्मणाच्छंसिनउरु पोतुःसव्याश्रोणि
होतुरवरसक्थंमैत्रावरुणस्योरुरच्छावाकस्य दक्षिणादोनेष्टुः सव्या
सदस्यस्यसदंचानूकंचगृहपतेर्जाघनीयनोपश्वास्नांसाब्राह्मणेनप्रति॰
ग्राहयतिर्वनिष्टुरुदयंहृक्लोमांगुल्यानिदक्षिणोबाहुराग्नीध्रस्यसव्य॰

श. ब्रा. आत्रेयस्य दक्षिणो पादो गार्हपत्ये र्वुनपदस्य सव्यो पादो गार्हपत्याद्यात्रनपदा
५५ पाः स हैनवै घोरोऽषस्तां गार्हपत्ये वा च शास्तिर्मणिजा ष्वक्षं ध्यास्तिस्त
स्त्रकीकसा मा गा वस्तुनस्तिस्त ष्वैव कीकसा अर्हं चापानस्यो त्रेव र तजु
हं च मसा ध्वर्षणि क्रोमा श मा पित्रुः शिरः स्वबल एप स्य पत्रुः स न्यामा
ह यनां न स्य वर्म न घा वित्तु ष्वमि शं दव ३ स प घं ते ष डिं शा द न रा ह हा
नी वा ह्र्नेतो वै स्वर्गो लोको ह्र्हन्या वे दे वैः स्वर्गे लोके पजं नी ह्र्हन्त्याः स्व
र्गे लोके प्रति ष्ठितिष्ठति निष्ठाति प्रजया पशुभिर्य एवं विभजंते प प
द ष्टो न्य याशी लिको वा पा पकृ नो बाहु ना देवान्य जना वा पि म धी ते नेव
मे वैषां पशुर्विमथितो भवत्य स्वर्ग्या देव भ्या जो हवा ३ मां ञ्चान ह . ५५

षिः पक्षयोर्विभागं विदांचकार नामुष्मिगिरिजायवाभुव्यापान्योमनुष्येभ्यः
45 प्रोवाचननन्दयमर्वाञ्चन्नुष्येष्वासीदतिवाल्लए १८ सुयानोदीत्ताःक
स्मिस्मदेनोदेदित्तिनइत्यावदयनेषष्ठांद्विर्यदियनीतिनंवापनंदीदितं सं
नंदीतिनइत्याचपरोत्तेणपरोक्षप्रियाइववहिदेवाभवंतिप्रजिज्ञाहि
षः कस्मासिद्धेनोर्हीदितिनोपन्नुवापकोभवत्यनभिवाड्कः पक्षद्वेयाभि
वाघेजेपन्नुक्केयाभिवाघात्पनमाविष्ठाभवंत्यस्तुर्वी गिरसत्तस्याकि
माथर्वणमितिपदान्मन्येवजुह्वतिनपरस्मिन्नेवांह्वाथर्वणानामोदनस
वानामान्मन्येवजुह्वति नपरस्मिन्नथास्याकिमागिरस इतिपदान्मनुष्य
परेषांवनामानिनगरहाए न्यवहनास्मिन्नासादान्मनष्युवपरेषांवनामा

अ॰ ब्रा॰ नित्तमस्त्वंनेषिचवत्ताणंवतीवाचंभाषंतेचनसितवतीविचक्षणंनिब्राह्मणं
४५ चनसर्वानिप्राजापत्यंसैषाब्रूनथथर्वांगिरसस्तेषचापत्ता: कस्यस्विद्धेतोर्दी
क्षितोलागप्तोभवति नासिनामगृह्णीयान्नक्षत्रनामस्तोभवतीत्याहुस्त
येबमर्हतिने: सपाप्मानमदंनपणास्यपेनामगृह्णंतिनेसिनाम्नः पाप्मा
नेमपाब्रूतेथापिवैदानांगर्भभूतोभवतीत्याहुस्तस्याजातस्याविज्ञात
क्रीतसोमस्याभोजनीयंभवतीत्याहुः सदीक्षाणंप्रातर्जायतेसोमंक्री
णंतितस्याजातस्यविज्ञातस्यक्रीतसोमस्यभोजनीयंभवतीत्याहुः क
स्यस्विद्धितोः संभवाः परिजिहीर्षितामवंतियनरोवीपंवनरोबवृति
सपरस्ययज्ञेपरिमुस्यानिकस्यस्विद्धेतोर्दीवोनध्यायेत्रस्विनेनापीयते ४५

45

त्रिसंसवस्यैवहोतारितिविधानमानेस्लनस्यचन्वद्योवर्षनिवायक्कमभिःसणं
46 निवेदेवाः सोमंचभक्षयंतिनदभिभुएवंनिब्राह्मणमुमुक्षवामेनूचास्त्रता
सर्वससभक्ष्याणिहपिनामहामवंनिसदैवेनध्यायेनांस्त्रिनेनापीघी
नेनिब्राह्मणं ३५ ॥ १८ समावर्त्तास्याचार्यानिषेदस्नात्वहयक्षोदीक्ष
कमाणंनोब्राह्मणदूर्धंज्ञतोयोटयेत्वचेष्ट्वीयसमवस्त्रहिन कोहंम
पेदीक्षाउनिनऊर्वनैवत्वाविद्मनजानीमः कोह्येदविज्ञायमा
नेनसहदीक्षिष्यतीतिपन्तिहंदीक्षिष्येभूयोनदीक्षिष्येम
थवाउपकंदीक्षिष्य यसंवेनर्हिः सोहिष्यमोहिष्यनीवाय
तः सर्वेनीदीक्षिष्येत्यथवाउपकंदीक्षिष्येनेवाभ्रहित्नूः

गो॰ब्रा॰ त्विजोग्नीन्नूहपनयोभविष्यथेनेहूंष्णीप्यायत्तव्रूसांचक्रिरेसहोवाचाकिंनुहू।
५८ स्वीमाधेभूयोवः इच्छामिइच्छेनेतियन्निर्द्ददीतिष्यध्वउपशमयेनस्मिंश्चे
वश्रुपरेमिथुनंचरिष्यथनोपेष्यथेतितिगिनिहोतुः कथन्नुददीक्षितानुपेष्या
48 महा इतिनेवैब्राह्मणानामभिमंदारोभविष्यथेरेतीह्वोयपनस्मिंसंवं
सरेब्राह्मणंनदभिविंधंस्तेवोपिमनाभविष्य थेतिरथवानुपेष्यामोनोपे
ष्यामहा इतिनेवैदेक्षितानाश्रवकीर्स्मिनोभविष्ययनहवैदेवयानः पं
थाप्राडुर्भविष्यतीतितिरेवेदोवयानः पंथाभविष्यतीतिनेवयंभग
वंनमेवोपयावामयथास्वस्तिसंवत्सरस्योदचेसमश्नवामहा इतिब्रा
ह्मणं ३७ ॥ र॰ सहोवाचद्वादशहवैवर्षाणिदीक्षिताउक्तामंतिनह ५८

47

वैदीक्षितोग्निहोत्रंजुहुयान्नपौर्णमासेनपचेतनयजेतवास्यतोस्मिन्नासिल्वसी
ननापित्रपचेतनयजेतननवगच्छेद्यत्रमननमाजिगिमिषेन्नेच्छायजेतनन
वाचापथ्याकथांविदभिबाधेतननमिथुनंचरेणान्यस्ययथाकाममुपयं
जीतननपशुभंपेनयज्ञेनयजेतनननवगच्छेद्यत्रचक्षुष्यापरायपश्येत्का।
स्माजितंवसेनकुदीरंदारपेमुष्टीकुर्यादंगुष्ठप्रहृनयास्मिस्वनुक्ष्येयत्सम
गच्छंगंगटह्लीयानेनकयेनाथयस्यदीक्षितस्यवाग्वायतास्यामुष्टीवा
विसृष्टोसपन्नानिजपेत् २ः ॥ २१ अग्निहोत्रंचदर्शपौर्णमासश्चय
तः पुरस्तान्नास्त्यत्रचभोकाममश्नो भुक्त्वादितत्यामहाविशंनावसानियमा
मावास्यश्चयतः पश्चात्तन्नाचमभोकाममश्नो भुक्त्वादिमात्सहाविशानाम

अ·ब्रा· नस्य माधितस्य पवमानस्य यतो दक्षिणतनुर्द्धं चमसभक्षो काममस्यौ भूत्वा क्षिप्रास सहावि
४७ ष्णतां वाकमेक्षिप्तस्योनरनोदक्षिणं चमुभोकाममगौ भूत्वा क्षिन्यासहावि
षनां रेनस्य मानं चनक्षं चमुभोकाममस्यौ भूत्वा क्षित्वासहाविषनावलस्य
मायस्तुभं पवमानस्य यत्तोर्मनोर्वां चमुभोकाममस्यौ भूत्वा क्षित्वासहाविशता।
भिनिखिलहवैदीक्षितोयस्मान्मनि वस्तुनियतेन चैवास्यकाचनानिर्भव
तिनचयत्तविष्कंभमयथायनयद्धं निपुनर्मर्त्तमयात्येनिपुनराजानिंकाम
चारिस्य सर्वेषु लोकेषु भातियएवंवेदयस्यैवंविद्वान्दीक्षामुपैतीति।
ब्राह्मणं १८ ॥ २२ ॥ अथयस्य दीक्षितस्य नर्जमुनीजा यामस्यान्वनिस्ता
वाष्रतिस्मावासरूपवत्तायायोः पयासिस्यालीयाकं स्वापयित्वा अभिया ४७

योह्यास्याङ्गुस्यामि हिंकृत्य निगर्भवेदङ्गुमवनैः संयानवन्तंकृत्वानंययेरेवप्रा
श्रीपादैनोवाङ्मन्त्रंविषाकार पवेहीस्वरापदीक्षिनायदीक्षिनोज्यायात्मनं
लभेनैनेनैनैवमकमेणयनेनेनिवालयं ॥ ॥ २३ ॥ इतिश्रीअथर्ववेदे
गोपथब्राह्मणेतृतीयः पाठकः ॥ समाप्तः ॥ ॐअयंवैयज्ञोयोयंपवते
तमेतर्द्दीक्षानियेसंवत्सरायदीक्षंतेनेषांगृहपतिः प्रथमोदीक्षितेयंवैलो
कोगृहपतिरस्मिन्वा इदंसर्वंलोकेप्रतिष्ठितंगृहपतिना उ एव सर्वेसंवि
णः प्रतिष्ठिताः प्रतिष्ठायायवैनंननुदीक्षिन्यपित्वदीक्षंते ८ ॥ १ अथब्र
ह्माणंदीक्षियतिचंद्रमावैब्रह्मादिदेवंमनोध्यात्मंमनसैवनदोषदीः सं
दधानिनयात्तैषधीवैदसवब्रह्मौषधीलदनेनलोकेनसंध्यानिनस्मादे

ग्र·ब्रा· नावंनंउंनात्यानदीर्होनसपदेनावंनरेणान्योदीर्त्तेनेमंनंलोकमोषतिभिर्व्या
४८ पादयेद्दुःखेमुकाहस्सुस्तस्मादेनावंनरेणान्यानदीर्होन ॥ २२ ॥ ग्रथो
४८ ह्वानारंदीत्तयत्न्यादित्योवा उह्वानाधिदैवंवारत्नुयान्म पर्जन्यग्रादित्य:
पर्जन्यारवृहस्पतिर्ह्विषिर्जायनेहृष्टिरेवनदोषधी: सदधातितस्मादेनावंनरे
णाप्रोदरिघेनसपदेनावंनरेणान्योदीर्देनेमंनंलोकंवर्षेणाव्यापादयेद
वर्षुकाहस्सुस्तस्मादेनावंनरेणान्यानदीर्होन ॥ ॥ ३ ॥ ग्रथह्वानारं
दीत्तयत्न्यग्निर्वैह्वोनाधिदैवंवागध्यात्ममंनंहष्टिर्वाचंचैवनदग्निंवात्ते
नसंदधातितस्मादेनावंनरेणान्यानदीर्होन सपदेनावंनरेनान्योदी
र्देप्रेमंनंलोकमंनेनव्यापादयेदशनायुकाहस्सनस्मादेनावंनरे ४८

एणान्योनदीक्षेत ॥ १० ॥ ४ ॥ अथयद्यश्वंप्रतिप्रस्थानादीक्षयतिवायु

49 र्वाअश्वःप्राणःसर्वदेवत्यंप्राणोध्यात्ममेनंहायुर्वायुंचैवनत्प्राणंचानेनसंदध्या

तितस्मादेनावंनरेणान्योनदीक्षेतसदेनावंनरेणान्योदीक्षेनेमेनंलो

कंप्राणेनव्यापादयेत्प्रमायुकाहस्युस्तस्मादेनावंनरेणान्योनदीक्षेत ११ ॥ ५

अथयद्ब्राह्मणेनब्राह्मणंक्रसिनंदीक्षयनथ्या हाचेप्रस्तोत्रारंदीक्षयत्यग्र

यहोत्रेमैत्रावरुणंदीक्षयत्यथयाध्वर्यवेप्रतिप्रस्थातारंनेष्टादीक्षयति

सहैनमतिनेरेषांवैनवानांलोकास्तिरन्यतरेकल्पंनेनवैप्राणाः प्रा

णेप्रजायन्तेब्रह्मणेपोतारंदीक्षयत्यथोहात्रेप्रतिहर्तारंदीक्षयत्य थहो

त्रेच्छावाकंदीक्षयत्य थाध्वर्यवेनेष्टारमुन्नेनादीक्षयतिसहैनमन्वयद्ब्रा

श·ब्रा·
४९
49

स्त्रणामाग्नीध्रं दीक्षयन्त्योद्गात्रे ब्रह्मणं दीक्षयत्यथ होत्रे ग्रावस्तुतं दीक्षय
न्त्यथनमन्यस्तानको वा ब्रह्मचारी वा दीक्षयन्ति न पुनः पावयेदित्याहुः मे·
षानुपूर्वं दीक्ष्यानादिपवं दीक्षाने दो दिक्षमाणएषवने संत्रिणं प्रायश्चितं
नविंदन्ते संत्रिणं प्रायश्चित्तमनुनस्मार्द्दस्यघोग·होमः कल्पते यस्मिंवेदे
दीक्षन्ते न इति ब्राह्मणं २ ॥६॥ अथ यावेदीवादीक्षणीयामरमिम
नादिनेः प्रायणीयं सोमात्रियं विस्तारानिष्पमादित्या प्रवर्ग्यस्वधाया
उपसदो ग्नीषोमाभ्यां सोपवसथमहः प्रातर्यावभ्यो देवेभ्यः प्रातर
नुवाकं वसुभ्यः प्रातःसवनं रुद्रेभ्यो माध्यंदिनं सवनमादित्येभ्यस्तृती
यसवनं वरुणादवभृथमदितेरुदयनीयां मित्रावरुणाभ्यामनुबन्ध ४९

नष्टवाहं देवीभ्यो देविकाभ्यो देवताह्वौषधिकामाहृ शान्तिरात्रं स्वर्गो लोकाडु
50 दवसानीयायानद्वापनदग्निष्टोमस्य नंमोमयण व मेन दग्निष्टोमस्मिन्नग्नवे।
दाग्निष्टोमेन समृद्धान्मामसलोकोभूत्वा देवांश्चयेनैनिब्राह्मणे ॥ २३ ॥ २ ॥
अथ हैतानि यथायापानं नेष्टवामेवनहैवीं देवतां घतंनेष्टवा देवी देवता।
भवन्तिष्टवापदेव्याः सष्टायुज्यं सलोकतां यनन्ति य एतद्वुपयंत्यथय
त्यापणीयया यजंने दितिमेवनदेवीं देवतां घजंने दिन देवी देवता भ
वतिदित्या देव्याः सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एनड पयंति यथ यक्त्रय
मुपयंत्यसेममेनदे वं देवतां यजंने सोमे देवो देवता भवन्ति सोमस्य दे
वस्य सायुज्यं सलोकतां यन्ति य एनडुपयंति यथ यदाति ष्यघानि ने मेवि

श·ब्रा·
प·
50

स्मेवनदेवं देवनायजने विस्वेदेवो देवनाभवत्तिर्विस्मोर्देवस्ससायुज्यंस
लोकनांयंतियपनड्डुपयंन्यध्ययन्त्रवर्ग्यमुपयंन्त्यादित्यमेवनद्देवं
देवनायधयंनंनत्रादित्योदेवोदेवत्यादित्यभवन्त्यास्सदेवस्ससायुज्यंस
लोकनांयंतियपनड्डुपयंन्यथपदयसदक्रुपयंतिस्वधमेवनदेवीदे
वनायंजनेस्वधादेवीदेवनाभवंतिस्वधायादेव्याः सायुज्यंसलोक
नांयंतियपनडुपयंतिय पदैयदसम्रमहृरुपयंन्यग्रीषोमामेव
ददेनेदेवनेयज्ञनोग्रीषोमोदेवेदेवनेभवनोग्रीषोमयोर्देवयोः सा
युज्यंसलोकनांयंतिघपनडपयंन्यघयन्मानरनुवाकमुपयंतिमा
नर्घांवायपनद्देवांदेवनांनेशानयांवाणोदेवादेवनाभवन्निशानयां प·

गांदेवानांसायुज्यंसलोकतांयंतियएनदुपयंत्य यययथत्वानः सएन
51 मुपयंतिवसूनेवनहेवांदेवतायंजंतिवसवोदेवादेवानाभवति वसूनां
देवानांसायुज्यंसलोकतांयंतियएनदुपयंत्ययथंमाध्यंदिनंसवना।
मुपयंतिरुद्रानेवनहेवांदेवतायजंनेरुद्रादेवादेवनाभवंतिरुद्राणां
देवानांसायुज्यंसलोकतांयंतियएनदुपयंत्य १· यत्तनीयसव
नमुपयंत्यादित्यानेवनहेवांदेवनायजंनेश्चादित्यादेवादेवनाभवं
तिदित्यानांदेवानांसायुज्यंसलोकतांयंतियएनदुपयंत्य ११ यय
वमृथमुपयंतिवरुणमेव नहेवंदेवनायजंत्तेवरुणोदेवोदेवना
भवंतिवरुणस्यदेवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियएनदुपयंत्य स

ग्र·ब्रा· य यदु दक्षिणीययायजंतेदितिमेवतद्देवींदेवतांयजंतेदितिर्हदेवीदेवताभवन्त्यदि।
५१ त्यादेव्याःसायुज्यंसलोकतांयंतिययएतद्वेयंत्य १३ ययदनूपध्यायायजंते
मित्रावरुणावेवतद्दैवेदेवतेयजंतेमित्रावरुणौदेवौदेवतेभवतोमित्रा
51 वरुणयोर्देवयोःसायुज्यंसलोकतांयंतियएतद्वेयंत्य १४ ययत्वाष्ट्रेन
पशुनायजंतेत्वष्टारमेवतद्देवंदेवतांयजंतेत्वष्टादेवोदेवताभवति त्वष्टु
र्देवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियएतद्वेयंत्य १५ ययद्देविकाभवि
र्भिश्चरंतियाएतानाउपसंसर्बवनित्रिः सोमोविष्णुरितिदेव्योदेविकादे
वताभवंतिदेवीनांदेविकानांदेवतानांसायुज्यंसलोकतांयंत्ययएतद्वेय
यंत्य १६ ययद्दशानिरात्रमुपयंतिकाममेवतद्देवंदेवतांयजंतेकामो ५१

देवोदेवतामवंतिकामस्यदेवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियएतदुपयंत्य १७
52 यथडुदवसानीययायजंतेस्वर्गमेवतल्लोकंदेवंदेवतायजंतेस्वर्गेलोके
देवोदेवतामवतिस्वर्गस्यलोकस्यदेवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियएत
दुपयंति १८ नवाएतदग्निष्टोमस्यजन्मसयएतदग्निष्टोमस्यजन्मवे
दाग्नेवतदग्निष्टोमंस्वर्गेलोकेप्रतिष्ठितिप्रजयापशुभिर्यएवंवेदाग्निष्टोमेन
संस्थाप्यासलोकोभूत्वादेवोऽप्येतीतिवाक्लर्ण १९ ॥ ८ अहोरात्राभ्यां
वैदेवाःप्रायणीयमतिरात्रंनिरमिमतार्द्धमासेभ्यश्चतुर्विंशमह्नर्ब्रह्म
णोभिप्लवंक्षत्रात्पृष्ठ्यमग्नेरभिजितमप्सुःस्वरसामानान्सूर्याद्विषुवन्त
मह्ना आवृत्ताःस्वरसामावैश्वदेवाद्विश्वजितंमजोपधजाभिप्लवो।

श॰ब्रा॰ मित्रावरुणाभ्यां [illegible] वायुभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो दशरात्रं दिग्भ्यो द्वादशरात्र
५२ त्रिकं हृद्दंशाउहमेभ्यो लोकेभ्यः षट्त्रिंशमुपयन्त्यहोरात्राविव नह वै देवा देवानां
यजन्तेऽहोरात्रौ देवौ देवानां भवन्त्यहोरात्रयोर्देवयोः सायुज्यं सलोक
तां यन्ति य एतदुपयन्ति १ यच्चतुर्विंशतिमहरुपयन्त्यर्धमासानेव ते
देवं देवता यजन्तेऽर्धमासा देवा देवता भवन्त्यर्धमासानां देवानां सायु
ज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति २ यदभिप्लवमुपयन्ति ब्रह्म
ण एव ते देवं देवता यजन्ते ब्रह्म देवो देवता भवन्ति ब्रह्मणो देवस्य सा
युज्यं सलोकतां यन्ति य एतदुपयन्ति ३ यत्पृष्ठ्यमुपयन्ति क्षत्रमे ५२
व ते देवं देवता यजन्ते क्षत्रं देवो देवता भवन्ति क्षत्रस्य देवस्य सायुज्यं स

53

लोकतांशंनियपनडुपर्यन्त ४ यवदमिजिनमुपयन्त्यग्निमेवनहं देव
नायजंतेऽग्निर्देवोदेवनाभवन्त्यग्नेर्देवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियप
नडुपयन्त ५ यवस्वरसाल्लउपयन्त्ययपनहं वीर्देवनाभवंतिसुयो
देवोदेवनाभवंन्त्ययोदेवीनांसायुज्यंसलोकतांयंतियपनडुपयन्त ६
यघद्दिवुवंनमुपयंतिसूर्यमेवदेवंदेवनांयजंतेसूर्योदेवोदेवना
भवंतिसूर्यस्यदेवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियपनडुपयन्त ७
त्यक्राग्राहताःस्वसामानोयघद्दिसु जिनमुपयंतीन्द्रमेवनहं
वंदेवनायजंतेइन्द्रोदेवोदेवनाभवंतिइन्द्रस्यदेवस्यसायुज्यंसलो
कतांयंन्ययपनडुपयन्त ८ त्यकेऽष्टाभिजवाव ययज्ञवायुषा

प्र॰ ब्रा॰ द्वुपयंति मित्रावरुणावेव तद्देवौ देवतां यजंते मित्रावरुणौ देवौ देवते भ
५३ वतो मित्रावरुणयोर्देवयोः सायुज्यं सलोकतां यंति य एतेन द्वुपयंत्य ९
53 य यदशरात्रमुपयंति विश्वानेव तद्देवान्देवतां यजंते विश्वे देवा देवता भवं
ति विश्वेषां देवानां सायुज्यं सलोकतां यंति य एतेन द्वुपयंत्य १० य एका
दशरात्रं कं चपेषडहमुपयंति दिश एव तद्देवीर्देवता यजंते दिशो देवो
देवता भवंति दिशां देवानां सायुज्यं सलोकतां यंति य एतेन द्वुपयंत्य ११
य एकं द्वादशाहमुपयंति मानीव तं लोकान्देवान्देवता यजंत इमे लो
का देवा देवता भवंति एषां लोकानां देवानां सायुज्यं सलोकतां यंति
य एतेन द्वुपयंत्य १२ य यद्दशममहरुपयंति संवत्सरमेव तद्देवं दे॰ ५३

वतांयजंतेसंवत्सरोदेवोदेवनाभवंतिसंवत्सरस्यदेवस्यसायुज्यंसलो
54 कतांयंतियएतदुपयंति १३ यएतन्महाव्रतमुपयंतिप्रजापतिमे
वतद्देवंदेवतांयजंतेप्रजापतिर्देवोदेवनाभवंतिप्रजापतेर्देवस्यसा
युज्यंसलोकतांयंतियएतदुपयंति १४ यएतदुपनीयमतिरात्रमुप
यंतिस्वर्गमेवतल्लोकंदेवंदेवतांयजंतेस्वर्गोलोकोदेवोदेवनाभवं
तिस्वर्गस्यलोकस्यदेवस्यसायुज्यंसलोकतांयंतियएतदुपयं
ति १५ तद्धापतत्संवत्सरस्यानेममपवमेवतत्संवत्सरस्याजन्मवे
दास्वेवतत्संवत्सरंस्वर्गेलोकेप्रतिष्ठंतिप्रतितिष्ठतिप्रजयापशुभि
र्यएवंवेदसंवत्सरेणमहात्मासलोकोभूत्वादेवेष्वप्येतीतिब्राह्मणं १६ ॥१॥

गो· ब्रा· स वा एष संवत्सरो ऽधिदैवं चाध्यात्मं च प्रतिष्ठितः स य एवमेतं संवत्सरम
५५ धिदैवं चाध्यात्मं च प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिः
य एवं वेद स वा एष संवत्सरः ॥ स वा एष संवत्सरो ऽह्रहतोमभि
संपन्नो द्वावदशं वहा षडहो द्वौ एकस्यामिश्रवो गवामयनीद शरात्र
लयावल्ष ड्विंशात्संपन्नेन षड्विंशद वदानागो: षड्विंशदहलराह
हतीवार्हतो वै स्वर्गो लोको ऽह्रहत्या वै देवाः स्वर्गे लोके यजन्ते ह्रह
त्याः स्वर्गे लोके प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद
स वा एष संवत्सरः १२ स वा एष संवत्सरस्त्रिमहाव्रतं स्त्रयुर्विंशो ५४
न महाव्रतेन विषुवति महाव्रतं महाव्रतमेव महाव्रतेनास्मेन

मेवंविद्वांसःपूर्वेत्रिमहाव्रतमुपयंतितेनेतेजस्विनश्चासंसत्यवादिनःसंशि
55 तव्रतायएनमद्यतयोयेपुर्यथामयाश्रमुदकश्चासिक्तोनिर्मृज्यादेवंयज
मानानिर्मृज्यरंत्वपध्र्युपयंतिनयाहास्यसन्येननपसाव्रतेननवाभिजिन
मवरुद्धंभवतियएवंवेदसर्वायुषमेवत्सरः १३ अथपंचनविंशानि
महरूपेन्यानुपेतिविषुवंतेमहाव्रतमुपेयात्क्षयमानाह्यन्येभवंतीति
यमेवामंपुरस्ताद्विषुवतोतिरात्रमुपयंतितेनैनिहूयादतिस्तवापृष्ठे
निर्मितःपृष्ठादभिजिदभिजितःस्वरसामानास्वरसामभ्योविषुवा
त्विषुवतःस्वरसामानःस्वरसामभ्योविश्वजिद्विश्वजितःपृष्ठ्याभिप्ल
वोपृष्ठ्याभिप्लवाभ्यांगवायुषीगवायुर्भ्यांदशरात्रोदशरात्रायमहा

ऐ·ब्रा· वंतंमहाव्रतान्हृदयनीरात्रयोदयनीयोतिरात्रः स्वर्गाद्वैलोकाद्यानाद्या
५५ पश्यन्तिछिन्नैवैतएवंवेदसत्रायणसंवत्सरः ।१५ अथपंचविंशानिमह
रूपेन्याद्येन्यविषुवंतंमहाव्रतमपेयात्कयमानात्कृन्नेभवतीति
यमेर्वमुंपुरस्ताद्दिवमनोतिरात्रमुपयंतितेनेतिव्रूयादभिप्लवात्पृष्ठा
न्निर्मिनः पृष्ठादभिजिदभिजितः स्वरसामानः स्वरसामभ्योविषुवाद्वि
षुवतः स्वरसामानः स्वरसामभ्योविश्वजिद्विश्वजितः पृष्ठाभिप्ला
वौपृष्ठाभिप्लवाभ्यांगवायुषीगवायुर्भ्यांदशरात्रोथहदेवेभ्यम
हाव्रतंननस्थेकथयन्तुद्यैः स्तोमैर्विषुवंतमुपागनान्हृतेमांमीति
नेदेवाउहस्मामिवास्तरुयन्तेयन्तक्वतंजानीमोयज्ञहेस्तोमोये ५५

तैनदहरवाप्नोमितिनिनतनपवदशरात्रमूर्द्धहनोमंदडुष्णमाह
56 वंसेनाधेजननप्भ्योनिहं निष्ठतिहासैमहाव्रतंमहाव्रतंयतिष्ठ
तिष्ठतितिष्ठतिप्रजयापशुभिर्यएवंवेदसवाएषसंवत्सरः १५
अथपंचविंशमहरुपेत्याभुपेत्यविषुवंतंमहाव्रतमुपेयात्कथ
मनाहुस्तैभवतीतियमेवामुंपुरस्ताद्विषुवतोत्रिरात्रमुपयंतितेन्ते
नैतिहूपादद्दाहाः कतिसंवत्सरस्यपराच्यहानिभवंतिकतिर्वाचि
नयानिसकृत्संलडुपयंतितानियराञ्चाथयानिपुनः पुनरुपयं
तितान्यर्वाचीनांचीनैनैनाम्नुपासीरन् षडयोंग्राहानिमन्त्रावर्तते
यएवंवेदसवाएषसंवत्सरः १६ अथपंचविंशमहरुपेत्याभु

ऐ॰ब्रा॰ वेत्यविषुवंतंमहाव्रतमुपेयात्कथमानाकृत्येभवतीतियमेवामुंपुरस्ता
५८ द्विषुवतोतिरात्रमुपयंतितेनैनंनिहूपादभिप्लावंपुरस्ताद्विषुवतः पूर्व
मुपयंतिपृष्ठ्यमुपरिष्टात्पितावाअभिप्लवः पुत्रः पृष्ठ्यस्तस्मात्पूर्वेवय
56 सिपुत्राः पितरमुपजीवंतिपृष्ठ्यंपश्चाद्विषुवतः पूर्वमुपयंत्यभिप्ल
वमुपरिष्टात्पितावाअभिप्लवः पुत्रः पृष्ठ्यस्तस्मादुत्तमेवयसिपुत्रान्पि
तोपजीवतियएवंवेदतदेतदृचाभ्युक्तंशतमिन्नुशरदोअंति
देवायत्रान श्चक्राजरसंतनूनांपुत्रासोयत्रपितरोभवंतिमानोमध्या
रीरिषतायुर्गंतोरित्युपहवाएनंपूर्वेवयसिपुत्राः पितरमुपजीवं
त्युत्तमेवयसिपुत्रान्पितोपजीवतियएवंवेदसवाएषसंवत्सरः १२ ५८

अथ हैष महासुपर्णः तस्य यत्पुरस्ताद्विषुवतः षण्मासानुपयन्ति स दक्षि
57 णः पक्षोऽथ यानुपरिष्टात् षडुपयन्ति स उत्तरः पक्ष आत्मा वै सं
वत्सरस्य विषुवानङ्गानि पक्षौ यत्र वा आत्मा तदेव पक्षौ यत्रैव पक्षौ न तदात्मा
न वा आत्मा पक्षावतिरिच्येते नो पक्षावात्मानमतिरिच्येते इत्येवमु हैव
न तत्परेषां स्विद्धि नमेहां परेषां मिमि परेषां चैव परेषां चेति ब्रूयात्स एव संव
त्सरः १८ तदाहुर्यद्द्वादश मासाः संवत्सरोऽथ हैतदहस्त्वाप्नुयामेति य
देषु वनमा परेषां स्विद्धि नमेहां परं बांमिन्य परे चैव परेषां चेति ब्रूयादा
त्मा वै संवत्सरस्य विषुवानङ्गानि मासा यत्र वा आत्मा तदङ्गानि यत्राङ्गानि त
दात्मा न वा आत्माङ्गान्यतिरेचयेनो अङ्गान्यात्मानमतिरिच्यन्त इत्येवमु हैवन

श·ब्रा· दपरेषां सिद्ध्यतमहं परेषामित्यपरेषां चैव परेषां चानिवृयात्सवा एष संवत्सरः ५९
५१ तदाहुः कथमुभयतोज्योतिषो भिज्ञवाप्नवन्त्यनन्तरतोज्योतिस्सहूलाहन्त्यभयतो
57 ज्योतिषो वाऽइमे लोका अग्निरेवेतस्मादित्येनामुतऽइत्येषवह वा एतेषां ज्योति
र्ध्यतं यमस्मीवतिपतिदेव चक्रेह वा एतेष्टः इति हूतेपाप्मानं दहति
परिज्ञवेनेनद्यायवविदुषांदीक्षतानां पापकं कीर्तयिदेतएव वास्यतह
वचक्रे शिरवंदोनोदशरात्रमुखिः एष्टाभिज्ञवैव चक्रे दशरात्रं मुखिः एष्टा
भिज्ञवैव चक्रेनतंऊर्वीतेति ह स्माहवास्युलषोस्नोत्राणि च शस्त्राणि च
वारयोद्यः संचारयेन स्मादिमे पुरुषो प्राणानां सं नएको दपाकरीर
मभिवसति यत्त संचारयेत्स माधुको ह यजमानस्मादेष हवै प्रमाधुको ५१

ष्टोमेवावषिरोवा नवाग्निष्टोमामासिसंवत्सरेनेनवर्षेष्टापण: प्राणोर्यदन्ता
58 यनिपकविंशतिरुक्थापकोऽका: शेडश्यन्तंवाउक्थोवीर्यंषोडशेवनया
रूढासर्गलोकंमध्यारोहंतिषडध्यारोहंति २ अथयानोह्नामध्यारोह:
प्रायणीयेनातिरात्रेनोदयनीयमतिरात्रमध्यारोहंतिचतुर्विंशेनमहा
व्रतमभिमहाव्रतेनपरमभिप्लवंपृष्ठ्यो नपरंपृष्ठ्यमभिजितानाभिजि
तंस्वरसामभि: परांस्वरसामानोप्यहेनदहरवाङ्युयामेतिपदैष
वनमपरेषांसिद्दिनमह्नांपरेषांमित्यरेषांचैवपरेषांचनिवृयात्स
वापषसंवत्सर: ९ ॥ २१ अथयानोह्नानोवाह: प्रायणीयोतिरात्र
श्चतुर्विंशायाह्नेनवहतिचतुर्विंशमहरभिप्लवायाभिप्लव: पृ

श्रु·ब्रा· ष्ठ्यायषडहोभिजितेभिजितः स्वरसामभ्यः स्वरसामानोविषुवतेविषुवांस्वरसा
५८ मभ्यः स्वरसामानोविश्वजितेविश्वजित् पृष्ठ्याभिप्लवाभ्यांपृष्ठ्याभिप्लवे
गवायुर्भ्यांगवायुषीदशरात्रायदशरात्रोमहाव्रतायमहाव्रतमुदयनीया
यातिरात्रायोदयनीयोतिरात्रः स्वर्गायलोकायान्नाद्यायप्रतितिष्ठत्येय।
एवंवेदसर्वायुषसंवत्सरः १० ॥ १२ आदित्याश्चाङ्गिरसश्चस्व
र्गेलोकेस्पर्धन्तवयंपूर्वेस्वरेष्यामोवयंपूर्वेइतितआदित्यालघुभिःसा
मभिश्चतुर्भिस्तोमैर्द्वाभ्यांपृष्ठाभ्यांस्वर्गंलोकमभ्यप्लवन्तयदभ्यप्ल
वंततस्मादभिप्लवोत्वंचएवांगिरसोगुरुभिःसामभिः सर्वैस्तोमैः
सर्वैःपृष्ठैःस्वर्गंलोकमभ्यस्पृशन्तयदभिस्पृशन्ततस्मात्पृष्ठ्यस्तेवा ५८

एतं स्तुतं सं तं पृष्ठान्यन्वायन्तानेय रोहेण रोहत् प्रियाइ वा हि देवा भवंति
59 प्रतितिष्ठति यो ऽभिप्लवान् पृष्ठोनिर्मितः पृष्ठादभिजिदभिजितः स्वर्गमा
नः स्वरसामभ्यो विषुवान्विषुवतः स्वरसामानः स्वरसामभ्यो विश्वजि
द्विश्वजितः पृष्ठाभिप्लवौ पृष्ठाभिप्लवाभ्यां गवायुषी गवायुर्भ्यां दश
रात्रस्तानि ह वा एतानि यज्ञारण्यानि यत्कृतं त्राणि तेषां शतं शतं रा
थ्यान्यन्तरं तद्यथारण्यान्येवमृदाध्ना पिपासते न पाप्मानं देह
निपरिप्लवेनेयवं हैवैने प्लवेनेयो विद्वांसमम पर्यंत्य ययेविद्वांस
मुपयंतितिनयायात् प्रवात्यवा हं स्थलात्स्थलाहं समात्ममेस्वस्वात्म
त्वममभयादभयमुपसंक्रामेनोन्येवं इहे वैनेसंवत्सरस्यो दवे सममश्नवा

श्रु॰ ब्रा॰ मह्लाइतिब्राह्मणं २९ ॥ २३ येदिर्ह्वैकोशांवेपःकोसरुबिंडुरुद्दाल
५६० कआरुणिर्ब्रह्मचर्यमवावतमाचार्यः पप्रच्छकुमारकथितेनायेनासं
59 वत्सरस्याहान्यमन्यथेतिकतित्वेवेतिदशेतिहोवाचदशवाइतिहो
वाचदशादशाविराड्वैराजोजतः कतित्वेवेतिनवेतिहोवाचनिव
वाइतिहोवाचनववैप्राणाः प्राणैर्यंतस्मात्तपनेकतित्वेवेत्यष्टेति
होवाचाष्टवाइतिहोवाचाष्टाक्षरागायत्रीगायत्रोयमतः कतित्वेवति
सप्तेतिहोवाचसप्तवाइतिहोवाचसप्तवैछन्दांसिछन्दोभिर्यंतस्मा
घनेकतित्वेवेतिषडितिहोवाचषड्वाइतिहोवाचषड्वाऋतवऋतूना
मात्येकतित्वेवेतिपंचेतिहोवाचपंचवाइतिहोवाचपंचपादापंक्तिः ५९

60

पांगोः यत्तःकतिन्वेवेतिचत्वारीतिहोवाच चत्वारिवाइतिहोवाचचत्वारो
वैवेदावेदैर्यज्ञस्तायतेकतिन्वेवेतिद्वोएतिहोवाचद्वोएवाइतिहोवाचद्विषवएवैवयज्ञः स्ववनैर्यज्ञस्तायतेकतित्वेवेतिद्वेइतिहोहो
वाचद्वेवाइतिहोवाचद्विपाद्वैपुरुषोद्विप्रतिष्ठः पुरुषः पुरुषोवै
यज्ञः कतित्वेकामितिहोवावैकंवाइतिहोवाचाहरहरित्येकमेवस
र्वंसंवत्सरं २४ इतिपूर्वेगोपथब्राह्मणेचतुर्थप्रपाठकः समाप्तः ॥

अभिप्लवः षडहः षड्अहानिभवंतिज्योतिर्गौराय कोज्योतिरभिप्ल
वः पंचाहान्यंचहेवाहानिभवंतियज्ञोवप्रदियममहल्लइनमस
हरभिप्लवस्थनरहस्तुचारोहिस्तोमावर्वंतिजिवन्यवदशः सप्तदशे

अ·ब्रा· कविंशायवा त्रिवृत्सहस्राहूनिर्ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुर्ज्योतिरभिप्लवो व्यूहो द्वा।
८· ह्नेवमामतिभवतोव्यूहद्वयंरनयवाभिप्लवैएकाहएकाहस्यनोमेस्ताय
नेवनुगणिमुख्यानांद्वादशस्तोत्राणिनिरिच्यंतेमसप्तमोग्निष्टोमस्तस्यावल
मन्नाग्निष्टोममासिसंपद्यंतेपतंइतिब्राह्मणं ॥ १ अथयन्नगादप्रतिष्ठामनु
द्वंवायनेप्रतरंनियेसंवत्सरायदेवंमीनेषांतीर्थमेवप्रायणीयोतिरात्र
स्नेर्थेनह्रिप्रतरंतिमध्ययामसमद्रंनेर्थेनप्रतरेयुस्तादृक्तद्धायंप्रतिष्ठाच
तुर्विंशमहर्यथापकावदघंवाकंदश्रंवा वैवायनोविश्वस्थस्पश्याद्येयु
स्ताहृक्तत् प्रश्नोयोभिप्लवः प्रश्नेयः पृष्ठ्येगाधंप्रतिष्ठाभिजिद्यथापक
त्वदद्वंवाकंटदश्रंवायनाविश्वस्यस्पश्याद्येयुस्तादृक्तत्तीविदत्युपवप्रथ ८·

61 मः स्वरसामाज्ञानदग्धो द्वितीयः ऊल्फदग्नः तृतीयो दीपप्रतिष्ठाविष्णुवान्यश्च
पकत्तदग्नं वा कंटदग्नं वायनो विश्वस्य प्रश्नायेपुस्ताट क्रान्तुल्फदग्नपव
प्रथमो वीकस्वरसामाज्ञानदग्धो द्वितीयो नीविदग्नः तृतीयो गार्यं प्रतिष्ठा।
विष्णुजिघ्याय कत्तदग्नं वा कंटदद्पूनो विश्वस्य प्रश्नाय पुस्ताट क्रान्यश्च
पः पृष्टः प्रश्रेपोभिस्नवः प्रश्रेयीगवापृष्ठीप्रश्नेपोदशराज्ञोमार्यं प्रतिष्ठामह्नाब्र
नंघयोपकत्तदग्नं वा कंटदग्नं वायनो विश्वस्य प्रश्नाम्यप्रुस्ताट क्रा।
नेघांतीर्थमेवोदपनीयोनिरात्रस्येर्थनल्पयं निनयथा समुद्रं तीर्थेनोदे।
युस्ताट क्रान्तयह्नस्माह्नश्चुनके नारुण्योयः संवत्सरस्यान्वह्नेदीदाः इति
नस्मह्नपिनामवमदीद्योवाचवेद उनमायुष्मान्संवत्सरस्यगार्थं प्रति

श॰ब्रा॰ केऽइतिवेदेत्येनदस्मैनतद्विद्वानाहेतिब्राह्मणं २ पुरुषोवावसंवत्सरस्तस्य
८१ पादावेवप्रायणीयोतिरात्रः पादाभ्यांहिप्रयंतितयोर्यच्छुक्लंतदह्नोरूपं
61 त्कृष्णंतद्रात्रेर्नखान्येवनक्षत्राणांरूपंलोमान्योषधीवनस्पतीनामूरूच
तुर्विंशवमहर्हरोभिसंवृष्टं पृष्ठ्याशिरएवत्रिवृत्त्रिवृद्धेवशिरोक्षवानि
गस्त्विमज्जामस्तिष्कंग्रीवाः पंचदशश्चतुर्दशाह्येवैतस्याःकट्टकराणिभ
वंतिवीर्यंपंचदशंतस्मादिषमाभिरण्वीभिः सतीभिर्गुरुंभारंहरति
तस्माद्ग्रीवापंचदशाउरः सप्तदशोष्टावन्येजत्रवोष्टावन्यउरः सप्त
दशंतस्मादुरः सप्तदशात्तदरमेकविंशोविंशतिर्न्येवैतस्मानरुदरेकं
नाधानिभवंत्युदरमेकविंशंतस्मादुदरमेकविंशःपार्श्वेत्रिणवस्तत्रयो ८१

62 दशमासाः पंचर्तवस्त्रयोदशमास्याः पार्श्वेत्त्रिणवेतस्मात्पार्श्वे त्रिणवेवर्त्तकं त्रयस्त्रिंशो
वा त्रिंशत्निर्यैवैनस्मात्पृष्ठीकंडीलानि भवंति द्वकं त्रयस्त्रिंशोनस्मादनूकं
त्रयस्त्रिंशस्तस्मायमेव दक्षिणो बाहुरभिजिनस्यमेव निदेत्र यः प्राणः स्वर
साम्मानस्त्रान्माविषुवांस्तस्येमेमध्ये त्रयः प्राणाः पूर्वीकस्वरसामानस्तस्माय
सव्यो बाहुर्विश्वजिड्ढ्रोपष्टाभिस्तवौयावयां चैव प्राणो नेगवापुषीयेगा
निदशरात्रा मुखं महाव्रतं तस्य हस्तावेवौदयनीयोतिरात्रो हस्तास्मांस्युयं
नियएवं वेदसर्वायषसंवत्सरः ५८ ॥ ३ पुरुषो वाव संवत्सरस्तस्य प्रा
णएव प्रायणीयोतिरात्रः प्राणेन हि प्रयंति वागारंभणीयमहर्यदारभने
वागारभने वा चैव नदारभने तस्मायमेव दक्षिणः पाणिरभिप्लवस्तस्य

ग्र·ब्रा·
८२
62

दंप्रातःसवनमाध्यंमिदंदिनंसवनंमिदंतृतीयसवनंगायत्र्याआयतनेने न
स्मादियमस्येहामिष्ठानस्येदंप्रातःसवनमिदंमाध्यंदिनेसवनमिदंतृती
यसवनंतृतीयस्त्रिष्टुभ आयतनेनस्मादियमस्येवारिष्ठानस्येदंप्रातःस
वनमिदंमाध्यंदिनंसवनमिदंतृतीयसवनंजगत्याआयतनेनेनस्मादि
यमन्तघोवारिष्ठानस्येदंप्रातः सवनमिदंमाध्यंदिनंसवनमिदंतृतीय
सवनंपंक्त्याआयतनेनेहद्युतिवैवैपंक्तिस्तस्मादियमासोहानिष्ठानस्येदं
प्रातःसवनमिदंमाध्यंदिनंतृतीयसवनंविराजाआयतनेनेत्रेवैथीर्विरा
ड्नाघस्यस्त्रियोविरुध्येतस्मादियमासोवारिष्ठानस्येदंप्रातःसवनमिदं ८२
माध्यंदिनंसवनमिदंतृतीयसवनमितिछंदसामायतनेनेतिछंदोविकेद

63 सामावननेनस्मादिदंप्रतिष्ठांप्रलगंनमेदंप्रातःसवनमिदंमाध्यंदिनं
सवनमिदंतृतीयसवनंसेनःस्वतोभिस्रवःसेनश्चात्माष्टष्ठाःसवने
वाभिस्रवाद्विष्टनीवष्टष्ठाःसवनइवंदेवमंगेद्विष्टनेवात्मनात्स्मा
यंवेदाद्विणाःकर्णेभिजितस्मपदद्विणमदणास्थूलंसमप्रथमःस्वस्मा
मायतृकर्लेसद्वितीयोयंमण्डलेमत्स्तृतीयोनासिकेविषुवान्मंडलमे
वप्रथमोवोकारस्मामायत्कलेसद्वितीयोयत्स्थूलंतत्तृतीयस्तस्मायं
सव्यःकर्णोविश्वजिद्दक्षिणोऽभिप्लवोयावेवावेषाप्राणेनेगवापृषी
ध्रंगानिदशरात्रोमुखंमहाव्रतंतस्मादातपवोदयनीयोनिरात्रस्तदाते
तसुयंनियएवंवेदसर्वायुषसंवत्सरः ४ पुरुषोवावसंवत्सरःपुरुषइ

ग्र·ग्रा·
६३
63

त्येकंसंवत्सरमित्येक इत्यत्र तत्संवद्धोहोरात्रे संवत्सरस्य द्वाविमौ पुरुषौ प्रा
णा इत्यत्र तत्समेत्रयोवा ऋतवः संवत्सरस्य त्रय इमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र त
त्समे षड्वा ऋतवः संवत्सरस्य षडिमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समे सप्तवा
र्तवः संवत्सरस्य सप्तेमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समे द्वादश मासाः सं
वत्सरस्य द्वादशेमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समे त्रयोदश मासाः संवत्स
रस्य त्रयोदशेमे पुरुषे प्राणा इत्यत्र तत्समे चतुर्विंशतिरर्धमा
साः संवत्सरस्य चतुर्विंशोयं पुरुषो विंशत्यङ्गुलिस्तनुरङ्गलेरन्यत्र
समे षड्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरस्य षड्विंशोयं पुरुषः प्रतिष्ठे षड्विं
श इति तत्समे त्रीणि च ह वै शतानि षष्टिश्च संवत्सरस्याहोरात्रा ६३

एतिएतावंतयवपुरुषस्यप्राणाणवत्यत्रसमंसत्सवह्रवैषनानिविं
64 शतिश्चसंवत्सरास्याह्नानिचरात्र्यश्चेत्येतावंतएवपुरुषस्यास्थी
निचमज्जानश्चेत्यत्रनत्समंचतुर्दशह्रवैशतानिचत्वारिंशचसंव
त्सरस्यार्द्धदाश्चार्द्धरात्रयश्चेतेतावंतएवपुरुषस्यस्नावामांसानीत्य
त्रतत्सममष्टाविंशतिश्चह्रवैशतान्यशीतिश्चसंवत्सरस्यपादाह्ना
श्चपादरात्रयश्चेत्येतावंतएवपुरुषस्यस्नावाबंध्याइत्यत्रतत्समंद
शचह्रवैसहस्राण्यष्टौचशतानिसंवत्सरस्यमुहूर्ताइत्येतावंतउ
वपुरुषस्यपेशाशमराइत्यत्रतत्समंवायेतोमहूर्ताः पंचदशक्र
त्वस्तावंतःप्राणायावंतःपाणाः पंचदशक्रत्वस्तावंतोयानायाव

श्र·ब्रा· नोपानाः पंचदशकृत्वस्तावंतोव्यानायावंतोव्यानाः पंचदशकृत्वस्तावंतः
६४ समानायावंतंसमानाः पंचदशकृत्वस्तावंतनुदावंतउदानाः पंचदश
64 पंचदशकृत्वस्तावंत्येनादी नियावंत्येनादीनितावंत्येनहीनियावंत्येन
हीनितावंनिस्वेदावनानियावंनिस्वेदावनानितावंनिदिशायणानिया
वंनिदिशायणानितावंतोरोमकोयायावंतोरोमकूपाः पंचदशकृत्वस्ता
वंतोवर्षतोधारास्तेनेनन्नुकोशाशनिकपरिमानेनदग्धेनहवोत्तस्यमा
दन्यत्रपरिवर्तमानस्सूरत्यामीनोयद्दिवास्वपत्यपिश्चहोरात्राभ्यामुरुष
त्वःप्राणनिचापाननिचेतिब्राह्मणं ५ संवत्सरस्यसमत्ऋणेनकतिकृ
त्वःप्राणानिचापानानिचशानेशनानिपरिवत्सराणांमध्येशनानिसेव। ६४

65 त्सरस्यमुहूर्तास्तस्मात्त्वदंत्याहिरात्राभ्यांपुरुषः समेनकृतिक्रमनावेतानिनवेतानि।
हस्माहवास्युरेकमेवपुरस्ताद्विषुवतोतिरात्रमुपयंत्येकमुपरिष्टात्त्रिपंचा
शानमेवपुरस्ताद्विषुवतोग्निष्टोमानुपयंतित्रिपंचाशानमुपरिष्टाद्विंशानि।
शतमेवपुरस्ताद्विषुवत उक्थानुपयंतिविंशानिशतमुपरिष्टात्षडेव
पुरुषाद्विषुवतः षोडशिनमुपयंतिषडुपरिष्टात्त्रिंशदेवपुरस्ताद्विषुवतः ष
डहान्युपयंतित्रिंशदुपरिष्टात्तेषासंवत्सरस्यसमतासयएवमेतांसंव
त्सरस्यसमतांवेदसंवत्सरस्यसयुज्यासलोकतांजयत्यादेवीश्रयोतीतिब्रा।
ह्मणं ८ अथातोयज्ञक्रमाअग्न्याधेयमग्न्याधेयात्पूर्णाहुतिः पूर्णाहुते
रग्निहोत्रमग्निहोत्राद्दर्शपूर्णमासौदर्शपूर्णमासाभ्यामाग्रयणमाग्रयणा

श·ब्रा· चातुर्मास्यानि चातुर्मास्येभ्यः पशुबन्धः पशुबन्धादग्निष्टोमोऽग्निष्टोमाद्राजसूयो रा
८५ जसूयाद्वाजपेयो वाजपेयादश्वमेधोऽश्वमेधात्पुरुषमेधः पुरुषमेधात्सर्व
65 मेधः सर्वमेधाद्दक्षिणावन्तो दक्षिणावद्भ्योऽदक्षिणा अदक्षिणाः सहस्र
संवत्सरे प्रत्यतिष्ठंस्त एवापनेयस्तत्क्रमाः स य एवमेतां यज्ञक्रमां वेद यज्ञेन
सआत्मा सलोको भूत्वा देवानप्येति निदानम् १ प्रजापतिरकामयत ना
नन्त्यमश्नुवीयेति सोऽग्नीनाधाय पूर्णाहुत्यायजेन सोऽन्तमेवापश्यत्सोऽग्निहो
त्रेणेष्ट्वान्तमेवापश्यत्स पशुबन्धेनेष्ट्वान्तमेवापश्यत्सोऽग्निष्टोमेनेष्ट्वान्तमेवा
पश्यत्स राजसूयेनेष्ट्वा राजेति नामाधत्तान्तमेवापश्यत्स वाजपेयेनेष्ट्वा ८५
सम्राडिति नामाधत्तान्तमेवापश्यत्सोऽश्वमेधेनेष्ट्वा स्वराडिति नामाधत्त

सोंनमेवापश्यन्स्मोहिनैर्दविज्ञाणवद्धिरिष्टांनमेवापश्यन्स्मोहिनेरुदविज्ञाण
66 वद्धिरिष्टांनमेवापश्यन्समत्रेणोभयन्तोनिरात्रेणांननोपजेनवावेहत्वेहोत्रे
प्रायवृत्स्माणमध्यर्येवेवद्रुरुद्धात्रेमनोवाग्ख्याणांगानिहोत्रकेभ्यस्नात्मानं
मदश्रेयभ्यवमानंन्यमात्मानंदत्तानंन्यमश्रूयेनिनद्यादविज्ञाणाश्नानय
नाभिरात्मानंनिक्रीयननस्मादेनेनज्योनिष्टोमेनाग्निष्टोमेनात्मानिश्चय
णोनसहस्रदक्षिणेनपृष्ठशमयेनन्वरेत्वयोह्यनिष्टापृष्ठशमनीयेन
प्रेत्यात्माणेमोनिष्क्रिणीयप्रेनोनिग्राह्यणं ८ यद्वेसंवत्सरायसंवा
त्सरः सदोदीक्षांतेकथमेषामग्निहोत्रमनंतरितंभवतिब्रुनेनेनिवृणा
कथमेवैषांदर्शांतेनरीतोभवतिदर्श्यचयरोउाशेनचेतिवृपाकथमे

श॰ब्रा॰
६६
66

षांपौर्णमासमनंतरितंभवत्याज्येनचपुरोडाशेनचेतिब्रूयात्कथमेषामाग्रयण
मनंतरितंभवतिसौम्येनचरुणेतिब्रूयात्कथमेषांचातुर्मास्यान्यनंतरितानिभव
तिपयसेतिब्रूयात्कथमेषांपशुबंधोनंतरितोभवतिपशुनाचपुरोडाशेन
चेतिब्रूयात्कथमेषांसौम्योध्वरोनंतरितोभवतिग्रहैरितिब्रूयात्कथमेषांगृह
मेध्योनंतरितोभवतिधानंकरंभैरितिब्रूयात्कथमेषांपितृयज्ञोनंतरि
तोभवत्यौपासनैरितिब्रूयात्कथमेषांमिथुनमनंतरितंभवतिहिंका
रेणेतिब्रूयात्तेषांसंवत्सरेस्यन्नृतूनामुपैति: सयएवमेतंसंवत्सरेय
न्नृतूनामुपैतिर्निवेदयज्ञेनसद्यात्मासलोकोभूत्वादेवानप्येतीतिब्राह्म
णं ४ देवाहवैसहस्रसंवत्सरायदिदीक्षिरेतेषांपंचशतानिसंव ६६

67 त्वराणं यश्च येनान्या संनद्येदेवं मैवं सहस्रवर्षे स्तोमा यानि शुष्टानि यानि
शास्त्रानि ते देवा उह्स्मामिवासुरूपेतं यत्क्रतं जानीमोवः सहस्रसंवत्स
रस्य प्रतिमा को हि न सेमनुष्याय: सहस्रसंवत्सरेणयज्ञेनेति नुदयान
नयामममध्ये यत्रस्या पश्चं पस्तेनायानयाम्यायाचे देकुष्ठिरासीनाय वस
पश्यहविपत्तूषिसानि शांते यघोरेनावायना: ते यं व्याहृतयो भवन्त्या
श्रावयास्तु श्रौवत्यजेये रयजामहे वौद्धषिडिति ते देवा उह सामिवासुरू
पतं यत्क्रतं जानीमोघ: सहस्रसंवत्सरस्य प्रतिमा को हि न सेमनु
८ ष्याय: सहस्रसंवत्सरेणायजेनेति तनयनं नापश्चितं सहस्रसंवत्सरस्या
जस्य मध्यं पश्यं स्तेद्ये वस्तोमा भवन्ति तानि षष्टानि नाति शस्त्राणि सरव।

67 न्मराणंपशुपेनान्यासंनथेदेंसर्वैसहस्रवर्येस्लोमायाणिग्रहाणियानि
शास्त्राणिनेदेवाश्चहमामिवासहूपेनंयत्तकत्वंजानीमोवः सहस्रसंवत्स
रस्यप्रतिमाकोहिनस्सेमनुष्योयःसहस्रसंवत्सरेणयज्ञेनेनिनुदयान
नयाममध्येयत्तस्याप्पशुंपस्लेनायानयाम्यायापेदेवकुह्रिरासीनायंवस
पशुपहविपहविसानिप्रांनेयद्योदेनावायनाःनेयंवव्याहनयोभवन्या
श्रावयास्तुश्रोवषड्जयेरयजामहेवौषट्प्रिडितिनेदेवाश्चहसामिवासहू
पनं यत्तकत्वंजानीमोघःसहस्रसंवत्सरस्यप्रतिमाकोहिनस्सेमनु
ष्योयःसहस्रसंवत्सरेणयजेनेनिननयनंनापश्चिनंसहस्रसंवत्सरस्या
जस्यमपशुंपस्लेद्येवस्लोमामवंनिनानिष्टहाणिनानिशास्त्राणिसरव।

णिमस्त्वद्द्वादशाहंदीक्षाभिरेतिद्वादशाहमुपसद्भिर्द्वादशाहंसुत्या ६८
68 भिरथयद्द्वादशाहंदीक्षाभिरेतिद्वादशाहमुपसद्भिस्तेनैतावन्त्यका
वाप्नोतियद्द्वादशाहंसुत्याभिस्तेनेदंमरुड्ढामवाप्नोतितेदेवाइ
हस्माभिवासद्रूपनेयज्ञक्रतुंजानीमोयःसहस्रसंवत्सरस्यप्रतिमो
कोहितन्मनुष्योयःसहस्रसंवत्सरेणयजेतेतितनयनेदृष्ट्वाःष
डहंद्वादशाहस्यांजस्समपश्यंस्तेनैवलोमाभवंतिनातिदृष्टानि
६८ नानिशस्त्राणितेदेवाइहस्माभिवासद्रूपनेयज्ञक्रतुंजानीमोयःसह
स्रसंवत्सरस्यप्रतिमाकोहितन्मनुष्योयःसहस्रसंवत्सरेणयजेते
श्री.श्री. तितनयनेविश्वजितंदृष्ट्वाषडहंस्यांजस्समपश्यंस्तेनैवस्लोमाभवंति

ग्र·ब्रा·
९८
68

नानिहन्तानिनानिशास्त्राणितेदेवाश्चसामिवासुत्रूयतंयस्तकात्तंजानीमो
यः सहस्रसंवत्सरस्यप्रतिमाकोहितस्येमनुष्यायः सहस्रसंवत्सरेण
यजेतेतिसवाएषविश्वजिद्यः सहस्रसंवत्सरस्यप्रतिमैषवृहत्प्रजात्राप्र
जापतिर्यद्वाविश्वजिदितिब्राह्मणं १· पुरुषंहवैनारायणंप्रजापतिरु
वाचयजस्वयजस्वेतिसहोवाचयजस्वयजस्वेत्येवंहात्वमाधिरयद
नेमेवासवः प्रातःसवनेनागरुद्रामाध्यंदिनेसवनआदित्यास्तृती
यसवनेयज्ञवास्तव्येवपर्यशिषोयज्ञवास्तामित्येवमाशिषोहवाए
नवेदयनेवसवः प्रातःसवनेवागरुद्रामाध्यंदिनेसवनआदित्या
स्तृतीयसवनेयज्ञवास्तव्येवमर्यशिषोयज्ञवास्तामित्येवमाशिषो ९८

विद्वासोऽत्रनंत्वापातयेष्वरेनेहवाग्रविद्वांसोपञ्चाल्याग्निर्होताभवतिप
69 ज्ञर्विद्दमधर्यरसामविद्वज्ञातामृग्वंगिरीविद्वल्लायजस्त्वैवहंनतुने
नह्वद्दामिपथ्यास्हवेमाणाविस्हवेमेतात्युह्वाह्वानेभवतिस्हवा।
मिववामगणाविनितस्माद्यएवसर्वविन्स्यानेवास्मणांऊवीनेषहवै
विद्वान्सर्वविद्वल्लायज्ञस्वंभीरोविदेनेहवाग्रस्यसर्वस्यशामपि।
नारःपालपितावस्तस्माद्वल्लास्तितेवह्नि;पवमानेवावयतिप। ॥
थुयेनोस्त्रिगायचवत्कंदाद्युनुवारभेस्वस्तिमामंपारयेतिपस्मस्त्रेये
नोसेतिसंमंवापनेनदाहैपहवाग्निर्भूत्वास्मिंलोकेमंश्यायय।
त्तितद्यन्तंसृयायययतितस्माद्येनस्यस्त्रुयनत्वमयदाहेगायत्रकंदाग्न

श्र·ब्रा· अन्वारभतइतिगायत्रेणच्छंदसावसुभिर्देवैःप्रातःसवनेस्मिंलोकेग्निंसंतमा
६९ न्वारभेनेत्यथयदाहस्वस्तिमासंपारयेतिगायत्रेणैवच्छंदसावसुभिर्देवैःप्रा
तःसवनेस्मिंलोकेग्निनादेवेनस्वस्तिमासंपारयेतिगायत्रेणैवैनंतच्छंद
69
सावसुभिर्देवैःप्रातःसवनेस्मिंलोकेग्निनादेवेनस्वस्तिसंपारयत्येवंवेद ॥
अथमाध्यंदिनेपवमानेवाचयतिसम्राडसित्रिष्टुप्छंदाअनुत्वारभेस्व
स्तिमासंपारयेत्यथयदाहसम्राडसीतिसोमंवायन्तदाहैषहवैवायुर्भू
त्वान्तरिक्षलोकेसम्राजतितथसम्राडानितिनस्मात्सम्राडनसम्राजस्मास
मादत्वंसयदाहत्रिष्टुप्छंदाअनुत्वारभइतित्रिष्टुभेनच्छंदसारुद्रैर्देवै
र्माध्यंदिनेसवनेन्तरिक्षलोकेवायुंसंतमन्वारभेनेत्यथयदाहस्वस्तिमा ६९

संपारयेनित्रैष्टुभेनेवछंदसारुद्रैर्देवैर्माध्यंदिनेसवनेअंतरिक्षलोकेवायुना
70 देवेनस्वस्तिमासंपारयेनित्रैष्टुभेनेवैनंनछंदसारुद्रैर्देवैर्माध्यंदिनेसव
नेअंतरिक्षलोकेवायुनादेवेनस्वस्तिसंपद्यतेयएवंवेद ।२। प्रयार्यवे।
पवमानेवाचयतिस्वरोसिगयोसिजगच्छंदाअनुत्वारभेस्वस्तिमासंपार
येतिसयदाहस्वरोसीतिसोमंवाएतदाहएषहवैसूर्योभूत्वामुष्मिंलोकेस्व
रतितदिममुरनितस्मादाहस्वरोसीत्यनुस्वरमेसयदाहगयोसीतिसोमंवा
एतदाहएषहवैचंद्रमाभूत्वासर्वांलोकानाकनितनयनक्तितस्मादाहगयस्
गयस्त्वेसयदाहजगच्छंदाअनुत्वारभइतिजागतेनछंदसादित्यैर्देवैस्तृती
यसवनेमुष्मिंलोकेसूर्येणनमन्वारभतेसयदाहस्वस्तिमासंपारयेतिजा

उ·ब्रा जागतेनैवैनंतच्छंदसादित्यैर्देवैस्सलोकतांगमयत्येवमेवैनमुष्मिंल्लोकेसर्वेणदेवेनस्वस्तिसं
८. पादयत्येवंवेद ॥४ अथयैषास्थितेषैस्थितेसर्वनेवाचपतिमय्येवभर्गोमयि
70 महोमयियशोमयिसर्वमितिपृथिव्येवभर्गोन्तरिक्षमेवमहोद्यौरेवयशोआ
एवसर्वमग्निरेवभर्गोवायुरेवमहआदित्यएवयशश्चंद्रमाएवसर्वंवसवए
वभर्गोरुद्राएवमहआदित्याएवयशोविश्वेदेवाएवसर्वंगायत्र्येवभर्गस्त्रि
ष्टुबेवमहोजगत्येवयशोनुष्टुबेवसर्वंप्राच्येवभर्गःप्रतीच्येवमहउदीच्ये
वयशोदक्षिणैवसर्वंवसंतएवभर्गोग्रीष्मएवमहोवर्षाएवयशःशा
देवसर्वंत्रिवृदेवभर्गःपंचदशएवमहःसप्तदशएवयशएकविंशए
वसर्वमृग्वेदएवभर्गोयजुर्वेदएवमहःसामवेदएवयशोब्रह्मवेदएव ८.

सर्वंहोतेवभर्गोध्वर्युरेवमहाउद्गातेवयशोब्रह्मैवसर्वंवागेवभर्गःप्राणय/
71 वमहश्चक्षुरेवयशोमनएवसर्वं ॥ १५ सयदाहमयिभर्गइत्यग्निमेवैतं
लोकानामाहाग्निंदेवानांवसून्देवंदेवगणानांगायत्रींछंदसांप्राचींदिशांव
संतमृतूनांत्रिवृतंस्तोमानांऋग्वेदंवेदानांहौत्रंहोत्रकाणांवाचमिंद्रिया
णां ॥ १६ सयदाहमयिमहइत्यंतरिक्षमेवैतंलोकानामहवायुंदेवानां
रुद्रान्देवंदेवगणानांत्रैष्टुभंछंदसांप्रतीचींदिशांग्रीष्ममृतूनांपंचदशं
स्तोमानांयजुर्वेदंवेदानामाध्वर्यवंहोत्रकाणांप्राणमिंद्रियाणां ॥ १७
सयदाहमयियशइतिदिवमेवैतंलोकानामाहादित्यंदेवानामादि
त्यांदेवंदेवगणानांजागतंछंदसामुदीचींदिशांवर्षाऋतूनांसप्तद

गो॰ब्रा
७८

ष्टं स्तोमानां साम वेदं वेदानामुद्गातारं होत्रकाणां चक्षुरिन्द्रियाणां १८ स
यदाहमपि सर्वमिन्य य एवं लोकानामहं चन्द्रमसं देवानां विष्णुं देवान्
देवगणानामानुष्टुभं छन्दसां दक्षिणां दिशां शरदमृतूनामेकविंशं
स्तोमानां ब्रह्मवेदं वेदानां ब्रह्माणं होत्रकाणां मनश्चेन्द्रियाणां १९ स वा एष
दशधा चतुष्पञ्चधेदशा चद्धवै चतुर्विंशजोतिर्गणिनं गार्गत्रपजीवं
तिस्त्री वै विराज्यश्रोत्राद्यं श्रियमेव तद्विराजाय शमः नाद्येयानि ष्टार्थ
यानि यानिष्ठन्तीरिदं सर्वमनुप्रतिष्ठति प्रतिष्ठति प्रजया पशुभिर्य ए
वं वेद २० अनवानं ह वै वेदं दयं ज्ञादिरसमनुपसीदेह वह स्य वर्णो मा
हा उतिसदर्थं गोगिरसमं त्रवीद्ये वै मन्त्रदर्शं प्रजापतिं यस्ते निनरिष्मनेनारिषं ७८

नत्वनिमदथ्यंपंचव्याहृत्नयोभवंन्योग्न्यावयात्मश्रोत्रषज्यजेयेयत्रजामहेवौत्र
72 षड़िनिमदथ्यंगांगिरसोब्रवीद्ववयंविद्योयदिश्वालन्णयोयदिब्रलणस्मो
यदिनस्पर्षेस्मोयदिवान्यस्मेन्यर्वाणेश्चहूव्यस्त्नावंनश्चपितरःस्वध्या
यामाहूषंयंनवयंवदामहेहोत्रवयंवदामह्रा इतिसोयान्सयंभुवोवान्ह
नावंनोप्रदेयानंनवयोवदामह्राइइतितस्मान्मवेरप्रविद्वियमाणेवाचये
देवाःपितरःइतिस्तोपयातिसंपजतिसंभवतियस्पनब्रूतेयस्पनहूनन्र
तिव्राह्मणं ११ ८१ सावित्रंहस्मवेनंपूर्वेपुरस्तात्पशुमालभंतइतिमेता
र्हिप्रजापत्यंयोत्स्वेवसविताप्रजापतिरितिवदंतस्तस्माउसमोप्याथो
स्तेनयजेरंस्तेसमानपिस्यापवसुरीत्कोसंभरणीयायाउखासंभरणी

गृ·ब्रा· ७२ यायांविष्णुयानीस्तूपायजेरंस्तेनानाधिस्मायवस्यपवस्मुरादीक्षणीयायादीक्ष
णीयायांसत्युष्याग्नीस्तेनयजेरंस्तेसमानधिस्मायवस्मुरोदवसानीयायांउद
वसानीयायांविष्णुपाग्नीनयायजेरंस्तेनानादिस्मायवस्मुरथियजमानास्या
72 पतयेन्यार्थ्वेनोग्नीनांध्यायनावदासीनयावदर्थिःस्यायदिप्रयासीन्मोरीवनम
ग्निभिर्देह्रेदशावाग्निभिरिनरेयजमानाश्रासनत्रनिवदंनलस्यनदेवब्रालणं
पदर्दःपवनेमवनेपित्रमेवश्राशिषोमाख्यानाः २८ २२ सायंप्रातर्होम
मौस्थालीपाकेनवस्थ्वयःबलिस्थपित्रयत्तश्चाष्टकाःसप्तमापश्चाति
न्येतेपाकयज्ञःश्राग्राध्येयमग्निहोत्रंपौर्णमावस्यामावस्येनवेष्टिस्था
तुर्मास्यानिपशुबन्धेत्रसप्तमंत्रम्येनेहविर्यज्ञःअग्निष्टोमेन्याग्निष्टोमउक्थाः ७२

षोडशिमासस्तनवर्जितये यो निरात्र श्यामो र्यामात्र मत्न मरस्येनेस्तन्नः कोसि देवाः प्र
73 प्रवोवाजाः कोसि देवा अभिद्यवः के सिदेवा ह विस्मनः किं सिञ्जि गानि स
मद्युः स्तनवप व प्रवोवाजामामा देवा अभिद्यवः प्र ई मासमाह विषमन्न
स्मनत जिगानि सन्नद्युनकति सिद्धात्रयः कति स्तानि कति लोकाणि कति श्मा
स्तणि यस्य कति सिन्म वा नामं सवन्मरस्ले त्रयाः पदादशाणि कति सदावति
गत्रे षट् षनमग्निष्टोमादे विंशति शते ह्वानां द्वादश षोडशिनः षष्टिषड
में विष्णुवनं च ग्रहान्यस्ति विंशति शतानि त्रीणि ह ऐकं नावदसमं वन्स
रस्समवनाम सहस्र मशानि त्रीणि च मंस्तनस्य षद षष्टि च हे वशने भवन
स्वनशस्त्राणि मद्युनं वै कमस्य स्लोत्रियास्त्वनानि समस्यादीनि प्रनेनवमिस्त्रा

अ॰ब्रा॰ निषद्व ग्रहोशनानिष्टुनानिविंशवत्तुनवनिस्तुपदान्यस्य संवत्सरस्य सिकावि
७३ भिर्मिनस्येनावनीमध्यमादेवमात्रायत्रुतमेकं ग्रष्टुनानिविंशद्देनिष्टुने
73 नष्टाग्रत्रस्यश ग्रष्टोपानानिनवचात्मरा एपनावानान्मापरय: प्रजाय
नेस्त्रार्यकारवषट्प्रदानेमिनमग्निष्टोमेपर्वपूणा: साभुल्कष्ठं मोमेषजं
छंवत्रयंन्यदम्नोचत्र प्रानंबाहुध्यहूपनेयत् प्रातःसवनस्यपकावि
शोगायत्रस्तोमोमिनपकएवा माध्यंदिनःसवदशेनल्कप्तत्रिषस्त्रि
शोनसवनंत्ततीयं २३ अहायांरेनत्नपसीसेवैस्त्रानरः शिषिवे
पत्यमेघ्रत् ननोयज्ञलोकाजित्सोमजंभार्मूषेज्ञिषिंगिरा: से ७३
बभूव ॥ त्वषेर्यज्ञस्यचत्रविंघिस्यअहोया: श्रेयसीलोक

वत्तुर्विपस्यस्य हांयः श्रेयमींल्लोकमम्मुंनिगायपस्मैवेदाः प्रस्तनामोमविंडुंयुक्ताव
74 हंनिमहृनामुल्लोकांल्लवोसिभागंस्युतुरीवहंन्तुस्युशास्त्रैः प्रमुदोमोदमानाः
मद्देहेविर्भिस्यहृनान्नतस्युयज्ञेषिभागंस्युतुरीवति उंवयांल्लामवेदेनना
वन्मविहूनिभिश्रौल्लोमिकंदसामानिभागंस्युतुरीवहंनिगीनाल्लोमेनन्म
हप्रस्वावेनच प्रायश्चित्तेभैषज्येमंल्लवंनोथर्वाणांगिरसंस्युशान्ताः व
ल्लावालेनप्रमुदोमोदवानास्यसंस्कृतांभागंस्युतुरीवहंनियोवल्लावि
ल्लोभिकरोस्तवःशिवोपीयादीरोरक्तनदर्ममेतंमाव; प्रमनामम्दनाद्य
घन्नाकर्मीवृषेनानंगिरसोपीयामीन् मार्पुदिशामाहृशस्तुः प्रमेसामाः
मेभूर्भुर्क्ताविदहायल्लोकान् दिवंमव्यंरत्नेनुपर्ममुपनंयत्तकलाशा

गु.ग्रा. स्तुतिगोपनायतं होताचमैत्रावरुणश्चयाघमघावाकः सहगास्तैवेकम्
७४ हरिन्त स्तुवतोरहूश्चहः श्रुचिवाग्निं पादं ब्रह्मणाप्यारयंति अथखेतुः प्र
तिहस्तानानिहोतेनानिहितं पादमेकं समेनतिदं यजुषांस्तुवंतोवा
74 र्यवादं ब्रह्मणाप्यारयंति सांनांगात्तथेनप्रतियंक्रदंमघीमोवदेवां
मगद्भदाः विद्वांप्रस्तोताविश्वरूंथमहष्टनिंस्तवलणः प्रतिहर्तापय
हे सामादिवोकं निहितं स्तुवंतः सूर्यं पादं ब्राह्मणाप्यारयंति ब्राह्म
हैकं ब्रह्मणासंमितारूपाच्चाग्नीध्रोनिहितं पादमेकं अथर्वभिरंगिरो
भिस्तुगुप्तोप्रवंदं पादं ब्रह्मणाप्यारयंति षोडशोकं हैवकाद्यभिष्टुवं ७४
तिवेदेष्ठ्युक्ताः पष्टथकृवंतवदां मनीषिणोदीक्षिताः श्रद्धयानाहोतारो

यज्ञा वह्यभिवहंति यत्रं दक्षिणेनोबुलणाभ्यां जनदिस्येनं आह्नुनिं जयनूस
75 मरकुंयं सदसंनं कीर्नयंतिपशाविडः ग्रहाद शीदोसि नोदीदयनानाय
जीयंनीष्याहदानहडङ्का पकोनविंश शमिनावभूव विंशोयत्नगटह
पतिरिवसवनू पकोविंशतिरेवैषां सम्यायामंगिरेवहविहे रभिष्टतो
लोकोनानावेशायराजिनः एष सप्तसप्ताः सप्तचपाकयज्ञाहवि
यज्ञासप्तनथैकविंशतिः सर्वेनेयज्ञाश्रृंगिरसोपिपंतिनूनयानानष
योमोजंतियेचसस्ट्ष्टः पुराशो पनेषुवेदेषुपिवैक्रमेवावब्रजमनिजं
संभरंति ह्रूटहिषामवनेना मशाम्भकां विष्कंदनेनविस्टनेप्रजामृनिः
वंर्तंनेदक्षिणानीयमानाः सनेसामेविननेयज्ञनंत्रे मेयाशिषायं ।

श्र·ब्रा· त्यनिवर्तमानाश्चनिश्चयत्तानन्तरंतिल्लोकान् द्वादशवर्षंब्रह्मचर्यंपृथग्वेदेषुन
७५ त्सूने एवंव्यवस्थिताविदाःसर्वयवस्तुकर्मसु संनिचेषामसमानामंत्राःकल्पा
75 स्वब्रह्मणानिच व्यवस्थानंपतन्सर्वंपृथग्वेदेषुनत्संसतम् ऋग्वेदस्यपृथि
वीस्थानमंतरिक्षस्थानंर्त्वहरः द्यौःस्थानंसामवेदस्यापोभृग्वंगिरिसांस्य
ते अग्निर्देवतऋग्वेदस्ययजुर्वेदोवायुर्देवतः आदित्यासामवेदस्यचंद्र
मादैवतंस्यभृग्वंगिरसां त्रिवृत्सोमऋग्वेदस्ययजुःपंक्तिर्यंचदशेनसह
द्विरे सप्तदशेनसामवेदयकविंशोब्रह्मत्वसोमिनः मागधात्मसऋग्वेदस्य
यजुःषांश्रानरूच्यते चक्षुःषासामवेदस्यमनोभृग्वंगिरसांस्मृतं द्वतिः
सहगायत्रंजागतमाङ्गयजुःषित्रेष्टुभेनसहयोत्तिरे उष्णिक्ककुभ्यांभृग्वं ७५

गिरसोजगत्यासमानिकवघोवदंति ऋग्भिः पृथिवींयजुर्भिरंतरिक्षंसामभिर्दिवं
76 लोकंजयेत्सोमनेभाः अथर्वभिरंगिरोभिस्त्रयीश्रीयस्तस्त्रयादिवमुद्दहेह ।
ऋग्भिस्त्रयाल्लोयजुषापरिस्तुतःसविष्टनःसामविन्मोमजंभः अथर्वभिरं
गिरोभिस्त्रयीश्रीयस्तस्त्रयीदिवमारुरोह ऋचोविद्वान्पृथिवींवेदसंप्रति य
जूंषिविद्वान्बृहदंतरिक्षंदिवंवेदसामगोयोविपश्चित्सर्वांल्लोकान्यदथर्वांगिरो
वित्पांसुग्रामेयांस्त्ररण्येजयेन्समंत्रांलानायोवहूपाजनामः सर्वेतेय
ज्ञांगिरसोपियंतिनूननासाहिगतिर्ब्रह्मणोवपराध्यां त्रिविष्टपंत्रिदिवंना
कमुत्तमंननेमेदयात्रिन्याविध्ययेति अनन्तनेवृत्रामसलोकामह्यानोथर्वणामं
गिरसांचसांगातिरथर्वणामेगिरसांवसागतिरितिब्राह्मणं २५ ॥ इतिश्री

अ॰ब्रा॰ अथर्ववेदे गोपथब्राह्मणे पंचमः प्रपाठकः संपूर्णः ॥ अनिपूर्वं ब्राह्मणमि-
७८ ष्यातं ॥ ॐ नमो ब्रह्मवेदाय ॥ अथ ब्रह्म यज्ञस्य मदनाद्गृणं निरस्यति शोपय
76 न्तिवेनंनदयोपविशतीदमहमर्वावसोः सदनेसीदामीत्यर्वाग्वसुर्हवैदे
वानांब्रह्मापरावसुरसुराणांनमावेनसर्वंसादयन्यरि हृंयतंतंतनादिनर
योपविषजमनिब्रह्मस्यातिब्रह्मेनिब्रह्मस्यातिर्बांग्रांगिरसोदेवानांब्रह्मान
स्मिनेवैनदन्वारभिरुतिमणीनामानास्तुवावंयळनाहाविष्णुनन्वहाद
नादेनहिरयज्ञस्यवारंनदिवेनदसूनंकरोतीप्रचस्विष्टकृन्यानुयाजानां
प्रसवादित्येनदह्ववयज्ञस्यहिनीयंदारंनदेखेननदसूनंकरोतिनियन्यविय ७८
यःपरिदीयंनयज्ञस्यगोपीथायपरिदीन्यशीयन्येयज्ञस्यमीनस्सममत्नापतिपीतं

ज्विवाभिजयति त्रिर्हि वि एतर्द्ध अयाविलोकम्लोकागन्वाभिजयति त्रिरुत नार्यं
77 त्रयो वि दे वि ग्लाकारद वग्लाकाग्नवाभिजयति त्रिरूपवाजयति त्रियोविदेवया
नाः पंचाग्नस्त्राग्नवाभिजयतिति त्रिवित्वा दश भवंति द्वादशाह्वै मासः संव
त्सरः संवत्सर मवति न श्रीणाति श्रुघा संवत्सर मावाम्मा उपदध्या स्वर्गस्य लो
कस्य समष्ट्यै ॥ १ प्रजापतिर्वि रुद्रं यत्तांत्रिरभजन्तो कामयति मं यमस्मान्त्रा
क निसृष्टादिर्यामायत्तांत्रिरमादीदिति सयत्तमव्याय मापाविष्यनदावि
निरक्तं नतस्याशीत्र ममभवत डदयस्थानङ्गायपर्यहूंस्तनत्सनौ दतनन
स्यचत्तुः परापजत स्मादाकुरंध्येविभगवत्स्यपिहितं ग्रिक्लिदि मिकति
तं सविचेपर्यहूंस्त प्रतिगृह्णानस्यपाणी प्रतिच्छेदनन्तस्मेह रएमयो

श्रु·श्रा ग्रन्मदप्रुनस्माहिरण्यपाणिरितिस्तुनस्तुनसन्तूस्मेयद्यदिहरंस्तनत्राश्रान
७८ स्पदंनःपाणिष्मनतनस्माद्वाकूरदंनकाः हूषाविष्टमाजनञतिनादिदायो
७७ गिरमायपर्यहरंस्तनत्राश्रानस्पशिमेविपननेयद्मपवाकस्पयत्नमपद्य
प्पाः समियोपुरानतनस्तहर्हयद्यांगिरसायपर्यहरंस्तनत्राश्रानस्पांगापर्वा
णिव्यस्यं सततं यत्नयवाकस्पपवदेनर्दाहि: प्रमगोहपुरानतनस्तहूरस्प
नयद्यांगिरसायपर्यहरंसाविभेहूहनितिकंवामानिवारिक्षमसीतिसयतं
मंत्रयपएयन्सूर्यस्पनाचक्षुयाशनीकानञ्चस्पञ्चीलहिसूर्यस्पचक्षुः
किंचनहिनास्तिसोबिभेत्युनिग्रहतंमाविहिंसिष्मनीनिग्दवस्पनाम ७८
विञ्ःप्रमाविश्विनोवीङ्मयाहस्माहस्ताभ्यांप्रमुनःप्रशिवाप्तानिरदत्ताभी

न्यब्रवीन्मवित्समल्पयगावैनंदेवनाभिः प्रतिगृह्णान व्यालित्सणतिप्रागृहं
तं स्कंडिलेनदध्मातिपृथिव्यास्थाना भौमादयामीतिष्ठ्यवीवाग्रन्ना नाश
78 मयच्छेशशेविनष्ठमयांचकारसोबिभेन्माख्रुगिरमेहिंसिषन्नेन्यूगेनप्राम
नमास्मामीन्यब्रवीन्तत्यग्निस्मंकिंचनाहनालिमोविबेन्याशितमाहिं।
सिषनीतोंद्दसत्वाजटरेमादयामीन्यब्रवहीं इदस्यजठरं किंचनाहिनसि
वरुणस्योदरच्छानिनहिवरुणस्योदरं किंचनाहिनस्मीति २ प्रयोत्राङ्
ब्रह्मणस्योदरच्छत्यांमासां मनानमानं मर्महिंसीः स्वाहेत्य ब्रह्म सर्वेषां
भूतानामात्माने नैषितष्ठमयांचकारप्राशितमन्वमंब्रूयतियोनिन्दे प्र
णनामब्राह्मणोबुद्धविष्ठः तस्मिं मय नन्मङ्ग्नस्तु प्राशितं तन्मामाहिं।

श.ब्रा. सीत्यदमुखे मं निनिनत्वं वर्णं ब्रह्मणा प्रा स्मान नयतं नाहि नतस्मायो ब्रह्मि
७८ ष्टस्यानं ब्रह्मानं ऊर्वीं नब्रह्मस्यनिविमर्वं ब्रह्मसर्वेण हूवा पनं ब्रह्मणा दक्षि
78 णायज्ञेन त्र्यकानिपवापनस्मान्त्र्याणाः क्रामं निपद्मा विदं मा स्त्रात्यद्भि
र्मा जांघ्रित्वा ष्यणं स्पृशानि वां मष्टासिं नित्यमृतं वै प्राणा अमृतमाय:
प्राणान्त्विपष्यास्थान मयाद्व पनि तदु है कधाह रिंद्वायपर्यहरन्नि
नेदेवाश्राबुवंनिद्रा विदवानामाजिष्टो बलिष्ठ स्मा पनन्यरि हरं नीनि
ननस्मिपर्य हरंस्नन्स ब्रह्मणा शमयां चकार तस्मादाङ्गि रिष्ठो ब्रह्मेति पवमा
नंभवतियवमानं खेविषमनहि नस्मिपद्यस्मादभिवारयनि तस्मादुद
स्मान्न्यमवर्णं प्रजाश्चाहर्न हि न स्मिपदु परिष्टादभिघारयति तस्मादुपरिष्टा ७८

हिनस्ति पशुभ्य एनमभिघारयन्त्य भ्य एनमभिघारयज्ञा ग्रहूर्यो ऽत्र कं स्यायच्छमा
79 याभिविर्द्धं यज्ञस्याभिविर्द्धं नु २ अग्निर्णाय परिहरन्ति नो ऽर्थेनैव परिहरन्ति वचा
यत्नय यज्ञच्छ यन्ति यन्माशिते परिहरन्त्युदाहवत्स नृष्टश्चा स्यामीति ह्वल
निवि सर्वं ब्रह्म सर्वेणाहवा यत्न ब्रह्मणाय यन्ते दक्षिण तस्मं दश्मान्नयो ऽत्र वा
यत्नर्हिं यज्ञ स्त्रुत्वाय ऽत्र ब्रह्मा तत्रैव यज्ञ श्रिन स्त न एवे विनमामल भनय
ह स्तो न प्रमी गर्य ह्वियत: स्याय क्षो सा षो र्षाक्ति मास्या यत्न सी मा सी द
संप्रन्या यज्ञस्या प्रति ष्ठो न्य वह्न्या द्वा चिवे यत्न क्षि नो य ब्रह्मा त्रैव य
ज्ञः अत स्त त यावे नं संप्रच्छ मा गी ध्र स्त्राद या त्या ने ब्रा स्या निवर्त न्य पीए
ति यो न रा सा मा कु नी नां प्रति ष्ठि ना या म सिय ध नै व ज ह्वा नि पा र थी न्तं मा

श्र·ब्रा· ह्विमानानिविनांसंवन्ध्ययज्ञंमाक्षिपराऽ·वानिनर्हियज्ञः स्वत्संवदन्तिया
१५ वत्तुघ्नादः पशवः पशूनामाप्ते देवमविनरिननशृहिना प्रसूतेबृह
७५ स्पतिब्रह्मणाह्मभिरिवाभिहस्मयज्ञे श्राहिसयज्ञपतिं याहिसमांपाहिम
मांकर्म्मएंपयाहीत्याहयज्ञाय च यजमानाय च पशूनामाप्त्ये ४ नावे
पौर्णमास्यांनमावास्यायांदक्षिणादीयतेनघयपघईदनः पचतिदक्षिणे
घादीयतेयज्ञस्यहीद्वष्टीवापतन्नयजनघावापतेननघूर्णीयपघर्न्तुद
नः पचन्नहवापघङ्शाघूर्णीपयन्तंपचति ५ हयाविदेवायजमानास्म
स्वहमागच्छेतिसामघयाघ्रत्येसोमघयाघ्रत्येहनादान्येश्राकूनादान्यपनेवि १५
देवाघ्रकूनादायज्ञस्यलणयनदिवनिहृयघः यगानीत्नानयतहवापनस्म

प्रजायाः पशूनामीषत तस्माः श्रीताद्रूषमूर्जमादायापक्रामं निवदन्याहा
80 र्यमन्वाहरन्निनानयन्न श्रीणानि द दिननः मञ्जः परिहर्नवग्रहद दिवाणा
हूतेनेव यद्धेनयजनग्राङ्गनिभिरेनदवानूरूनादः श्रीणानि दक्षिणाभिर्म
नुष्या दिवासैसि श्रीतारषमूर्जेनियच्छति ८ दिवाद्धहवाग्रसुराश्चास
देतनि देवाः प्रजापतिमेवाभ्ययजंनान्योति सासंनसगाञ्जनस्तब्रल
दिवायनमादनमपप्रेपेसं प्रजापतयभागमजुविरयसंभागंपश्य
न्प्रजायतिर्विवानुयावर्तनततोदेवाग्रभवन्परासुराः सपर्वंविदानि
नमादनंपचतिभवन्यात्मना परास्यात्रियो भ्रातृव्यो भवति प्रजाप
निर्वदेवोभ्यामागयपानि व्यकल्पयत्तामंमन्यनग्रात्मानमंतरगा

श्र·ब्रा· ऽति मयानि मोदनमभक्ष्मयथ्यनमात्मानं भागं निर्वपन्प्रजापतये वा एष
८· भागो यदिमितः स्यादपरिमितो हि प्रजापतिः प्रजापतये भागास्सृजेत्स्वा
८० नहिनास्यान्दिनेनामामोदनस्याः प्रसुत्रामुष्मिंल्लोक इह च प्राणपानो
मया हि समानव्यानो मपाह्युदानरूपेपास्यर्गस्सृज्यं मादहि ऊर्ध्वता।
मामाकेष्टाः नदनाममायदसः प्रजापतिमहंत्वयासमस्ज्ञमध्यास
मिति प्रजापतिमावसमस्त्दपमस्ध्रोति यएवं वेद यएवं वेद ७ शिवा
इह यज्ञो राष्ट्रं वं स्नेषामेनानि जोजींषियान्यमूनि नक्षत्राणि तं नक्ष
त्राणां नक्षत्रत्वं पंमजियं निद र्शपूर्णमासयोर्विवयज्ञस्यावसानदर्शो
यवाग्रनिष्ठादर्शपूर्णमासाभ्यां सोमेन यजंति नेषामेनानि ज्यो ८·

नेषेमेनानिज्योनींषयान्यमूनिनदत्तशागियतेनीवनयघाहवाइदमसि।
81 ष्टावसानिनिह्यवसाक्षिनिह्यवस्यासिसीतिनोनुघंतपवेंहिविनिमुषां
लोकांनोनुयंननयनप्रचरंति ८ यस्यहविनिरसंपरस्ताद्वेइमाञ्
भ्फदियानांसुयातंडलांविभजयमध्यमास्नानमनुयदाश्वेष्टाकपाले
निर्वपेदेसुविष्टास्तानिद्वापयपद्गायेदथनिचरुंयत्तोदिष्टास्तान्विस
(विष्णिापिविष्टायश्चितेचरुंपश्चाोवोवायननिरचिंनननानवाशानिना
नवकंयेग्निविमध्यमस्यङ्गानेंङ्गोविज्वहस्पदानायदयेदंत्तइंप
शूनांनहिसाः।शीपिविष्टंनदिवाशोनिपशूनववरुंपे ९ याष्टवां
पोनेमामोमानुमतियोजगमाशाकायाष्टवोमावस्यामासिनोवाला

शु·ब्रा
८१

योऽन्वग्रामाकुर्द स्कंद मायव यानाचयन्पूर्णमान्यांवसन्पूर्णमान्यांनं मिथुनं
यन्त्यश्यन्नित्यानां याजनं मिथुनं यद्दमावास्यायां चंद्रमाश्चयिप्रजायते तं
मिथुनं तस्मादेवास्मा मिथुनान्प्रजनयाति १· नाहयजेत यत्पू
र्वमासंप्रतियजेतोत्तरयाकंवषट्कुर्याद्यदुत्तरंयामसंप्रतियजेत पूर्वे
याकंवषट्कुर्यानिहिर्भवतितेनयज्ञस्य दनुह्यीनदमुख्यमयगल्भो
जायतेयकामेवयजेत प्रगल्भोहैवजायतेनाहत्यंनद्वैयजेतयज्ञ
मुखएवैवपूर्वमालभते यजेत उत्तरयाद यतायपवंपूर्वप्राप्रतींदि
यमुत्तरयादवलोकमेव पूर्वयावहंयेमनुष्यलोकमुत्तरया भूये
सोयत्तकालनां उत्सेत्यषहैव मुवमनानामेष्टिर्यमग्ये यानंपश्चादं ८१

82 द्धमाघ्नुभ्यादित्यादस्माद्रास्मिंलोकस्याभ्रुकंभवति ॥ आग्नावैष्णवमेकाद
शकपालंनिर्वपेद्दर्शपूर्णमासावारप्स्यमानोग्निर्विसर्वादेवताविष्णु
र्यज्ञोदेवताश्चैवयज्ञंचारभतनस्तप्याग्नेर्होन्यवाग्भोसहारंभावित्याकुरु
दिनुस्त्रंगमितमुच्यतइतिदर्शपौर्णमासयोः पूर्वः पौर्णमासस्तउत्तरोप्य
यनिरस्मात्पौर्णमासस्यारभ्यनेनदर्शस्यापूर्वंक्रियतेनेनउंपौर्णमाससमा
रमत्याएण: सरस्वत्यैचरुंनिर्वपेत्सरस्वतेद्वादशकपालममावस्या
वैसरस्वतीपौर्णमासः सरस्वानित्यमामावैष्णोसहारभनभृदाद्ध
देत्यैव ॥ अग्नयेपथिकृतेपुरोडाशकपालंनिर्वपेद्यस्यप्रज्ञातेष्टिविनिप
घनवहिष्यर्थंवापयत्यतिपस्यप्रज्ञातानिष्टिरिनिपदानेऽग्नेर्वैहिवानंपथि

श्र॰ब्रा॰ क्रमेवभागधेयेनोपधावसएवैनं पंशुमानमपि नयन्यनवां दक्षिणामहिपंशा
८२ नमभिवहति १३ अग्नयेव्रतपतयेष्टाकपालंनिर्वपेद्यआहिताग्निः सं
प्रवसेदह्नवाएषव्रतमतियान्नव्रतपतिमुपधावत्याहिताग्निः संप्रवसन्निव्रतेहन्नि
स्त्रियंस्वोपोनिमांसंवाश्नात्याग्निर्विदेवानांव्रतपतिरग्निमेनस्वव्रतम
गानस्मादेनस्वव्रतमालंभयते १४ अग्नयेव्रतभृतेष्टाकपालंनिर्व
पेद्यआहिताग्निरार्त्विजमश्रुकुर्यादानिमोवाएषदेवानांयआहिताग्निस्त
स्मादेतेनाश्रुनकर्तव्यंनहिदेवाअश्रुकुर्वन्ति अग्निर्वैदेवानांव्रतभृ
दग्निमेनस्वव्रतमगानस्मादेनस्वव्रतमालंभयते १५ ऐंद्राग्नंउन्नमनुदृ
ष्टमालभेनयस्यपितापितामहः सोमंनपिबेदिन्द्रियेणहवाएषवीर्येण ८२

82

पञ्चवीर्येणविष्टब्धानियस्यापितापितामहः सोमंनपिबतिपदेद्द इद्द इद्दि
83 णेलोविनंनहीर्येणसमर्द्धयतिदेवताभिर्हेवायपञ्चवीर्येणविष्टब्धानि
यस्यपितापितामहासोमंनपिबतियद्दाग्नेय्याग्निर्वैसर्वादेवताना:
सर्वाभिरेवैतंनदेवताभिः समर्द्धयतिग्रन्तुस्तष्टोमवन्तुस्तह
यैवेत्यनस्यसोमपीथ्यंयस्यापितापितामहः सोमेतपिबतिनस्यादे
वयनवस्यादेवताया: पशूनामस्तदा: ८ देवावान्तुबसीयुपद्वा
ह्वाजिमयुः सइंद्रोग्नेदाग्निवायुमा: प्रथमञ्जघेष्यनीतिसोब्रवीनि
नेशेग्नोमुवंनुकयातंनोसहेतिनन्वाग्निरुदजपत्तविंद्रोनोदजय
स्तुपषद्ंद्राग्न: संनाइंद्रएकाविन्ताष्टिंयंवस्यश्च/हिरासीदिकाव्रीहे

श॰ब्रा॰ रेकामास्वमेकानिलस्यनाद्विष्ठेदेवाश्चत्रुवन्नुयंवायनत्प्रथयुष्मामागेनो
८३ स्विष्टिनिनद्भूमपव (वोस्वदेवोयोप्रथ्यनेनैमेवपयसिस्मादेस्वदेवान्व
यदेस्वदेवंहियघोष्येमष्यभूतोनवारितश्चावाभ्यामेविनयस्तूवंसयथय
83
यमयिमतिक्षिनममोहस्लायचनितेनहिनोंफजेस्मनीतिभागेनोवा
स्तिनिनाभंवायषभागः ह्नयनउह्निमायवाश्योप्रनिक्षिन्यायवप।
द्यावापृथिवीयस्मैम्योवीन्नुषधी; सोमउषधीनामदिराजोयास्वाम्ना
म्यायास्वारण्यास्नामामेषउह्लारेपक्लामाकोपक्लामाकः सोमिस्तमे
वभामिननक्रतुनेपदजन्वागनयनेनवस्वाश्रीयादेवानांभागंप्रनिस्त्ळ
प्रमयान्संवन्मराह्नायनदपिप्रजापनेयदाग्रयणंसंवन्सरंब्रलानस्मा ८२

दुग्धा पुरस्ताद्धोमसंस्थितहोमेष्वावपेयेनैकाहायनी दक्षिणा सहि संवत्स-
84 रस्य प्रतिमा रेतेन पवने वै प्रजाना: प्रजायते ९ अथैहेनदप्रतिरथमिं
द्रस्य वाहस्तु विशोह पाणाविन्येनेन ह वा इंद्रो मृगान प्रत्यजयद प्रत्य
ह भवत्येतेन यजमानो भ्रातृव्यं जयति संग्रामे जुहुयाद प्रतिह भव
त्येतेन ह वै भरद्वाजः प्रतर्दनं समनह्यिमराष्ट्राभवद्यं कामयेत रा
ष्ट्री स्यादिति तमेतेन संनह्येद्राष्ट्री ह भवत्येतेन ह वा इंद्रो विराजमभ्यज
यद्दशेनान्नाद्यदशाहि राविराहे राजं वा एतेन यजमानो भ्रातृव्यं हन्तेन त
ड्हैकयकादशनाहरंकादशान्नि रावे चित्रहेप्रभोवज्रो वज्रेणैवेन द्व
तांस्पयसे पनिदक्षिणनो वै देवानां यत्रं राशांस्यजयद्योसं स्तान्यप्रतिर

प्र० ब्रा० येनयाग्न तनस्माद्वत्सप्रनिरयंजयंतेनियद्वत्सप्रतिरयंजयंतेनियत्वस्या
८४ भिजिन्मैरूपसामपहन्मैरूपसामपहन्मै १८ मुख्यानस्याचातुर्मास्यानंचातुर्मा
स्यानांप्रयोगः फाल्गुन्यांपौर्णमास्याम्भ्याचातुर्मास्यानिप्रयुंजीतमुखं
वायतन्स्संवत्सरस्ययत्फाल्गुनीपौर्णमासीमुखमुतवेरफाल्गुन्यापुच्छंपू
र्वेतयापुच्छतस्संतानौसमेत्तौस्यातामेवमेवैतस्संवत्सरस्संतानौसमेतोभव
तश्चयत्फाल्गुन्यांपौर्णमास्यांचातुर्मास्यैर्यजतेमुखेनपुण्येतत्संवत्सरंप्र
युंगेयोमेघजायद्यज्ञावाय्यतेयच्चातुर्मास्यानितस्मादृतुसंधिषुप्रयुंजतेऋ
तुसंधिषुवैव्याधिर्जायतेतानेवैतान्युक्तोहवीर्ष्विभवंत्यष्टोरेवचतस्रःपौ
र्णमासिनाहविषमवंनिचतस्रःपौर्णमासीनांस्वस्वदेवंसमासाद्यपद ८४

84

ग्निं मंथंति प्रजायानि र्वै विश्वदेवं प्रजानामयवाथैनं वैवं गर्भं प्रजनयत्यथ घन्नाग्र

दशसामिधेन्यः सप्रदशो वै प्रजापतिः प्रजापतेराप्त्यै यदन्नं द्वनावाज्यभा-

गावसमंनीनि वैसहंनौ ववनौ यथ यहिरायौ संयाजी नं विश्वाविराडन्नाद्यम्प

श्रियो वरुणाग्रयथैनवप्रयाजाननवानुयाजाजुष्टो हवींषि वाजिनंनवमंतेना

द्वीयं विराजमाप्नोत्यथो श्याहुर्दे शिनीं विराजमिति प्रजानुयाजा हवींष्या

घारावाज्यभागाविति ११ अथ यदग्निषोमौ प्रथमं देवतानां यजत्यग्निषोमौ

वै देवानां मुखं मुखत एव तदेवानग्रीणात्यथ यन्सविताग्रं यजन्ति सोमो वै सविता

यामैनयतेन मे वने ए श्रीणात्यथ यत्सरस्वतीं यजति वाग्वै सरस्वती वाचैव

वैनं प्रीणात्यथ यत्पूषणं यजति सो वै पूषा रयासैन वनेन मे वनेन

श॰ ब्रा॰ ८५

85

प्रीणात्यथयंमह्यन्ः स्वनवसोयजमानिश्चोराविमह्यन्ः स्वनवसस्तानेवनेनप्रीणा
त्यथयद्विश्वांदेवान्हुनत्येविविश्वेदेवायत्सर्वेदेवास्तानेवनेनप्रीणात्यथ
यथावाहस्यसोयजमानिमानिष्टेवापृथिव्यांप्रतिष्ठितमापवायथयद्वाजिभ्योयज
तियशावाखेवाजिनः पशूनेवनेनप्रीणात्यथोऽग्न्हनवाखेवाजिनस्तानू
नेवतेनप्रीणात्यथोऽसिंच्छंदांसिवैवाजिनः छंदांस्येवनप्रीणात्यथोदे
वास्थावैवाजिनोऽत्रिदेवास्वाश्वाश्वभोक्षाशीनाभवंत्यथयत्परस्तान्पौर्ण
मासेनयजतेनयाहासिसर्वंपदेवैश्वदेवेनेष्टंभवति २० वैश्वदे
वेनवैप्रजापतिः प्रजाअसृजत ताः सृष्टावरुणस्यवयोगा ८५
वरुणस्तावरुणोवरुणपाशेनप्रत्यबध्नात् प्रजाप्रजापतिर्निरम

पनिंयन्नरमेत्योयावंदूत्तयनंयत्कृतंजानीहियेनेष्टावरुणमश्रीणामश्री
86 णोवरुणोवरुणपाशेभ्यःसर्वस्मागन्पाप्म नःसंप्रमुचंनश्लीननयनंप्रजा
पनिंघत्तकवमपश्यद्दुरुणामश्यासंनमाहुरमेनाद्यजनतेनेष्टावरुण
मश्रीणान्मश्रीतोवरुणोवरुणपाशेभ्यःसर्वस्माच्चपाप्मनःप्रजाःप्रमु
वंन्त्यहैवैपनस्यवरुणपाशेभ्यःसर्वस्माच्चपाप्मनोमुञ्चतेयएवंवेद
यदग्निंमरणंयंतियमेवामंविश्वेदेवेमयोनिनमेनन्तरणयंतियेमय
नेमस्मात्र्कंब्राह्मणमध्ययन्ममदणमामिषिपिन्य;मदंनावान्यमागो
विराजोसंद्याज्यनेषामुर्कंब्राह्मणमध्ययवंवप्रयाजानवान्ययाता
नखेनाजिहृवींषिसमानानित्वेवयंचसंचराणिहृवींषिभवंतिये।

श॰ब्रा॰ सानांनिनेषामुक्तंब्राह्मणं २२ अथयदैंद्राग्निंद्वादशकपालोभवतिफलं
८९ र्विनेजदैंद्राग्नंबलमेवतत्तेजसिप्रतिष्ठयेवथयन्यथयद्वारुणामिदेंद्रो
86 र्विवरुणःसउखेवयथोभातननस्मान्द्वारुणामित्याथयथैमाहृतो
यथस्माञ्चविमरुतःस्विनश्चाग्याहियग्पायिंद्रस्यविमरुतःस्वि
नेपंद्वेपयःस्नस्मान्मारुतोपयस्यायथयत्कायएककपालःप्रजा
पतिर्विकःप्रजापतेराम्याअथयोस्मरवस्यवापनंनामपियंकरोति
स्मावमेवनदध्यात्मंयनेषयंमिथुनोगाखिददानिप्रजात्येजूपमेष्ठा
वाजिनोयथयदस्मवरुणंजयनिस्वराविनदद्यायननोष्ठीणान्य य
यन्यस्मान्योर्णमामेनयजानिनयाह्रामिपूर्वैपदेवरुणप्रस्वासिरिह्रं ८९

87

भवति २२ ऐंद्रोवाएषयज्ञक्रतुर्यस्मात्कमेध्याल्लयायमहाराजः सु
वस्यात्मेनानीकानिचित्वाभयंयद्यानमन्वीयादेवमेतेनतुरस्ता
द्देवानायजंमानद्यषोवादः सोमस्यमहाव्रतमेवमेतेनद्विंषमरु
त्वतमयद्दधाग्निमनिकवंतेभजमंदेवनानांयजन्याग्निर्वैदेवानांमु
खमुखतएवतदेवांप्रीणात्यर्थमर्थादितेमरुतस्मात्पनाव
जनींद्रोखेमरुतस्यांनपनायेंद्रमादिदिनंतस्मादेनानिंद्रायसंहि
तानिजन्यघयत्सायंगृहमेधेयेनचरंनिवृत्तिकर्मैवगृहमेधीयः सा
यंपोषः पशूनांतस्मात्सायंगृहमेवयेनचरंत्यथयदेनभूतेगृहमीधी
यस्यनिष्कासमिश्रेणापूर्णाद्वर्वीचरंतिपर्वैकः कर्मविनन्यानः कर्म्मा

श्र·श्रा·
८१
87

यसंनत्वं त्वययत्यामर्मर्त्येल्को पितृयज्ञेन चरंति नदाहुर्यद परपहुभाजो वै पि
तरः रुसहकृदु पूर्वे पितरस्तस्माय कांसामि पेनीषविरात्वानेक स्मादेनां पूर्वपदे
यजंतीति देवावा यतेपितरः तस्मादेनां पूर्वमृद्धे यजंतीत्यथ देकांसामिध्यनीः
त्रिरन्वाहाथ यजमानस्याघ्रित्वाह यजमानं हमस्य गाजानीत्यथ यत्सोमं पित
वंतं पितृन्सोमवतः पितृन्बर्हिषदः पितृन्नग्निः ष्वात्तानित्यावाहयंतिवा
हेवि वं महिमानमावाहयंति यजमानस्यैव महिमेति वदंतस्त्वावाहये दि
तिनेवर्हिषन्नग्ने हेषमहिमामवंतां स्वधेत्याह्य वयत्यस्यखं येति ह
त्या स्वाव पतिस्वप कारोति पितृनाम यत्यस्तान याजेभ्यो वर्हिषंतो ८१
वृयतिप्रजाविवर्हिनेतं प्रजापितृषद दानीनि नेविषदसंपर्यनेषद्गुरुत्

88 तन्क्रीडिनो यजमानं ह्वोविमरुतः क्रीडिनस्तस्मादेताग्निं ह्वेनोयसं ह्विनान्यज
न्त्यथ यदग्निं प्रणयंति यमेवामुं वैश्वदेवे मंथंति तमेव तं प्रणयंति स यम
थितेनात्रसोऽत्रैकं ब्राह्मणमथ यन्नसमस्याभिध्मेन्न्यः सर्दनावाज्यभागौ विरा
जौ मं याजेनेषामत्रैकं ब्राह्मणमथ यंनव प्रयाजान्नवानुयाजानत्रेष्टौ
हवींषि समानानि तेनैव बहूंच यानि हवींषि भवंत्यैन्द्राग्नं तानि तेषामु
क्तं ब्राह्मणमथ यदैं महेन्द्रं येन नोयजन्ते तं वै श्रेष्ठो भजमिनस्मादेता
मेनैनो यजन्ति यथा हि विश्वकर्मण एककपालो यो विश्वकर्मा एषा
सोन्तयन्त्येनमेवतेन प्रीणात्यथ यद्वृषभं गां ददात्यैन्द्रो हि यज्ञक्रतुः २३
अथ यत्पदपराह्णे पितृयज्ञेन चरंति पराङ्गसा भाजो वै पितरस्तस्मादपरा

श्र·ब्रा· नवत्तनवः पितरः पितृणामात्मे २४ अथयत्कीवनवं नावाज्यभागौ भवतो जन्मा
८८ न्मेवनोज्जीवायै नो यथदेवैकस्मह्वेषस्तिस्तिस्रो याज्या भवन्तिहृपमे
र्विनां प्रथमयाहूतिनो यया गमयन्निष्ठावन्नीयया वडन्यथोदेवघन्नमे
र्विनं पितृयज्ञेनच्यावर्तयंन्यथोदक्षिणामो स्थौविपितृयज्ञमेवेनदुद
कसंस्त्वं कुर्वन्त्यथयदग्निंद्र्व्यवाहनमंतनोयजन्त्येनस्विष्टकृद्भवतोर्द्विपि
तरनस्मादग्निंकव्यवाहनमंतनोयजन्त्यथयदिडामपहूयावप्राण
प्राश्नंतिपशवोवाइडाजानेत्यस्मृतस्स्मणाजानीत्य अथयन्सूक्तवाकेयज
यजमानस्याशिषंनाहूनेयजमानंप्रमरणाज्जानीत्य अथयन्पत्नीःसंवाजयं ८८
तिनीत्पत्नीःप्रमरणाज्जानीत्यथयन्पवित्रवतीमार्जयंतेप्राणान्निर्वैभेषजमापः

89

शांतिरेवैषा भेषजमंतनैष्पुरोक्रियतेयथदधर्मुः पितृभ्योनिहनानिजीवानेवनामि
हनत्रमन्रुक्षापितरोगश्रवहूंनियोदेवयज्ञमेवैतंपितृयज्ञेनव्यावर्तयत्यथो
दक्षिणासंस्कोविपितृयज्ञस्लमेवैनदुदकु संस्कंकुर्वन्त्यथयत्सांचोभ्यफक्का मा
दित्यमुपत्यंहंतेदेवलोकोवाआदित्यःपितृलोकःपितरो देवलोकडुपसं
क्रामंतीमेवैनंपितृलोकान्त्यथय हविर्गोचोभ्युत्क्रमाथीनुपनिहंनेशीत्ये
वनहैवैषंनमोहूंवरंन्यथयदंवोभ्येकमथैयस्वकेयंजंनेरुद्रमेवनन्स
सांदि शिखीगेन्त्यथोदेवयज्ञमेवैतंपितृयज्ञेनव्यावर्तयंत्यथोदक्षि
णासंस्कोविपितृयज्ञस्लमेवैनदुदकु संस्कंकुर्वंतियथयदननेश्या^
दित्येभ्या यजनीनंवाआदित्रिस्मामेवैमंतनः त्रन्यष्ठायन्ययथयन्त

श्र·ब्रा·
८५

स्मात्पौर्णमासेन यजनेनयाहास्य पूर्वपक्षे साकमेधो ऽह्नं भवति २५ त्रयोद
शं वा एतं मासमाप्नोति शुक्लनासीरीयेन यजनेन यजमानो वानं संवत्सरोपावानेष
त्रयोदशो मासो यद्वदाति शुनासीरीयं तिष्ठमेवामं वैविश्वदेवे मंथ्याप्ति तमेवत
स्मार्णयं निर्मथ्यते न सोमं कं वालार्णं यजन मथ्यते पौर्णमासमेवतं त्रभव
यातिस्तावि पौर्णमासं स्तु तिहिमापवा यथ ह्वायुं यजति प्राणीरेवाङ्गुंसा
णमेवतेन प्रीणात्यथ यच्छुनासीरीयं यजति संवत्सरो विष्णुनासीरः संवत्सर
मेवतेन प्रीणात्यथ यत्सूर्ययं यजत्यसौ वै सूर्यो योसौ तपत्येतमेव तेन प्री
णात्यथ यच्छुनादक्षिणादद्दात्यनसे वन्नडुयंक्रियते ह्य यत्साय श्विंतए
तिति ध्यं ॐ वन्मस्वस्त्ययनमेवतत्कुर्वाति यत्तस्मिन्शांति यजमानस्य भैष ८९

न्यायतो यतेश्चातुर्मास्यैर्देवाँ सर्वाकामानाप्नुवां सर्वाश्चेष्टिः सर्वमस्मनन्त्वं सर्वा
ट. १० ययप्रजापतिं सर्वमन्नाद्यं चातुर्विशो यश्चातुर्मास्यानि न समृत्वेमेव विस्मृदेवं वाहू
वरुण प्रघासाः प्राणापानो व्यानस्तृतीये नालिसत्रक्षयंश्वान्मामसहाहवि; यति
ह्मस्तुनासीरं सर्वा प्रप्रजापतिरेव संवत्सरो यश्चातुर्मास्यानि सर्वैवं प्र
जापतिः सर्वं चातुर्मास्यानि नक्षत्रैर्लोकैव सर्वमाप्नोति य एवं वेद यश्चैवं वि
द्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते २६ इति उत्तरब्राह्मणप्रथमप्रपाठकः ॥ ओं
मांसीयं त्वा वा हिमाग्नेरग्नये सयनमेवाग्नेर्भियायंति यजमानं यपतनमे
ङाग्नेयमष्टं बद्धे बहूमास्मश्चालभते तेनैवेन्द्राग्निभ्यां यस्मनमा प्राणमानं
निवेदयत श्रायुष्का मश्चालभेन प्राणापानौ वा ऐन्द्राग्नौ प्राणापानावे

प्र.ग्रा. वात्मनिधत्तेस्वायुष्मान्भवतिप्रजाकामश्चालभेन प्राणापानौवाइंद्राग्नी प्राणापानौ
८. प्रजाश्रनुप्रजायन्तेप्रजावान्भवति पशुकामश्चालभेन प्राणापानौवाइंद्राग्नी
प्राणापानौपशवोनुप्रजायन्तेपशुमान्भवतिग्राममुस्कंहरिन्मालभेनश्र
90 ढंवाय: कामेषतानामय: पितृलोकेस्यामित्येतेनह्वेवयमोमुष्मिंकश्चार्थे
पितृलोकएककपालइतित्वाष्ट्रंवडमालभेनप्रजाकाम: प्रजापतिर्वैप्रजा: ससृ
जमाना: सद्वितीयंमिथुनंत्वामविंदत्सवाष्ट्रंवडवमपश्यत्त्वष्टाहिरूपाणां
प्रजानयितातेनप्रजाअसृजततेनप्रजाअसृजततेमिथुनविंदत्प्रजावामि
थुनवान्भवतियएववेदपशुष्वैवृविष्ठेनेनमाल भेनपुनीयवकामश्चान्य ८.
थुमालभेनेयोनिष्ठिंद्राग्नेनकाम्यंपशुमालभेनब्रह्मालभ: समाप्ये ॥१॥

पंचपंचविंदेवान्यकामं नमिर्वसुमभिसोमेरुद्रोरिंद्रोमरुतोद्विवरुणोत्रादि
91 त्येर्हृहस्पतिविश्वेदेवैतेदेवाअब्रुवंतिमहेरभ्योवाअदंभ्राहवेभ्योरु
ध्यामेवन्मियोविभ्रयास्मोयानत्रमाः प्रजानन्वसः समवघ्नामहा
त्रजिनाः समवायंतनाभ्यस्तांतिस्वकायोनः प्रथमोत्सोत्पस्मे।
क्रमादित्तिपदर्चेः समव्यायंननतून्ननक्रस्पमानून नक्रवंनने
देवाअभत्यरासुरास्तस्माद्यस्मानून श्रेणांप्रथमोक्रत्यानिसत्रा
त्रिमार्कतियज्ञानून क्रसमवयति स्रात्हव्याभि मून्नेभवन्या।
त्मनापरास्पाप्रियाभ्रात्व्योभवति २ पंचक्रान्वांवयनिपा।
क्रोयतः पंचप्याहितेनाः समवायनोपनयेवेन्याहमनोविप

य॰ ब्रा॰
२८।
91

गृह्णामीत्याह प्राणो वा आपतिः प्राणमेवैतेन प्रीणाति परिपतये त्वं
परिपतये त्वं त्याह मनो वै परिपतिर्मन एवैतेन प्रीणाति तनूनप्त्रे
इत्याह तन्वो हि तेनाः समवाप्यं तच्छाक्वरायेत्याह शक्त्यं हि तेनाः
समवाप्यं तच्छक्मन्नोजिष्ठायेत्याहौजिष्ठं हि ते तदात्मनः
समवाप्यं तनानाधृष्टमित्याहानाधृष्टं ह्येतदनाधृष्यमित्याहा
नाधृष्टमेतद्देवानामोजइत्याह देवानां ह्येतदोजोऽभिशस्तिपा
ह्यनभिशस्तिपा ह्येतदनभिशस्तेन्यमित्याहानभिशस्तेन्यं
ह्येतदनु मे दीक्षां दीक्षापतिर्मन्यतामनु तपस्तपस्पतिरंजसा २८।
सत्यमुपगेषं स्विते मादा इत्याह यथायजुरेवैतत् ॥ ३॥

१२ घ्नंवैदेवावज्रंकृत्वासोममघ्नंस्तद्वैवाहृतंतस्मादाहुर्वैसोमोमीमाहृतिं
त्रासाजेष्ठावधीयेनसोमस्तस्मात्स्वैवाज्यंचीतिकमहाषीर्दति
कमवस्तलवाग्रासेनतस्यवां।तिघक्षानूनद्वेणप्रजरंस्यंस्तुंस्लष्टे
देवसोमाप्यायनामिंद्रापेकदनविदत्र्न्यात्पदेवासापवापने
यंमेयनेनदेवासेनेनाप्याययंन्यानुभिमिडूप्यायनामान्वभिंद्र
प्यायमेन्याह्लोमावेवैडूंवसोमंचाप्याययंत्नाप्याययात्साखीन्म
न्यामेपयाप्रजयादनेनेन्याहृत्स्त्विजोवापनस्मामावायस्लानेवा
स्मैनेनाप्याययंतिस्वलिनेदेवसोमस्तन्याम्रुदमृरमश्रीयेन्मा
हाश्शिवमेवेनामाशासेप्रवापनस्मालोकांप्यवंनेसोमाप्याय

घ.ब्रा.
५२

92

यं त्वं नरि हेते देवान्यो हि सोम मा प्यायि नयष्टाग यपष्टा वा मा निष्ठा योम
गायुत्रं तन्मन्वादिभ्यो नमो दिवे नमः पृथिव्या इति द्यावापृथिवी
भ्यामेव नमस्कृत्यास्मिंलोके प्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति ॥ ६ ॥ साव
हदेत्येन यज्ञनाम यच्छिद्र प्रतिषेधं साम साम यथा छिद्रवेमि
फक्कं नस्यमेनि प्रतिषेधेमा यज्ञं छिद्रं कारिण्यना सीति छिद्रो हि
यज्ञोभ्यत्र वयवो दयिर्विस्त्रवानि नद्वै विलुछिद्र सवन्ति वि
गयजमाना विमानाह्वापि वैश्यं पेन्द्रपोमंत्राः कल्पत्रास
णानामप्र यो गा यश्चोन्त्कानां वाद दक्षिणा नामः सद्धानाहीनां
ह्वानि रिक्ता होनानाह्वमे पुष्पायाश्चेन्नवानिकमादित्येन तद्वै सर्व

५२

ब्रह्मण्यर्पितं ब्रह्मैव विद्वान्यद्द्रव्यं गिरो विस्मयाग्रपीयानस्थरितव्र
ल्लवर्यो न्यूनातिरिक्तांगो यस्मनीयज्ञे रक्षेजन स्यप्रमादाद्यदि वा
प्यसांत्रेभ्य यथाभित्रानैरागपेल्म हन्फदके संक्लृवेत्मस्य कास्य
पशुंश्च मारतक्कमकरयलोकजखरजपिशाचानां भागधेयं
भवन्त्येवमादीनां चान्येषां विनिर्दिष्टोपजीविनामेवं खल्वपि यज्ञः
छिद्रेभिनोपह्वलो वन्यानाद्रुमेवव्हलोयर्वभिरसंस्कृतोऽसुर
गंधर्वयक्षराक्षसपिशाचानां भागधेयं भवन्त्येवमादीनां चान्ये
षां विनिर्दिष्टोपजीविनां नष्टापि लोकः छिद्रेभिन्नोपयस्मो विल
नोवद्रूपामकः ब्रह्मस्थनेबाड्राविणांग्रहद्र यजमानस्यावाप

गो·ब्रा·
९३
93

तत ऋचितां च विनाशाय राजो जनपदस्य चा संवत्सरं वरी हन्तं भ्रयशो
विरिष्यते दक्षिणाश्ववणीभूतो यज्ञो दक्षिणतः स्मृतः हेना गोद
त्तसंभागो ब्रह्मवेदाद संस्कृतः चतुष्पाद दक्षि संवत्सनाद होत्र
विनिर्मितः चतुर्विधेस्त्विनो मंत्रैर्ज्ञचिग्नि वेदपारगैः प्राय
श्चित्तैरन्वयानैरनुज्ञानानुमंत्रणैः होमस्थ यज्ञो विभ्रंशो
सर्वं ब्रह्मा प्रपूरयेदिति तस्माद्यजमानो भृग्वंगिरोविद
मेव ब्रह्माणं वृणीयात्स हि यज्ञं तारयनानि ब्राह्मणां ॥ ५ ॥ ९३
यज्ञो वै देवेभ्य उदकामन्न वोहमन्नं भविष्यामीतिनीति दयाच्च

94

वज्रेनमेवनोभविष्यतिरुदेवाविमेधिरेसयग्भोगाघिरत्नोनप्रवभूवानहोवुईवानवैनद्
क्ष्वाविहिंनानेभविष्यतिहंनेमेसमभूगामेतिनेसंनभसलेसेभ्यस्नावुद्राश्विनाविमोभिष्यजान
मित्याश्विनौवैदेवानानांभिषजौनायश्विनावध्वर्यूनस्मादध्वर्यूयमेसेभरन्तस्तसंभन्त्याव
नुब्रह्मणच्चमेणसयचारिष्यामोहोनयेमंमभिष्टास्कृद्धानःसामानिगायेतिप्रचरन्तयर्म
मित्युनुजानानानिब्रह्मात्रस्तनाहिमवरंनिब्रह्महेदंप्रसवानामीशोसविन्तप्रह्माभिरेनहै
यत्तस्यसमृद्धैयद्रूपसमृद्धैयत्कर्मक्रियमाणमृग्यजुर्वाभिवदतिस्वाहातिनस्यतस्य
पारमश्नुनेयएवंवेदवेदमिथुनेवायनद्धिद्यम्भस्तस्मादेनहोहिप्रत्यरेनैनहिंनावै
मिथुनवरंनीतिनदेनदेवमिथुनमित्यावक्तानेनस्यपोयोद्धमस्तक्षिस्त्रोपोशफोना
वोयोपडयपमनीकेश्रोणीकपालेपन्नपस्तद्देनस्तद्देनस्तद्श्रेदेवपोन्यारेनोब्रह्मम
यंयज्ञेमनननायसोग्निदेवयोनिस्त्वग्मयोपत्नमेवःसाममयोब्रह्ममयोमृन्मयश्रा

श॰ब्रा॰
५८

९५

इति ब्रह्म समये यत्रेयमनुप्रपद्यः सर्वैरिन्द्रियैः सम्पन्नो यजमानमूर्द्ध्वः स्वर्गो लोकमेति न दारुणेन यथा
मयन्ते यवं श्रीकुर्वीतनामपनामकस्मह वा यानमुत्रेयस्तकस्य न वो भवेनीतिकामं नपो ह वान
श्रोत्रियस्मात्तस्य महूं नादानमावेसमयत्तसेनिविज्ञापनेपाप्मीरस्माह वा एषयत्तेन यजनेनेपा
प्रवर्ग्येणायजनेनेशिरीह वा एनमेतस्य यन्प्रवर्ग्यस्तस्मात्प्रवर्ग्यवतैव यजनयेत्राप्रवर्ग्येण
नदप्येषामप्रहस्कावन्वारिस्तुंगेति ॥ ३ ॥ ८ ॥ देवाश्च ह वा एष पश्चात्प्ररेसमपद्मा ग्रा
सैस्तेषामसुराणामिमः पुरः मनमिजिनाग्न्यासेनपस्तयो पृथिवीर मनोन्तरिक्षं हरि
णीर्योस्ते देवाः सेयानेपराजयन्त नेविदुरनायतननाहिवेमपस्तस्मात्परानपामह्य इति
नयना: ॥

गुराः प्रजाकृवेनहविर्हीनदिवग्रायीधमेत्ररितान्सदः श्रथिशेषसम्प्लोन्यमासेदेवाग्रक्रमे
95 नुपसदस्मुपायामोपसदावैमहापुरंनयंनीतिनयभ्योलोकेभ्योनिरघ्नेनेकयामुष्मांल्लोक
कादेकयात्ररितादेकयाश्रथिवंस्तस्मादाङ्करूपसदावैमहापुरंनये नेतिनयभ्योलोके
भ्योनिर्हतानान्तस्मादिश्रथिवामध्यास्त्वङ्मन्नुभ्योनिर्हतीः संवत्सरं प्रविशस्तेहादशीपायेस्ता
नुपसद्भिरेवसंवत्सराद्ग्निरघ्नंश्वनस्नभिरस्मुष्मांल्लोकाहूनस्नमिरंत्ररितात्नस्नभिः श्रथि
व्यास्तेसंवत्सराद्विर्हतानाग्रहोरात्रेप्राविशस्तेयन्तापसुपापैस्तेनैनाराभ्याग्रनुदेनपन्यान
स्तिनोद्रूस्तस्माहोस्मायंप्रानस्थानम्यायनेप्रानः सायंनत्नुनानुपसद्भिरेवैभ्योलोकेभ्यो
नुदमानग्रापैस्तनोदेवाग्रभवन्पराग्नराः सर्वभ्रपवैभ्योलोकेभ्योभ्रातृव्यंनुदमानप
वेविहानुपसहस्मपैति ७९ । नहादशाग्निहोमस्योपसहस्मरपाद्मानिर्हत्येरंत्रतिसो

यु.ब्रा
९५

95

हीनसेफपरिहायनकृतगेरीयानयीहेययागुरुभोरोमीवानिश्रोणोपादार्त्रिमाह्वेहादशाहीः
नस्यक्रमीन्वस्यनयेमयत्वापनिह्नोग्निहोमसोमसदस्फः शाखाग्निर्मीजीयनेदेवाग्रस्वयो
निर्मालोकानोन्ववैनमाहृस्मवैस्तानग्निनामुविनान्ववायन्पदग्निमेन्यपस्वग्रमीकाति
मवेनियपाहेत्रपतिः तेत्रेन्वनननयंस्येवमेवैनदग्निनासर्वेनेमांलोकाननभिनयंनोयंतिपो
हवैदेवान्साध्यंमेन्वेदमित्यनस्मोह्नोकाययपवेविहान्नपसहूसुपैति ८ अथयपत्राहायथं
सग्नीदेवपत्नीभ्योवत्तनत्रस्मरणेस्वस्मरणमाहूयेग्निनदयरेणगाहेयनेयाद्युरुवेमिव्रव
नवान्नानाग्नी देवपत्नीभ्योवषीटग्निवग्नेः पत्नीवाग्वानस्यपत्नीसेनेद्रस्यपत्नीयेनाह्वह
स्पतेः पत्नीपनहस्लः पत्नीगायत्रीवस्तूनांयत्नीत्रिष्टुपहद्राणांपत्नीनगत्यानोपः अग्रत्रहे
स्मित्रस्यपत्नीविराडहूणस्यपत्नीपङ्क्तिः विसोः पत्नीर्लीनासोमस्यराज्ञः पत्नीसानिश्राज्

यानारोऽतिय एवं विद्वानाग्नीध्रीयेऽव पत्नीं दीक्षितां सोमस्य राज्ञः यश्चीन्त्यति भ्रातृव्यानारोहति
य एवं विद्वानाग्नीध्रे हैव पत्नीं दीक्षितावहे ४ यथा वै रथ एकैकमरमभिप्रतितिष्ठन्नेनं प
वं पतत्य एकैकां तन्वमभिप्रतितिष्ठन्नश्ववरिनैनाग्नीध्रीये हैनमापन्न द्विवाऽवाववानिष्ठः
सुमना हव्यो स्तेसोम इन्द्रस्यैमास्तुते नयवर्त्मानवीवाया हं सोमस्ते स्तावपयामेतिनास्य सो
मस्तंहन्ति य एवं विद्वान्सोमे पिबति सह स्म वै सहासंयामासीनः सक्रोभिरूपमथ्यसोमे पि
बमहं तावसवेनो यत्तेश्वेड् एपनावेदनमामेय नीसीष्यतीति नैनं सोमपीथोऽहितनविय
एवं विद्वान्सोमे पिबतिनेहस्मायदाऽः कस्मात्वमिदमासेयामासीनः सक्रोभिरूपम
थ्यसोमे पिबसीति देवता स्वव यत्ते प्रतिष्ठाय यामीत्यब्रवीद्ब्राह्मणो य एवं विदुषो
यसेवं विद्वान्सताः यत्ते प्राप स्थिने न्नहोति देवता स्वेव यत्ते प्रतिष्ठापयति यत्नाग्नि

अश्वा· ७६

ग्निर्हृदयान्नयो निस्वाप जयाहिंप्राहैयत्तस्यानंतदुन्नेकौन ह्यपाद्धिंशानस्तोमभागास्त्रीणीस
वत्सानि पत्त ब्रह्मयोस्तोमभागैरेवैनन्तोमभागाश्चानिप्रयुंक्ते सवनैसवनान्निपन्ने नयत्तेस
वोहवाअस्यायत्तस्यनन्तः प्रायुंक्ताभवंनिसर्वोप्राणाः सर्वोश्च्रवरुद्धादेवस्यसविनुः स
वेदहस्यनमेश्वने नियच्छेसविनादेवेभ्यः प्रासवमेनाद्रुवंन्वाविद्धिप्रसूना एवस्तुवत्तु
वस्मश्रुवन्तेयोनेहवाअस्यस्तोमानस्युयनेयनमानानयनेप्रनायास्यनेपश्चात्
यनेब्रह्मणेयसवेविद्धानब्रह्मामवति ॥ देवाश्चहवाअसुराश्चास्पर्धन्तेनेदेवाः समादेवा
ॐ यत्तेऊर्ध्वंप्राणाआसन्यदेवादेवाश्चर्मतनदहराअजर्वनननेनहाव्यनमगच्छेनेदेवाश्चक्रव
न्तपनेमंयत्तेनिरउपर्यसरेभ्यस्तेस्पामहाउनिनमेनाभिराख्यायोदक्रामंनियद्यूत्र
नेसमिथः स्वाहेतिनेनिरउपर्यसरेभ्यो यत्तमनन्वननमेयोन्नमसुरानोववावस्तनोदेवाश्च
भवन्यसुराः

सप्तवं विहोत्रिरं उ पर्वस्त्ररेष्मोप तेननु नो भवन्त्यात्मना परास्यास्त्रिपोऽभ्यान्तस्त्रो भवनेनैरेवन
97 ऋपात्मनूनपयते वनर्भिस्त्रनु भिरनात्प्रोने १ रस्नान्यानरन्नुवाकसनु ऋयादेनावान्वेय
नोपावानेषयतस्न हूंहे सप्तोभवन्त्यायत्तऊनरयनैरेवमृऋपान्वरस्नाहादशारुसेषा
हवैप्रयते द्वादशाहस्नमेवालंभेनैरेवजऋपान्वरस्नादीनापापृषाहवैप्रयन्तेरीताना
मेवालभ्भेनेत्वोनिष्पमभिमृशेघतेनयत्तेमयनेनदेवा इति १ ३ विनानामिवस्मन्तो
मोस्कैवेतितमेनपलभ्याभिमेवयनेप्रभूदेवः सविनावेयोनुनः इदानीमस्तृपवायो
नभिः विपोरत्राभनतिमानवेभ्यः श्रेष्ठत्रोप्रवदविणोपघादपतियोऽश्वे न्नरीतिसन्ना
भिरभिनहोतिपदेवास्यावस्के वभवतिनदेसेनदग्रोसृगाकरोन्यत्रिहिंसृष्ठाघानो
हविष्टायाविसृष्यवैमप्यानहोमाननुहूतिदृसस्त्रस्कदेनिपायवास्यादिहृपमा

श्र॰ ब्रा॰
८०

97

।। स्मा विष्णुः पशुं देवस्य अग्नीत्पवमानेन दाहवानार्थि स्रगाकरोत्याह वनायो व्याकृनीनोश्नति
ह्याप स्तेद्मस्कन्देनीति सेनाकेनावैद्र सौपस्ते ग्रेश्ववेरूक्षुनोथि षणपाउ पुस्यादिति बाऊभि
रभि व्यक्तनौमुरथि षषणा भ्यामस पिस्कन्देन युपोंवा पर्थः पवित्राग्नेनेन्त्र होमिमनसावयम्कू
नमिति नयथ्या वण्यद्रूने ब्राह्मण इने ऊनसेवं भवति तषपोवाइंदमन्यत्तेनापशुपले वसिष्ठ
पवमनमतमपश्रपरपोविभेदिन – भाः त्वषिभ्यो मामप्रवोचदिति सोत्रवोद्धास्त्रणो नेवताभि
पथ्या वन्यरोहिताः प्रनाः प्रननाथिष्ठ्याने थेनरेभ्य त्वषिभ्यो मामप्रवोचइति नस्माथनें स्तोमभा
गाचर वननीवसिष्ठपुराहिताः प्रनाः प्रनाः प्रनायेनः स्तोमोवायनेषो भागः स्तन्स्तोमभा
गानां स्तोमभागन्वे राविरसित्वपायवेनि तयोवै देवा देवभ्यय वयन्तेषाह श्रेनिरसियमै
णोवे नियमों मनुष्य मनु खेमं पवयते ग्राह्यात्रितिर स्किंमं पिरसि यानिपिरस्यानि त्रपीवे

लोकाल्लोकंछेवयन्तेप्रजनिष्ठापपतिनिविहूंभोसीतिविहिमेवावरुंधे प्रवोयस्माद्ध्रोस्मानिमिथुन्नमे
९८ वकरोन्नःमिगासिप्रकेतोसिसहरितिरसीन्द्रोवसवएकादशरुद्राद्वादशादित्यावाद्वात्रिंशो
स्वरस्वपत्निमासयज्ञीशादेवादेवेभ्यएवयज्ञंमाह्नोजोसिपित्र्भ्यस्वेतिवलमेवतासिन्द्रन
नुसंतनोतिनेनरासिप्रजाभ्यस्त्वेतिप्रजाएववयज्ञनतुसंतनोतिरेवदस्योषधीभ्यस्त्वेत्योषा
धीष्वेवपञ्जंप्रतिष्ठापयतिष्टननामोडसिपशुभ्यस्त्वेतिप्रजाएववयज्ञनतुसंतनोतोन्वसिजि
दसीतिवज्रोवैषोडशीव्याहृत्नोसोवज्रस्तस्मादेघ्यनैव्याहृत्नोनोभूरसीतिप्रजापतिर्वैसः
हृदयाः प्रजापतिमेवावरुंधे अधिपतिरसियत्सर्वोसिसंसर्पोसिवयोधाअसीतिप्राणो
पानरवद्वस्त्राणिमिसवृहत्सामवृहत्सीतिमिथुनमेवकरोत्यारोहोसिप्ररोहोसिसंरोहो
सीतिप्रजापतिर्वैवसकोसिवसोहिरसिवेषश्रीरसोनिप्रतिहिनरेवाकमोसिसंक

शु·ब्रा
९८

96

मोस्मकृमोस्मकृणोत्निरसीति हविरेव पयहैस विना हदेवेभ्यः यस्म वत्नेनाङ्गुं वैन्म विविधयस्तना
पवस्तुवंन्यृस्तुवं निहूहसनपेस्तुनेनिहूहसनिवांग्नंगिरसो देवानोव्रस्तानदुन्नवनैवोमृ
मेनादिनिमानः सवननमिरेवोभयनोथर्वांमिरोभिगुमामिगुमेस्तनेनैवोभुवोमननदि
नेपन्नुभिरेवोभयनोथर्वांङ्गि·रोभिगुमाभिगुमेस्तुनेनेवांस्त्वमेनादिनिन्त्नोयसवनेसम
भिरेवभयनोथर्वांगिभिगुमाभिगुमेस्तुनेन्पैवाथ्यपयहीनङस्यःघोङशीवान्नपेयोनिरानस्था
लोभ्योमावास्यान्तर्वाभिः सर्वाभिरनऊर्द्वाहनिभिरनुजान्मोभूर्भुवाःस्वजेनहूयकरड्डु
रुन्महनक्लमोर्मिइयंवस्तनेनिसंद्रान्मापगायनसैङ्गियानुनेनैवंद्विपवारहिमान्वसोपा
त्रवनियपवंवेदपडेवंविद्वांसोमभागेयंजनने योहव्यामापनस्थमनियनेस्वस्तोमया
गान्वियाद्येविष्यहंमानयोः सन्नसोमपोर्वस्मास्मास्तनोधेस्तनोजेस्तनदेवसमसविन्नः

सर्वेबृहस्पतिर्वःप्रजापतिर्वोवसवोवोदेवानादित्यावोदेवाःसाध्यावोदेवानामाप्त्यावोदेव
विश्वावोदेवाःसर्वावोदेवाविश्वनःपरिह्वयामहेजनोभ्योअस्माकमस्तुकेवलइतःकृणोतु
वीर्यमितेनेह्वयामहेतंस्वप्ननिहन्तंस्वस्तोभगोस्तोनेत्रुपयुंजपरिपरेयोब्रह्माणमेवेतेनन
नयघामयःशिराब्रह्मापनतिनीतोयन्तस्तनोयनमानोपनमानेयःशिरसिपतिनेसदे
शोयःशिराःपननियस्मिन्वृद्धेपजेनेदेवास्वरुवाअस्वराश्चसहनसोमोयत्तावननुनाम
यबृहस्पतिरांगिरसोदेवानांब्रह्मासग्रायनस्वप्नानियनस्वस्तोममभागोजपेंनुपयुंपर्यस
गणाब्रह्माणमवेतेननननयघामयःशिराब्रह्मापननतोपस्तस्मैस्वराडितिदेवायते
पराजयेननमाग्नीध्राग्नुनरुपानपेननदेनयजस्पापराजितेयदाग्नीयंयदाग्नीध्रापिसो
न्विहरतितनयन्तैनेपुनस्तनुनेपराजितान्प्रपरनलवायनेगच्छेतियेवहिःपवमा

श्र·ब्रा
२५

99

नैरृत्यं निर्वहिष्यन्नमाने स्त्वन्नश्राकाश्रीहर्यो निर्हरवर्हिं स्तृणीहि पुरोडाशी नलेकवीनियस्त
मेवायपाग्निनाद्गुनस्त्वानाश्रायेन्नारैहुंसवनेविहरतिशालाकाभि- नीयसवनेसम्
कृत्वायाद्योसंभन्नेवमेवैनहतिणनोवेदेवानोयवंरह्णोस्यजियोतंस्तान्याग्नीहेणयाम्ना
ननस्मादतिणमुत्वालिह्वग्नीस्यन्नाश्रावयतियजस्याभिजित्यैरदसामयह नैरदसाम
यहस्यै नदाकुरथकस्मान्नौस्यपवायरेध्यहृमाकृनीनेहुतिनहविर्धदाइस्यकृन्त्वावाय
वादेवयन्नायहविर्धेनोयहैषेवकृन्त्वादेवयन्नान्नौम्योयरस्तस्मान्नौमपरवायरेध्यहृन्ना
कृनीनेहूति ऽन्यस्यावावेभूयासंनह्योवायस्यनयेदविधागपदावोमयुमंनमे
नास्मिन्नायः स्वाहावव्वेस्वाहावावस्यनपेस्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्या ॥

अग्निपुरोगा सा स्वाहाकारेणान्नहोमितितस्माद्वागन ऊर्ध्वं प्राणाद्वायतेव हं यद्धतिमनसोनराम
नसोहिमनः श्रीतेनडुहैकेरसलाङ्गनोजुहूतिमनलब्धंदाक्षिप्रहृत्यानिग्रानिमेञमिनिवदे
नोपथामेत्विलापयेस्मनेमेयास्यवामेत्यस्यवविहन्यापद्वांहैवेनेन्फथ्पनेमेथ्यवा
विहरुन्येमानस्यवविहन्येमावीनेहिपिस्योभ्योदेवानांलोकाः प्रतिवीनमनुष्याणां
तस्मात्सोमंपिबतोमोज्ञोपिसीनोयसर्यांजनैर्न्येनदेवलोकस्यथायरोहंतिनेवामेनदा
पननेनोहपनेवपदाग्नीध्रंवसदस्मनयोविद्वान्संचरत्याग्निमाद्धेन्यथयोविद्वान्संचर
त्याग्निमाद्धेन्यथयोविद्वान्संचरतिनसधिस्रीपामार्निमाद्धेन्यथयोविद्वान्संमेरतिन
सधिस्रीपामार्निमाद्धेति यतोयतिवैंयज्ञस्तस्मिन्सर्वेकामाः सर्वाउष्टीः सर्वममृत
त्वेनस्मैहेगोमारेयद्विस्तास्तोसदःप्र- स्रंनमस्करोतिनमोनमउजिनाद्धिनम

अ॰ब्रा॰
१००
100

स्कारमतिदेवोलेह ... नमसिनाः कनोरमतिस्ननेनीतिननद् नेमप्रजापतिं यत्नेश
यद्यनेनमोनम इतिनाहिनमस्कारघ्रतिदेवाः सनत्रैव यजमानः सर्वान्कामानाप्नो
तिसर्वान्कामानाप्नोति याविसदस्यानुगं यथ्रीन्वेदनसदस्यामार्त्रिमार्छतिसदःप्र
सृप्यसूत्रन्नूपाउयद्देहेनश्यतिपितृयोश्चानस्माकूपवान्मानेपरिदयतिसर्वमायुरेतिन
पुरानरमः प्रमीयते यप्वेवेदइसदः प्रसृप्यसूत्रयाउपश्रोत्रेणमइतिवापुर्वाउपश्रो
नानस्माउपवसदाः प्रसर्पनूत्रपाद्दशयोत्रेनमइन्मादित्योवाअन्तुख्यानानस्माऊ
पवसहः प्रसमोनूयाउपूर्दक्षेनमइतिवस्त्राणवाउपद्र्शानस्माऋपवान्मानेपरिदा
यतिसर्वमायुरेतिनपुराजरसः प्रमीयते यपवेवेदैनेवैसदस्यागेयर्हाः सपयव
मेनानमदस्यागेयर्हानविहानसदः प्रसर्पतिसमसदस्यामार्त्रिमार्छत्यथाविद्वान्त्सेवर

तिन सदस्या मार्छेत्येनेन ह स्म वाश्वेगिरमः सर्वं सदः यथा हुस्तेन सदस्या मार्त्निमार्छेत्येष
यान्कामयेमार्त्तिमार्छेत्पुरितिनेभ्य एतेन सर्वं सद एति हुयाज्ञेन सदस्या मार्त्तिमार्छेत्यथ मे
कामयेतनग्रीणेतेतिनामनेभ्य आग्नात्स्वन्नमीयते ॥ ५ ॥ नदा ह ययं द्विड्डोयत्येव कस्माह्य
वेवः प्रातः सवने प्रस्थितानां भक्षत्ताद्वे ही भ्यो यजतो होता वेव ब्राह्मणाच्छंसी वेद्ट्नेष्टा
ऽग्नीमहितिहोता यजतो द्रवाह्यषभेवपमित्राह्मणाच्छंसी नानादवेन्याभिरितिंरका
येनेषामैंद्रियोभवंतिमित्रं वयं हवामह इति मैत्रावरुणो यजति वरुणं सोमपीनयऽ
तियदिकिंवपीनववनादैंद्रेरूपेनेनैंद्रं प्रीणाति मरुत्वा यस्य हि तद्रयातिपोता यजति
मसगोपानामानन इति द्रोहे गोपाः सर्दैंद्रं रूपेनेनैंद्रं प्रीणन्याय प वीरिहावहे
तिनेष्टा यजति ग्नाष्टारैं सोमपीनय इति यद्वे किं च पीतवन्नदैंद्रं रूपेनेनैंद्रं रूपेने

ऋ॰ब्रा
१०२

नेष्टः प्रीणातु ता ग्ना पत्नीशाला ग्नाग्नयानी पत्नि सिसोम पट्टायदेवसङ्नीद्रावाव यनत्व
रेदंदरूपंनन्नेष्टः प्रीणाति पानयावभिजेन्यावस्मृद्धं द्राग्नीसो मपीनय द्गुनिहायेसमृ
द्वाग्रबावाकामिदमुहिनायेंहियोभवेनियेनानादवन्यास्वेनायादवनः प्रीणाति
पत्नायस्यस्वेनाग्रेयस्तस्मादनामिस्तपमवाप्तभवति नेतेवत्सवंपवमाय्यदि
नेग्रष्यिनानोग्रनयत्रादिहीभिर्वजेनाभिनृणावनोभिराक्रपिवाम्रोममभिपमग्र
नर्दद्गुनिहानापननिसद्वंपाहियत्तनिषोनरुवङ्गुनिमेत्रावरुणयवायाहिमन्नयामे
दउातनिम्रासस्तणाक्वेसेवेंवाङ-डिसोमकाभनाद्गमिनिपानानवायेसोमस्त्वाप
मर्बा-निनेद्धेद्रापसोमाः पादिवोविदीनाङ्नब्रावाकत्रायसुणांग्रमकलशाः
स्वाहेन्याग्नीपवमहितान्याभिनृणावन्योभवेनीाद्रावेमानः मवनेनाप्पनयस्णपत्ता भिंर्माधं

रिवैसवनेमभ्यनृणावन्नयादनाभिर्मोऽयंदितेंसवमथ्यन्दणावन्नस्माद्देनाग्राभिन्दणवन्यो
102 भनि नदाङ्गन्दणावन्नस्मादन्यथंदिहा भेवेन्तनीयसवनमथकस्मादकपवन्हनीयसव
नेग्रस्थिनानोपन्यहादेंह्राभंव्यायनेनैद्रत्तभुभिर्व्रोमवद्रिः समृतेनमितिह्रोनिवना
नादेवन्याभिरि नरैकथंनेषामेंद्राभंवाभवेनीद्वावरुणास्वनपाविमेस्वनमितिमेवा
वरुणोपजानिषुवोरथोग्रयाणदवीनपङ्निवङ्गनिवाहननटभूणांभूपमिंद्रस्यामा
सामेपिवनेंहूहस्पनङ्निवासणाङ्केमायननिस्रावोविशोविद वः स्वाम्रवङ्गनिव-
निवाहनदभूणांरुपमावोवहनुसम्रयोरशुस्पहङ्गनिगणानायजनिरशुपवान् ः
ग्रनिगानिवाङ्गभिरिनि वहो- निवाहननटभूणांरूपममेवनः सहवाग्राहिग
नेनेनिगहायजानिगंमगनानिवहूनिवाहननटभूषणांरुपमिंद्राविस्रोपिवनेमा

स्व॰ ग्रा
१०२

102

मा॰ ग्रसस्यच्छायाकोऽयमनन्यावामे यं ये स्मिन्दीरागायस्मेनिर्तिनहूनिहभूणोहृयामिमे स्ताम
मह्येनेमानवेदस्मृतिग्राथोऽभ्यनन्तेरघमवसेमहेमाननीखगपानिवहूनिवाहनट
भूणोहृणमेवमृहेनापिद्वार्भेव्याभवेनियेमानादवन्यात्मनान्या हृवनाःप्रीणा
तिपद्दनगन्यासान्हेनागनमृहेनागनमृतेत्हनीयमवनेन्तनीपमवनेसमस्ता॰
ह्रै ॥ विवत्तणावनीवद्याभाषेनेवनसिनवनीविवदयेति ग्रास्मणोवनसपेति
सन्येवदंनेन्याहेमनुष्येशुसन्येयचत्तलस्मादाडराववत्ताणमद्वागानिसयदाहा
द्वात्तामितिनयाहासप्रदयनियृयकाविसयेविरिष्टेभवानिनवनिहूनोमनाना
मेषग्रऽध्मानितिस्महिवत्तणवनीवावोभाषेनेवनसिवनीसन्योनरारहेविषा
नागृदिनाभवति ॥ सहूनयत्तावापषयहस्रोङ्गसंमासोकमावावदवायत

मागच्छेतिकस्यवानवह्नंनोवापनयजमानानोसामान्यमहस्तस्मान्नुवैषट्कर्द्देवताः प
रिगृह्णीयाद्याह्वावेषुवैषट्कृद्देवताः परिगृह्णातिनस्मीभ्रंनेयतन्मागच्छेतिनस्माद्धि
हव्यस्यवनसत्यवीजवीजपेयस्तविंदाहिमव्येनेत्सामपवसत्यूनइतियातायत्तेन
सहूनः॥४॥ इतिउत्तरब्राह्मणोद्दितीयः प्रपाठकः समाप्तः ॐ देवपात्रंवैवषट्का
रोयद्वषट्करोतिदेवपात्रेणैवतद्देवतास्तर्प्पयत्यथायदभितृप्येनीरमसमस्थे
ननर्प्पयत्येवमेवतद्देवतास्तर्प्पयन्तियदनुवषट्करोतितद्याथेवादोश्वान्वागा
वाश्चनरश्माधारंनर्प्पयत्येवमेवनाद्देवतास्तर्प्पयन्तियदनुवषट्करोतीमानोवा
ग्नीनुपासनइत्याहुर्धिष्ण्यानथकस्मात्पूर्वस्मिन्नेवाग्नावनुवषट्करोतिपूर्वंस्मिन्वषट्क
रोतियदासोमस्याग्नेवीहीत्यनुवषट्करोत्यनन्तेववषट्करोत्यपिसान्त्री

श॰ब्रा॰
१॰३
103

णानयसोस्थिनान्सोमेत्र दये मीन्याञ्ञ यैंद्याञ्ञा नृवषट्कारो नितिन दाऊः कानुस्साम वहूनि रभू
ण स्याच्चिहष्टक्रुञ्जागरु नियादवासाम स्याग्रवीहीन्यनृवषट्कारो नितिनाने वसंस्थिनास्सामा
त्रतेनीन्याञ्ञः सकृप घासा पस्यास्विष्टक्रुञ्जागो यदनुवषट्कारो ति वज्रो वै वषट्कारः स्वये
ह्णिष्यानेंमनसा घायेनवष पीतस्मिन्नहन्नुमास्थापयति षाडेति वषट्कारनन वत्तन्हनामा ष्टे
वाषडिति वषट्कारो न्यांस्सैवाहन्नवः षडेनामनव हनः ह्यादयन्तुनुष्ठप्रतिष्ठापयतिन
द्वहस्माहावेन पनानिप वानन षट्प्रतिष्ठापयति यो रं नरिताप्रतिष्ठितो नरिदेष्टथिव्या
दृथिव्यस्वापः स्वनेनस्नंत्रसाणि वस्सनपसीन्यनाप वनादवनाः प्रतिष्ठान्याः प्रतितिष्ठे
नी रिवसर्वमनुप्रतितिष्ठप्रनयाय पश्रुभिर्यप्वेवेद गयाविवष्टुञ्जाहीस्व वज्रोण्य
मब्बदकः स्यादावाष्टिर्वलवषवषट्कारानि स वज्र स्तेन प्रहरति हि षाज भ्रातृव्याय

यास्यस्तमस्तास्मिन्स्तरीनवनस्मान्तस्मात्स्ममवनायवषट्कर्त्तव्यो यः समः संततो निर्हाणर्च्छस्व
104 प्रमसन्नतन्न प्रजा पशवस्यानुपतिष्ठंतेतस्मात्प्रजाकामेन पशुकामेन वषट्कर्त्तव्यो यगयार
तिवषट्परामोतिसगिंक्तोगिक्तान्मानैरिनक्रियजमानस्य पापीपावषट्कर्त्तांभवतिपापी
यस्मास्मैवषट्कर्त्तोतिनस्मानस्याशांतयाक्निंस्विन्सयजमानस्यपापभद्रमादियेनेहिह्
स्माहत्यास्यवष- त्रीभवन्याज्ञिवैनंयथाकामयेतनयाऊथीहाकामयेतपायेवानोजा
नाभूनाथेवजानस्यादितिपथ्येवास्यन्नंक्रयानरथेवास्यवषट्कुर्यात्स्मानन्मवेवेनक्रा
निंपंकामयेतपापीयोन्स्यादित्यक्रचैवस्तरामस्यवैवृपानीविस्तयन्वषट्कुर्यात्पापीयासमवि
नेनक्रोतन्यंकामयेतश्रेयोस्यादितिनेविस्तयमस्यंवैवृपाद्रोद्वेस्तरोवषट्कुर्यात्श्रेयोंस
मेविनेनकारानिश्रियगवेनेनक्रियमादद्यमति ३ यासोऽवनाहविर्गृहीतंस्यात्तांम

स्व·ब्रा·
२.५
104

त्रसाप्पं वषट्कुर्यान्साक्षात्तादेवनादेवनोप्रीणाति प्रत्यक्षाद्देवनो परिगृह्णाति संननमृनावष
वषट्रोति नस्मान्नस्याशांनयाक्रिंचित्स्वयनमानस्यपापभद्रमादियेनेति हस्माहयास्य वषट्कु
र्वीभवत्यग्निवैनेयथाकामयेननयाऊर्यांयंकामयेन पाप्येवानो नानाभूत्राय्येवनानस
दितिपाप्येवास्यवंकुर्यान्नाप्येवास्य वषट्कुर्यान्समानामवितेनक्रुरानिपंकामयेत पापीयं
स्यादित्यचैव लरामसाधवृपानोंविस्लयस्लैवषट्कुर्यान्पापीयोसामविनेनक्रुरोनियंकामयेन
श्रेयांन्स्यादितिनोविस्लरामसर्धवृपाउच्चैस्लरैंवषट्कुर्यान्पापीयोसमेवेनेनकुरानिश्रिय
रावेनेनाद्धिपमादधानि। मनसाप्यपं वषट्कुर्यान्साक्षात्तादेवादेवनोप्रीणाति प्रत्यक्षाद्देवनो
परिगृह्णाति संननमृनावष - त्यैसेनानैसंधीयनेप्रजयानेप्रजपापश्रुभिर्यपवंवे व
स्वानोवैवषट्काराः सउषघष्ट्रहृनः शांनोदीदायनस्पहृनसर्वपवशोनिंविदनोप्रनिष्ठे ११

नेस्माहाप्यनर्हिंभंपानिवमृन्कलस्यरेखेवशेतिनिरथाप्रतिष्ठायद्धागीतिवष - यवातिन्वनुमे
105 उयानवषट्कारमामोप्रभृतामोहंत्वोप्रमृदंवरुनामनडपहूयेवमानन्नशरीरंप्रतिष्ठामिप्रति
ष्ठेगच्छप्रतिष्ठोमागमायदितिनदुहस्माहदीयोमवेनसदः प्रगवानः सहईउनइन्यनुमे
उपानेनप्रहावेसहप्रवषट्कारप्रपयनामनस्वोश्रियाम्यामवनत्रनूभ्यंसमहायनिश्रि
यपानेनवासमृध्यनेयएवंवेद ५ वाक्रूरावेप्राणापाणौवषट्कारोनावष - त्निवत्क्रामेतिना
नुनामेउयानवामाजः सहईउन्नामपिप्राणापानामपिवावेवेवनन्प्राणापानौवाहानान्म
निप्रतिष्ठापयतिसर्वमायुरतितिनपुराजरसःजर - - प्रमीयानायएवंवद शान्तोभवहृद
प्रापीमइंदापिवनेवसोमवन्तनावसखेवः सत्वेवसख्येवहृशंसदेशः प्राणप्राणुनी
ववसुसामनारिरिन्यान्यानंप्रत्याभिमृशेनोस्वरोवायषोप्रत्याभिमृशेयजमानस्यायुः

होनातदितिमैत्रावरुणोहोतेप्रेष्यमयकस्मादहोतृभ्यः सप्राग्रात्द्धात्रासंसिष्योनापतहोनाय
106 तदितिप्रेष्यनीतिवाग्वैहोतानावाक्तवंतद्विदानावागपतद्वागपतदिन्याद्यासवैंवायनैसमग्रहा
नागापिवक्षवाम्युदितेंसमग्राहोतारतत्रयायज्ञेनीनयपडपरिह्लाद्वादशर्क्षुनामिनाये
नेवैद्वादशभ्भवंतिद्वादशहावैमासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञः स
योत्रभतस्तेनत्रहूयादशनोभस्तानान्नवप्र॰ नप्रान्मानमंतरगात्रजीविष्यतीतिनया
हास्यागघाविभक्तागन्यागोभक्तः भागप्रान्मानमंतरगादितिनष्येवहनभवतीत्तिंपे
दिदामवावनि प्रत्रत्रवहिद्दवनोपुतविनिनडुनत्रशासनेवद येगनथयदग्न्यभि
वरानानानाम्नाम्यमनुप्रपगयातत्रसूत्रनसाटत्र तेनेनीत्रप्रपापायात ८ प्रजापतिर्यं
पत्यनाग्र्यहनननानावेनोनाग्रहनननानाहिंकारेणैवाभ्यजिप्रेस्ताः प्रजाग्रसमारे

श्रु॰ ब्रा॰
१०६

106

स्तहृयनेवाएनयात्तायहृवोषिपंवोनपावान्त्साम: सूर्यनेपन्त्रशुरालभ्यानिडिंकारेण
वापनयात्तायहृवीषिपंवोन्नयान्त्साम: सूर्यनेपन्त्रशुरालभ्यानहिंकारे ॥ पनत्र्प्रजा
पतिर्हिंनमामिजिघ्रतियत्तस्माहननाणेयत्तस्मात्प्रियत्तस्वीर्यवन्नयाइतिनस्माद्व
हिंक्रियननस्माउयपवपिनापुत्राणांस्तूहेतिसश्रोत्राहाभवनिमनायनिर्हिंनमभि
जिघ्रतियत्कूऊनिरोडमथश्रासेयंनस्पनेनहिस्मापिहूकारान्यायावला – मिह
हृविर्वापनयत्तस्माग्रगेयपशपनादनघत्तस्माग्रेगेयंयहिंकारस्तोदवास्रत्तषपश्चा
कूवन्वसिष्ठोपमस्त्रायायानायत्तस्माग्रगेयमस्तगीनिनदेनयत्तस्माग्रेगेयंपहिंकार
स्तानावेसदेवानांश्रोत्राहाभवायनावेश्रृष्टस्तेनवसिष्ठस्तस्मायाभिन्वासिष्ठाब्रास
णः स्यात्रेदतिणयानोनरीयान्नयास्तसगीनोहिंकारणभवनमधादवास्रहवाक

यथक्षयद्वक्ताामश्रूपमेंपोस्तहसेौनश्रूपमेंपोलयाग्रानश्रूपश्रेंपलनपविनमधीादाह
107 मडग्येह्रूंह्रलवापडुग्यग्यामेयऊक्तामोनह्रिंकाारणोवाप्यापनेह्रिंकारेणवास्तक्षा
मेश्रापीनेग्रनमानायदोहंडाह्राानन्नस्माडुह्रिंक्लन्माथुयेवः स्तामममभिश्रुपवेनिह्रि
क्लाास्याह्रानारःसाम्नास्तवेंनिह्रिक्लान्यानुणासक्लवाह्रिंनेऊंह्रेंनिहिक्लन्मापर्वैक्षणाश्रस्त
ह्रेऊंवेंतिनस्माडुह्रिंक्लपनेयनापनिर्ह्रिंनमभिनिश्रन्याथ्रावृल्वाडरीक्राविश्रनापातिह्रे
नेविभन्निगोपवनहभयपमणवडयनीवेंतिणवृग्राम्पागवारांगणाइति ९ दचवि
शःकल्पापिनेव्याग्स्माह्रकेंदव्हेदस्तिपनिश्चायभितिशेमाावाभिनाहूपानशानः
सवनेश्रन्तारणापेसावादेवमश्रयेःग्रनिग्रहणानिपेंवातरेंनदव्यासरेसापय
नह्मान्नरावेगायज्ञीगाथ्रीमावेनखरस्तानानःसवनेवीक्लिमामक्केवावीना

ग्रं'ग्रा
१०७

२५ 107

हमात्वाचनरस्तरामोमक्षस्याउन्यधर्पुः प्रतिगृह्णाति वनरस्तरेन दशान्तरं संपयनेष्ठात
रावियोगायजीगमविनडुभवनःमानःस्ववनेह्रीक्लिमामध्येशंसावान्याहुपानामाध्यंदि
न्नाषडन्तरेणशंसाम्वादेन्यधर्पुः प्रतिगृह्णाति पेंवान्तरेनादकादशान्तरेसंपयनय
कादशान्तणावेत्रिष्टुभत्रिष्टुभामवेनन्तरस्तान्माध्यंदिनवीक्लिमामछेवावीद्वायेन्या
हमात्वाषडन्तरामोमक्षस्यायन्तनवर्धुः प्रतिगृह्णाति पेंच्यान्तरेनादकादशान्तरंसं
पयनयकादस्मान्तराविश्विष्टुभस्नेष्टुभमिविनडुभयनोमाध्यंदिनेवीक्लिमामध्य
गंधोशेंशेंसावोमिन्याहुयानन्तनीयसवनेसमान्तरेणशंसावोदेवेन्यधर्पुः प्रतिगृ
ह्णापिपेंवान्तरंनह्नादशान्तरंसंपयनेह्नादशान्तराविजगनोजगतीमोविनन्तर
स्तात्रितीयसवनेवीक्लिमामछेवावीद्वायदाव ॥१॥ २५

भाऽन्याहस्रास्त्वानवात्तराग्मामस्कक्षयाद्धन्यर्युः प्रतिसृणातिप्रत्तंनकाद्शारंसंपद्य
108 नेक्षादस्मात्तराविमगनीमगनीम्मविनहूबपनसुनीयसवानवीक्षिमाम्भिनेनहि
नक्षदः क्षेदसिमनिष्ठापयानिकल्यायात्वमेदेवविस्मयपवंवेदनदापक्षमान्तू
म्रायक्षायात्त्वप्रयिगायत्रमाद्दिनमिति ॥ ग्रथेनेनानाक्षादासनरेणगर्भोऽबायिन
प्रविष्टवलिष्टेनांनरेवानंनाम्भांप्रनिपयनेनऊर्भस्कंदैरोहेस्महपंस्वगैनदनवानैं
मेक्षामेदमृनेविप्रणावोम्भूनेनैवनन्मूंनरानिनयथामेडेणवावेसनवागर्भसेका
ग्मारवंनन्नणावनापसंनानातिप्रसहविप्रणानाप्रसणैवासैनक्षापलापसेननोनि
पुहः प्रणवः स्मादिनिढेकयाऽः प्रहऽनिवाक्षिलामीमोमिनप्रणवोयानऽह
प्रहऽहप्रभऽनिप्रहः प्रणवस्माक्षसान्वववनेयोमोथ्यऽनिहस्माहाकोषीनकि

श्रौ
१०८

स्यात्संस्थितेऽभवत्यतिकाले न्नेवसामन्यो अग्निष्टोमप्रवसान्तं प्रतिहित्याप्रव्याप्ययागाः
कर्माणि प्रायश्चित्तं विच्छेदः प्रवाहावरं होतारिष्यवहन्तस्मात् पूर्वेह्निनान्तिविच्छेद
स्तोत्रे होतारि यो दैस्यायप्रैवं यं हिष्याज्ञं मनसा प्रविविश्यच्छेदः स्तोत्रच्छेदं वेदं वनिवायवेवाशी
र्वेन इति विः प्रथमोत्रिः ऋक्साममन्त्रा हत्यतास्मिवन्न हर्विसोन प्रतिनिधेयत्रे वर्त्मयाविस्तंसा
पयपयरिच्छेदः प्रातः सवने पुरस्तान्नाहेच्छत्यासाग्युवनसाधेरध्यगत्यग्राहं गेणाण्यागा
नः सवने रुग्णोऽनिनन्तृहत्प्राजगत्यावेनास्मिंस्याग्नरीं हेशासस्य पाङ्क्तिं विच्छेदः प्रातः
सवने पुरस्तान्ना प्रस्वप्य विनयोः सामासमिनिपाशस्थिति: ११ अथानपकाहस्प्रातः
सवनं प्रजापतिं हविर्धानेन वाहेबहिः पवमाने पवहस्रं हस्तपाशेन प्रस्तुपाक
मनसप्राग्रेन्याणाय याश्ये प्रस्तावयन्न स्तुयाद्वदे पशुं प्रजापतिं पर्यक्रामसंः

समाप्येह्मादन्स्वायव्याप्उगेप्रन्नपयनमृत्युर्वीवदेपशपप्रजापतिर्यज्ञमग्रेमाप्येदिनय
109 वमानसीदन्सर्पेज्ञाविष्टभामरुत्वतीयेप्रन्नपयनमृत्युर्वीवदेपशप्रजापतिर्यज्ञा
मशान्तेनैवदविग्रोभ्रावानिष्कैवल्यस्यात्मभिःयमासीदनमश्पण्णानस्मात्उयपवश्चंदमा
मीदनिमनसूगुनिविष्टान्स्वन्नपनवकाशमपाद्ववदशेंमदिनरोनिष्कैवल्येनस्माद
कामवाक्यंहानामरुत्वतीयेनप्रनिपद्यानिष्कैवल्यमेवाभिहिःप्रजापतिर्मृत्युर्वाजमहा
ना२५मित्रावरुणावब्रूवीकमत्रइमेयज्ञंसंगमनसमाहरनोमित्रावरुणीयेनायन्न
वृतोमनोसवृत्तानोमवेलोमृवामासहाभृत्यमन्येनानोन्यासेनयज्ञंसंगमनसमाहर
नोमित्रावरुणीयेनस्मान्मित्रावरुणाःश्यानःसवानमित्रावरुणानिशोसनिनोव्य
स्यानयज्ञंसंगमनसमाहरनोयाहवामित्रावरुणानिशोसतिप्रनिवांसहरउदिनवि

ब्र·ब्रा
२·५

109

येमनाम्माभिर्म्मित्रावरुणाणानहायिहूनवाम्रुषसोतुपिसाकेंसूर्यस्यरनिश्चिभिरिन्द्रवाप्प
हूक्रेमानोमित्रावरुणानागंनेरिशाद्दासान्तिमेत्रावरुणस्यस्नोवियान्नहूपौयवामित्राव
गायनेसुक्षमस्वेयमित्रायावरुणयोरितिपर्योसप्रायानांमित्रावरुणोनियजन्योनपव
नाद्वनेययाभागंयोणानिवष ‾स्यान्नवषट्ठ्नानिश्चानवाभिसृशोत्तनाय्ययपंनि
मनारायेसाः सीदेनिः २२ इंदमब्रवीत्तंनइमेंयज्ञस्योगमन्नसमाहरद्वाह्मणाच्छंसी
योकनसहेनिहूर्योणानिमज यन्वहूनोनोसयुनौसवलोभूवायासहाम्हन्तुम
न्येनोनोसस्मेनयज्ञस्योगमन्नसमाहरनोब्राह्मणाच्छंसीयनोनस्माद्बाह्मणाच्छं
सीयानाः सवनाएद्वाणिहूयेन्योगायंसनोदृपिबप्रतिकामेस्त्वनस्मायानःयानः
सावस्तवहिपूर्वपीतिरिन्द्रवाप्पनरूमायाहिसवमाहिनयानायाहिमनाननइतिवा
स्नणाच्छंसिन

स्ताविपानुहृत्यावपम्नादिवषेणाज्ञमस्तवावमहृदभिक्रनामयामिनिपर्थेसइंद्रक्रतुविदा
110 मिपदन्वानपवन - वातयत्थाभागंश्रीणातिवष - म्यानुवषट्करोतिग्राम्यवाभिम्हशंानाना
धायर्येतिनसनाराणेसः सीदंतिः ४४ इंद्राग्नीग्रववीयमेनइ मेयत्तस्योगमनुसमाहरता
मक्तावाकीयेनायनाङ्गतोतोमयन्तोमवलोभूवाग्रासहान्हस्कमग्निमेनोव्यासेनयत्तस्या
गमनुसमाहरनामक्तावाकीयेनस्मोद्क्तावाकःप्रानः सवनपिंद्रायानिशंसतितोव्या
सेनयत्तस्योगमनुसमामाहरनोयाहविंद्राग्रानिशंसतिपानपांवभिरागनेदभिजेन्या
वसदंद्राग्नीउपहूपइतिपर्णसइंदंग्रीआगतमिमितियनाल्यानपवनादवनयथाभागंश्रीना
निवष - म्यानुवषट्करोतिग्राम्यवाभिम्हशंाननाप्यायर्येतिनवनाराशसा सीदंतिः ४५
ग्रयशंसानाभिन्यस्तोत्रियायानुरूपायास्त्रमवावपपरिध्यपाइतिवनस्त्रनुराट्कयेतान

श॰ब्रा॰ वनास्त्वाविदिशा दित्सनत्या निहं नेयावग्रह्याद: प्रसाव: पश्चनामास्याग्रयोवत्स्ववीगणारि
११० प्रातःसवने होतृकाः तस्मात्तु नः सर्वगायत्राणि शंसन्ति गायत्रं हि प्रातःसवनं स वनेस वै समवनेभि :
परिदधाति न यस्य सवनोभिः परिदधत्येनाविपर्यासेन उदकौननिवानेपरिदधाति सार्वमय
नेभि ये नेतिन यन्मद्वनीयेनेति सर्वे स्तनवनीभिः पीनवनीभिरभिरूपाभिर्येनेतिपयन्त
भिरूपेनन्त मृष्टं समविन्नव षड्वैतिविह इल्कयाश्चन्ववषट्कारानविह इल्कानमेनरयामान्य
यं वेलाकः प्रातःसवने नस्यपेच्चदिशः पेवास्यानि प्रातःसवनस्य सप्तातिः पं वभिरू
पताः पं व दिशः आप्यायन्तः पंवदिशआप्याति २६ द्वेविवाधनात्मा संयद्दभिषु पवे
तियन्तेवापनद्वेतिपदत्तणानीयेनयन्तेवारःनासद्वातियानि नदत्तिणानादत्तिणाद्वे
स्वाग्रेविलाकामाध्यंदिने सवने यन्माध्यंदिने सवने दत्तिणानीयेन स्वर्गे सत्लोकस

110

110

समस्नेव द्वाद्यं मत्वेवापनहोसमानः संस्कृत्य स्वर्गे स लोके स्याक्रान्ते श्रनाक्रान्तो महाभोगी हृप
न वाहान्यथेश्वरस्याक्रान्ते नाकमयामास गज्याश्रीः श्रीप्रश्नेन विद्वानन प्रमोचयेदिनस्य वानदचि
णानीयोनस्वर्गेयान नालोकहिरण्ये हस्तम यत्नयन यानि समन्ते हिरण्ये सम्यानि वेनेनेनय
स्ये णगाहेपनेनयान न मोदोत्रगाश्रीश्रीयेचसद श्रनाडदीचीरनगाश्रीश्रीपे चसदत्रालेवाश्य
नेतानन हस्तवाश्रेगीरसः स्वर्गलोकमाप्नोति सानायनायेथानमभिवहेति ॥ श्रीश्रग
ददाति पत्न शुचेबाश्रीय नश्चत्वनिवन यत्नसाविनैवत्वेसमहेयनिवत्नगाण ददानि श्राजा
पन्नो विवस्त्रा प्रनापतिमवनेन श्राणान्स्त्विपम्या ददाति हृातापवनयाश्रीणा निसदा
से म्यो ददाति सामपीयस्त्रयानि श्रीणीनिन हि नस्याग्रहे निसोमपीयस्त्रपानि श्रीणी
याघोश्वश्वषत्रश्राषिपाय ददाति देवलोकानयाहानि याम श्वश्रषमनावैपाठाय

दादातिमनुष्यालोकनयाह्वोनियामग्रहग्रायदातिचनसनप्रस्थापयंश्चयोयावमानायद
दातिप्राणवंनयानिर्वीनयोभीयातद्वेननयात्रह्माणायोप्रतिनुदेनिसाव्याप्रीदक्षिणापस्तो
पुनःप्रतिगृह्णीयाद्यग्नेभूत्वाश्रह्मोनीयादेनयासहप्रतिगृह्णीयादथाहैनेनप्रह्मीनानि
पहादानिविस्पादवीवितोविश्वपामवनदेवानांननप्रियेथमोपेनियदविंददान्सम्रायाः
वाग्र्नाग्निरवनननप्रयेयामापेनिपदविंददामायांजनोवनयनियकुनात्रेददातिमा
सेनेननिहृणीनियदनोवारयावामारीरेननयहामादददानिह्लहसानिलननयहिरणपद
दान्यापुस्तेनवर्षीपः ऊरुानयदस्वेददानियोर्पीवाग्रश्वः स्रूर्यमेवानननप्रियेथ्याः
मापेत्वेननः प्रतिहत्वेदयेतोद्गावेप्रतिहर्मोरुद्रमवनेनिरवननयनियन्म
ध्यनः प्रतिहत्वेदयान्मथ्यानारुद्रनन्ववयानन्त्व

भोजुवोग्नास्तरिः सूर्यं नमस्कातिपान्नदशिरपञ्जानादनदशिरन्वपशणाघदात्रयादिरंांपददानि न
११२ मपवाननापहनिथाम्मानिरूपरिष्टाहारयन्निरवग्रेस्यालाकस्यसमाष्टो २९ ग्रयानपकाह
स्पवमांप्यादिनम्हक्रुवाइरमत्रसामभगलोगेस्तवनामर्शोसीदम्पानामसामम्मावाककृत्वाम्माषा
विदन्मिघुनंसंभवावमजायन्याउनितिनवद्वीन्सामम्पापाव्वाश्रुनाममहिम्मनितनाहभूवो
पावदनोनेनप्रतिवचनसमवदननास्तिग्वाभूत्वापावदंयंनिम्त्वाभूत्वापावदन्नतिहंभिः
समभवन्नस्मान्निहंभिः स्तवंतिनिहंभिरुद्रायंतिनिहंभिर्हिंसामसंभिनेभवतिनस्मा
दकस्यव — नायाभवंतितेहिकस्माबरुवः सहपनयोयाहेनन्साषामस्वसमवुहन्नेत
न्तामाभवन्नस्मान्नः सामहेसामेभवतिश्रुहनोगच्छतिषाविभवतिससामेभवन्तसामान
इतिहनिदंतनलेवपंवायन्डुद्वापंवायन्डूवाकाल्पनोमहावशिर्हिंकारस्त्वमस्तावस्त्वमस्ता

अ॰ब्रा॰
११२

112

वचा हीनस्त्रमध्यमावमहीरास्त्राज्ञमावनिधनेवषट्कारस्तनयतंत्रामद्भ्राणेवानभ्रन्नाका
ल्पनेननस्मादाङ्गः पाङ्क्तायनः पाङ्क्ताः पशवइनियद्गुरिरानेदसीनीममि सेपथेयानोनस्मादा
ङ्कविंरानायनादशीम्यांम्प्रतिष्ठिनइतियरुद्धहन्याः प्रतिष्ठानन्नीहेनावापषयपबनप
निनगदनोस्वनरूपणसमहृयनिहानिस्वः कारोगुनरादायाप्रजानाम्नेरूपंहाविवाग्रग्रभव
नः स्तनउपः प्रजायते ॥ २० ॥ ग्राम्या वै सोत्रियः प्रजाग्र नुरूपः पत्नीः यनापशवः सगया
गरहांसनक्ंयदंनराम्नेस्तेनिविन्यनिष्ठापरिधानीयात्रेपस्तात्मासिंग्रालोकभवन्यसुषीस्त्रत्र
नपाचपशुभिस्त्रगृहस्त्रभवनियएवंवेद ॥ २१ ॥ स्तोत्रियेशस्त्रन्यान्मावैस्तोत्रियः समथ्यम
यावाशैंसत्वग्राम्या नमस्व स्मनक्रस्लायन्यनुरूपैंशैंसनिधनावाग्रनुरूपस्तस्मान्वनिरु
पेमनुरूपंऊंबेनियानिरूपोहेवास्यप्रजायामानायातनाप्रनिरूपः स्तस्मान्वनिरूपम

२२५

मुरुषं कुर्वेतिसड्ढिस्तरामिवशेंस्तव्यः प्रजामवासन - पसीकरातियस्मांशेश्वनिपञ्चमेव्य
न्मासानीविस्तरामिवशेंस्तव्याः प्रनीवादिर्नेरेहवासमग्रहप्रपञ्चीभवनिपञ्चिवेविस्ताच्चीवे
113 स्तराथ्यस्मांशेसनिप्रगाथेशेसनिपशावाविप्रगाथः स्तस्तरवन्यावावाशेंस्तव्यः पशावोवि
प्रगाथः पशावः स्वरः पशूनामाग्येंस्तर्केपामनिम्हावेस्तर्केपनिवीतेनस्त्रनीचीतेनेम
यावावाशेंस्तवेसयघपीरुहूनराम्यस्तुस्तभप्रिम्हानेविनानाम्निगमिघनिम्हाहिपशू
नोप्रनिष्ठानिविदंशेसनियदन्नराम्नेस्तनिविन्नादवासनक्रम्यवनिपरिय्यनीपेंशेस
निप्रनिष्ठाविपरिय्यनीयाः प्रनिष्ठायायावेनमेननः प्रतिष्ठापयनियानायायजन्ते
न्नेविपान्यान्नायमवासनकृत्यपानिमूलेवापनयनस्ययदान्याश्चपान्याश्चनदन्नाग्र
न्नाहान्याश्चपान्याश्चऊर्ध्वंहन्मूलमवनयन्तेऊर्ध्वंस्तन्नाः सामान्यवस्फः ० २२ नदा

ब्र·ब्रा·
११३

दाहुः किंदेवत्यो यज्ञ इत्यैन्द्र इति ब्रूयादैन्द्रो वाव यज्ञे सति णिश्याभागमस्यादेवमाग्नेनायंस्ताः प्रा
नःसवनमरुत्वतीयप्रणीतीयसवनेनायाहेनकेवलन्माविंदस्सायरुहंमरुत्वतीयानस्मात्साये
निष्केवल्यानिशंसनियादेवनिष्केवल्यानिनस्वर्गस्यलोकस्यारूपंयाहवनिष्केवल्यान्यकें
हवाअग्रेसवनमासीन्प्रातःसवनमेवायाहेनप्रजापतिरिंद्रायज्येष्ठायपुत्रायैतन्सवनं
निरमिमतप्रत्थायंदिनंसवनेनस्मान्माध्यंदिनसवनेसहन्निष्केवल्यानिशंसतियदेवनि
ष्केवल्यानिनस्वर्गस्यलोकस्यरूपंयहवनिष्केवल्यानियाहविदवनाः प्रातःसवनेहो
ताशंसतिनाः शास्त्राहोत्रायोभिनानुशंसन्तिनाः शंस्त्रामित्रावरुणंशंसतिमाहोताशंस
तिनडभयेमित्रावरुणोमित्रावरुणोनुशंसत्यैंद्रंनूचंप्रागहोताशंसतिनडभयमैंद्रामै
द्ब्राह्मणाच्छंसनुशंसमैंद्रानेंद्रूचंयडगेहोताशंसतिनडभयमैंद्राग्नमच्छावाकोन

शासन्नयाहेनाङ्कवल्लाम वेद्रस्यपरूईं मरुत्वतीयान स्मान्सार्वनिष्कवल्यानि शंसतियदवनि
ष्कवल्यानिनन्वग्गेस्यालिकस्यरूपंयहेवनिष्के वल्यानिपाददादवीरसहिष्टमायायाग्राया
114 भवाकवलः सामाग्नसेस्यवाभ्यत्रूकोदवान्दूयतेनन्वानाग्रस्वरस्तोस्याजियासंगत्तकव
न्वामादवेंवेंत्रेश्मेयजेदक्षिणानागोपाणनिमध्यावोवसिष्ठमन्त्ररतनाभरद्वाजेसर्वान
न्विश्वामित्रेनस्मान्मेत्रावरुणाणावामदेवन्त्रयच्चेत्रानवसिष्ठाद्धाणाच्छेसीभरद्वाजाद
च्छावाकः सर्वविश्वामित्रादनपवास्मिनदृष्टाणाहरहर्नामगाश्रप्रमन्त्रायत्वेरदोनिय
एवंवाद्युंपर्वंवेद २३ इतिउत्तरवास्त्वग्निलनीयः प्रपाठकः समाप्तः उंकयान
श्चित्रआभवक्रुपावेन्त्रऊामानिमित्रावरुणसाम्नाविपानरूपोकस्तमिंद्रवावस
मितिवाहेनः प्रगाथस्तसोपरिष्टाद्धास्तणेसायाहज्जानाहृषभः कानीनइत्यक्के

ऐ· ब्रा·
११५

मृत्वमेवाद्वामिंद्रवग्निंत्रतिपर्यासउशेनऋणाः सुमनाउपाकउ इति यजमानामेवनादेवतोय
याभागेभ्यो णानिवषट्कृत्यानुवषट्कृतानवाभिमृशेतिनापप्रयंतिनेत्यनाराशंसाः सीदंति
नेवादस्मात्पत्नीषहंनत्रायामिसत्वायोमितित्राासनणाकृंखिनस्तोत्रियानुरूपावडामपधुम
त्रमाणिरउ इति बार्हतः प्रगाथः पशावावैप्रगाथः पशवः स्वरः पशूनामाप्त्यास्वातामथावे
सर्वेषांच्छंदसांबृहतीमध्येमाध्यंदिनंसवनानोनमाध्यानेवमध्येसमहंदयतीडः भूमि
दाग्निरदासमाहूंरितफळमत्वमउशसाणापरनत्रवृण्सनिपर्यासपावदिदं हषणेवत्र
बाउमितिपरिदध्यानिनत्तिष्ठासाग्रम्यावेनाकैरिसंवत्सरंकात्रायामवाग्सेनत्यासिद्ध्य
निसत्तुनावीरवद्दानुगोमदितिप्रमोविवास्मिनन्यरिश्रेष्ठाशास्तसुपानावीरवद्दार
बद्दानुगोमदितिप्रजोविवास्मिनन्यरिश्रेष्ठाशास्तहूपानः सखिभिः सदानउनिस्वस्ति ॥

115

नस्य यत्तस्य पारमञ्जुत पपवेवविदयश्चैवं विन्द्रास्यणोऽब्धांस्य नपाण्रिदध्यति तनीषीवश्चोह्यथा
वस्तुराषाड्डिति यत्नात्मनामवनादवनोयथाभागं श्रीणाति वषट्कृतानुवषट्कृतानि प्रात्यवा
भिमृशेतानेनाप्यायेति नवानाराशंसाः सीदंति २ नाणाभिवीविद हसेनराणि शिन्निषा
मनीन्यच्छावाकस्य स्तोऽग्नियानरूपावुदिन स्मारिध्यनइति वाहनेः प्रगाथः स्तोत्रसामकेशास्
णोऽन्पदद्दाहवीर्यागणन्तुच्छमावसिमानुष्ठमन्वनिनायथ्याइनिपर्यामसस्सदशामी
मद्दस्नियारस्यवाग्रोगिरसासेनदाषात यत्तेनिर्देहच्छस्यमानेपिबावर्ह्स्वनवषा
सुनासइति यजनात्मनामवनादवनोयथाभागं श्रीणाति वषट्कृतानुवषट्कृतानि प्र
त्यवाभिमृशेतानेनाप्यायेति नवानाराशंसाः सीदंति ३ प्रयाधपाशेसावोग्नि
निस्ताग्निपायानरूपायप्रगाथायागणच्छमवोयपरिध्यनीयापाड्डति यंवत्तवा

१

श॰ब्रा॰
२२५
115

ग्राहयेत पंचपदा पंक्तिः पाङ्क्तो यज्ञः सर्वेभ्यो ह्यागतैते ह्यभानि सर्वेभ्यो द्विरिति ह्यस्मै माध्यंदि
ने सवने सर्वेभिः सवनीभिः परिदधति तृतीयसवने सवनीभिः परिदधति ग्रावाणो विपर्यासमड
दर्भा नानेवान्ते परिदधति सर्वे मद्वतीभिरभिर्यजन्ते तृतीयसवने मदनीभिर्यजन्ते सर्वे सवनव
तीभिः पीनवतीभिरभिरूपाभिर्यजंते त्रिपृष्ठेनाभिभिरूपेतन्समृद्धं सर्वे तेन वषट्कुर्वंति
स्विष्टकृता ग्रनु वषट्कारा गानं स्विष्टकृतं मंत्रयामि तंन विसलाकामाध्यंदिने सवने
न सा पंचदिशः पांचाक्षाति मध्यंदिने सा सवने सा सप्यातेः पंच भिरूक्षोगरताः पंचदि
शग्रामा प्रामाप्नताः पंचदिशमाप्नोति ४ ग्रथ यदि पापाम ने सूनीय सवने उपासोनृपि
ते नेवातनप्रयाणान्कृयोनुपानीवनस्यायीश्चायजति रनोविपानीवनडपोस्विविव
रतः सिद्ध्वानन्द्रावनुवषट्करोति नादनः सिक्रैसै सापयामीन्द्रो सेस्थिनमिवावि

रतः स्विष्टं समृद्धं संस्थापयाथ यदनुवषट्करस्तस्मान्नानुवषट्करोति नेदग्निरूपस्येथि ह्योनेवासी
न्नाभतयेति पत्नीभाजनं वै वि नस्त्रीश्रारनोयत्नागतस: स्विष्टाः प्रजाः प्रजायन्ते प्रजानां प्रजनन
116 नाय प्रजावान्प्रजननयिष्णुर्भवति प्रजायते प्रजया पशुभिर्य एवं वेद ४ अथ पाकलेनुहूतिः
स यथा हि नीर्साथा मृणा वा निर्णोयान षीकां वा मुञ्जादेवं हैवैनं सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रवृ
नइनि पशाकलेनुहूतिर्द्धा णाकलनाश्यनाभवति नाशतोरुत्कैरादयति पशवो वैध्यना
स्ताअग्राहवनीयमसोन निवयेति यो निर्वै पश्चनामाहवनीयः स्वएवानेस्तनदगाहृति
रपरूपामृनिदयन्ताय मन्वाहूनोस्त्रामानाप्यायतेनितोऽन्नं वै घोसादयेति न हि सोम
स्यायतनं वा आलादयपरगाणथयुं: स्रमसा नद्धि: पुरोपिवादोव: प्रणीय्य यहहरिनामि
वावदयति यदा श्रापाश्रेषययस्रसंगकेति यज्ञास्व:गसाम: से पयनानाविह्सव

श्रं ब्रा
११६
116

ज्ञीनिनयोनियात्तावेविस्पृयोन्तप्वेनमेननः प्रनिष्ठापयनयायाञ्जतः प्रतिनियोंऊर्वनिमान्
षोणोविनेनऽवेणादिवंभवतमेनवेयति ६ प्रतिवापाषामृषिञ्जाकथ्वंयुंवयजमानेवा
मिवहतिनयादनेदभ्रानमिपुत्वावभृयमन्वद्दमपुंयेयाऊणपंवात्यवामावेनेनकाणा
त्यथपादनेदभ्रानमिउत्वावभृथमपद्दंनिसर्वामावेनैसपाणिंसेनन्वानसम्हेंसंभदंन
भृरवःसविताव्यान्ननऽनिन्याह्यनिसर्वेगसंभरं सोमीभिरभिग्राह्यनिपोक्षपाताय्तामवाव
ह्रायपोक्षःपुरुषःपुरुषम्ववाम्रानिपोक्षाःपशवःपश्वाम्बवुप्रतितिष्ठतिप्रतितिष्ठतिप्रज
याप्शुभिर्यएवंवेद ७ अग्निर्वावयमऽपंपमीऊसीदेवायनयमस्ययजमानश्रादन्नेपाराया
धीभिर्विदिंस्तृणानिनोपदन्नपोध्यप्रपायायानयेरातिनामऋषिञ्जाकयम्पयऊसीदमयमि
त्यमप्नीनमिनिवदिश्रापाषयीहेवसेन्यमेऊसीदेनिरवदायान्तृणाम्भृत्वासंगोलोकममि २३

विश्वात्मापविस्रदावसमुद्रमेंजहामीन्मादास्तानाहायजमानस्यापराभावपट्टमिश्रमिवववरेनं
117 नलिनामन्कुस्रदाय्यजुजुयादवहृवाग्रशिर्वेस्वानगापन्त्रदाव्यः स्वस्याम्माद्वेनेनाग्यापासाद्
यति ८ ग्रहोविष्यन्यामकाष्ठकायामहूपेवन्नः स्वराचंपक्राग्ननग्नेन नकतस्वापाघेघदि
दहतिगुणपसमेंभवनियादिनदहतिपापसमेंभवन्मानिनहृस्मवाग्रेगिरसः पुराविज्ञानेनदी
धेसत्रम्रयधेनिणाहृवाडपदह्याग्मपश्चोनारमजलान्नाशमवेविहान्यानतिसमम्रुष्मिलोक
उह्यास्मृत्नेनगच्छानयाज्ञानभसस्यानिरिन्माहाग्निविंनभमस्यानिरग्निग्मवनदाहेनं नागा
यापविसद्वोनानभसस्यानिरिन्माहवाग्रुवैनभमस्यानिवायुग्मवनदाहेनेनागापापनि
दवसेस्कानन्माहादित्याविवादवसंस्फानग्रादित्याम्मवनदाहेनेनामापागन्योनरपा
निरिन्ग्रंगापारग्निन्सामारापगणनेदारूर्षदरगापे: समाहृताविनापपहदस्याग्रीमादस्युन

श्र·ब्रा·
११७

गायत्रः स्यादिति पातनत्राग्रे ऐन्द्रियानन्नुक्तणामव्यामव्यारीहनपामव्याविशायन्नोणानिरिना
त्मनग्निन्नमामापव्याद्वषट्वाग्नयायौकानिः स्वस्यामेवेनेनागणानेसादयति ४ यायाहवाग्निग्निहा
मेसाहावदाग्निहामसन्नूमसायुञ्जेसालाकनामक्षातयपवेनहाणहवायषनपनेषा
ग्निहामपुषमानृहेन्नेसहेवान्हामेस्यापयषुः सान्हावेनामेषानना सेन्नरमाणाश्चारयु
येहवाइदंपूर्वाणः सवनागणारसेन्नरसाणाश्चरेनितस्माहेदनेप्राव्याया मनाबहूलाविह्मा
प्रयपहदेन्त्नीयसवानसेन्नरमाणाश्चारेनितस्माहहेवदीर्याराणानिभवेति यायेवप्रा
नः सवनपवेमाध्यंदिनेसवनपवेन्हनीयसवनपवमुहयजमानायमाप्राकाभवति
ननासेन्नरमाणाश्चरेपुर्यसावायषमानान्हादनायथमेद्वनमेनपतितस्मान्मेद्वनमधावा
वायानः सवनेमोमदनौयघवेष्टदाभ्मानायवलीपम्मपतितस्माहृलीयस्मावावामाध्ये

दिनेसवनेशंसद्योपद्माभिनशमत्पद्यवलिह्ननमंनपनिनस्माद्धलिह्ननमयावावाऽत्नी
118 यसवानशंसादवेशंसयहिवावडुशनवागिपशंसेपयानुपावाननिगणानविन्सहेदा
समापनापनयाप्रनिपद्येनेननन्त्रशस्तनरम्मिवभवनिसपषनकदावनास्तमपनिनो
दयनिनयादनंपञ्चाहस्तमयनीनिमनंनग्रंनृपवनदनेगवाथ्यान्मानेविपर्यसमान
निहमवाधस्ताकृणानरांजीपुरस्तान्तवायषनकरावनास्तमयनिनादयनिनयाद
नेपुरस्ताडुदयनीनिमनंनगावगवनदंनेगवाथ्यान्मानेविपर्यस्मानराशिमवयस्ता
कृणाजहः परस्तान्तवापषनकदावनास्तमपनिनोदयनिनाहवैकदावननिम्ना
वमनन्तहसायुमेसलोकनामस्नुनयएवंवेद २० अथानयकाहासेन्तनीयस
वनेदवास्तरावायभ्रुलाकभ्रुसमयनेननोदवाग्रस्तरानभाजपोस्तजिनाग्राहाराव

अ॰ब्रा॰ योः सर्पिसममप्ववागः सर्हेद्रडवावावाम्बवाग्राह्याद्रुपणाः संयिसममप्ववागुः कम्बह्येवमानस्रवागाणाम्फ
१२८ ब्धा स्याम ह्याऽन्य ह्येवत्याग्निरब्रवी ह्येवानिवरुणो ह्येवानिहु ह्यनिर ह्येवनिविस्रत्तान म्फब्धायोग्रहे
118 रात्रपणाः संपनिजंसुधंदम्यब्धायाग्राह्याराव्रयोः संपनिजं सुत्तस्माऽउक्ताप्रम्फक्तापमावेहिवे
नेश्रान्हृपंनिह्येरे निपपवंवदासाग्निरस्योऽभ्रवामयमः प्रतिगायपदग्निरस्याभ्रवामयमः प्र
जीगायनस्माद्यानियोभिरुक्तानिमणपंनिपदग्निरस्याभ्रवामयमः प्रत्नगायनस्मात्स्माक
मस्वंपनेवदेवनाग्रम्यनस्थुत्तस्मान्यंवदेवनाउक्तेमासेनेपावाकृसोऽग्निथेप्राणः सवरु
णो यन्मन सत्वं देवेभ्य उक्तः सह्येह्यस्यानिपंक्तो ३ स विस्तरेन ह्यवापनान्यंवभिः प्राणैः स
मीयोंक्तापयंस्तस्माऽउगवेनाः पंवदेवनाऽउक्तेमासंने २२ प्रजापतिर्होतेभ्यः पंचभ्यः
प्राणाम्योऽभ्यानाद्वानस्मत्तमेयदुवेदं किंवपाकेनन्त्सहायान्नतपंमनेह्येवतदें

वास्त्रानोयंपिनामयोभूः पुनरिमंसमीर्योब्धाणयोमेतिमहसत्वमावापाभ्कपतिष्ठनेयानिहवाश्र
119 पिनिक्रमस्यकक्रलसमंयक्रतेणयजनेसंवंहैवाव्वापास्कपनिष्ठनिणाविभ्रजापतिः सयत्तः
सपवानेरेवपंवभिः प्राणैः समीर्णाब्धापिनापेहवापनेपंवभिः प्राणैःसमीयापपंस्ताज्रप
विनाः पंचदेवनाः उक्षेणसंगत २२ नदाजूपंहयोर्देवनायोल्वनइंद्राग्योरिम्पयकस्माश्वि
नः कनीयसीश्रुादवनासम्नवानानाष्ठिन्पयकस्माभूपिष्ठागदनाउक्षेणसनइनिहाहउ
क्ष्मावीभवनसहोह २३ ग्रयपादेइन्द्रावारुणोमित्रावरुणास्यावंभवन्निंद्रावार्हसन्पंत्रा
स्नणांक्ष्सिनउक्षंभवने निम्पमहक्षेनादननव्यमित्रायनेस्वसोप्रतिष्ठापांवनाभूवाव्यन
प्रतिष्ठापांवनिहंहंवायनादिवनाभ्रवाव्यनपंनविनन्पापवायाहंहासेवमिथुनस्पश
जानेसोकपादिनीभवन्नेकपादित्पाह्मानापरिदनानियज्ञाहीत्रकाणांगुंनेनिनन्सम्न

श्रं॰ब्रा॰
२२९
119

हैनदिवस्त्वावोराजानामयारवहून्यामित्यामिवामवा केवलपर्यासं कुर्यात्कुवलसहक्र केवल
स्सकमवोन्नरायाभवनीद्वावरुणामयुमन्नमासानियजमानावनहानयथाभागंमीणानि
वषहूणानिमानस्यभिमृषोत्सनाय्यायपैनिनय्यनारातेसाःसीदंति २५ अथयदिद्वावाहं
सन्नंत्राह्मणाछंसिनउन्नेमवनीइस्त्रासामंपिवनेन्नहस्पानसिंयत्तसंदमानान्नषाणावस्तूद्
स्तवाभ्यानकंमहहिहतीयसवनेवयमन्नामहद्योणानइदमिदंपुरिरानिक्राह्मणाछं
सिनासावेपानहापोप्रमेहिह्वायब्रह्मनब्रहृदयइत्पान्छमदवमिदंजागनेप्रजागनःप
शवः पश्चनामासेनागनमवेहनीपसवनेनृनीयसवनस्परूपमदपुनानवयोरहम
णाइतिबार्हस्पत्येसंशेसिकमहावनिहहस्पनिरत्नवीगदवनायाः संवेसायाननिमशा
याच्छामइदंमनयः स्वविंदइतिपर्यासपेंद्वावार्हस्पत्यागोह्वावार्हस्पत्यमासेनंनित्य

२१६

मुर्द्धेनदन्त्वस्मिन्ग्रामेनिरुप्तंस्तां प्रतिष्ठापां प्रतिष्ठापयति हं देवायनान्नादवनाभूत्वाव्यज
पेनव्याजिन्याद्वायहं हसोमिवयुनस्यामजान्येहू हस्पतिर्नः परिपावयजं प्रतिष्ठादिन्द्रेइ
120 व्वाहस्पत्यापरिदध्मनीड्राहहस्पान्यारवयंजेप्रतिष्ठापययन्कालामरस्मादयशादयायाया
रिंद्राः पुरस्तादुनमध्यामानः सवोभ्यावरिवः कृणोत्विति सर्वाभ्यप्राववदिम्यस्राशिष
माशास्तनाद्विंस्येकामेकामपानास्मेकामः समृध्यतामयपंवेविदपाशेवेविष्टान्वास्त
णाद्धेस्यनपापरिदध्यानिहहस्पनेपुवमिंद्रस्यवस्यइनियजनान्यानुपवनादवानयथा
भागेभीणानिवषट्कृतानुवषट्कृतानिमन्त्रवाभिमृशन्तिनानायायंतिनव्यरान्तेसःसी
देति २६ अथयदिंद्रावेस्तवमध्वावाकास्याद्धेभवनीड्राविस्तमृदयनीमदानामा
सामेयानेद्रविणोदयानन्टवाभ्यनुकेमर्हहिनूनुरुपाहतुर्मेतिनीनस्याग्रपस

अ॰भा॰
१६॰

130

सरोत्थक्षस्य वेनस्याकें त्रयाणां नृमनोदयानस्तलिखिं निनिवेशलवंसंशंसकल्पसृहंचनिनिविस्तृत्ववी

द्वनाया: संशोसायाननिसेयाप्यसेवाकर्म्मणाम्नामधाहिनामनियधांमपैद्वावेस्ववरोद्वावे

स्ववमस्येनेनिम्नस्वक्षेनादनन्त्वालित्रयनानुरवस्यांप्रनिष्टायोप्रनिष्टापयानिदंहंवायनाद

वनाभृत्वावाजयेनविनिमायवायाहंहसेवमिथुनस्पृजाम्याडभानिगपृथुनपराजापाय

इत्यैद्वाविस्ववपज्ञांपरिदृष्यनोद्वाविस्मारवयजेपातिष्टापयनोंद्वाविलेपिवनेमापिग्रस्य

नियजामानयवनादवानयथागेश्रीहणनिवषहृणात्रवषद्भूवानिप्रनामिमृशोनानाप्या

ययेनिवनाराशोसा:सीदंनि २७ अथ्याधर्यांसंशंसावामिनिस्ताडियापानुरूपापाक्षस्

त्वापरिध्यानीयापाइनिवनस्त्रनराद्धयंनवनस्तावेयोवनुष्यवीरणाहिनूनीयसवने

हात्रकालस्मात्रवन: सर्वविहृभंजागनानिशोंसनिजागनेंरिल्हनीयसवनमयारेनविहृ

२२

भोमग्रतिम्नुनमिवह्नियानः सवानमरुत्वतीयग्रनीयसवानवरान्तसवनं यच्छनीयसवनमग्राहे
121 नदथीनरसंलाल्जकाणणघासंबीनरसंवायथसुग्निये ऽद्वारायच्छ्भाषानपामस्वनस्येव
नन्नरमनयिसविसमवनीभिःपरिदयानिनघनसमवनीभिः परिदयन्तानावेपद्यामा
त्रुउदक्कात्रः समनापाडरुरुवाग्राविनापोत्नानेवोनेपरियानिसवेमहन्नोभिर्यंजेनिनम
वेमूनवनीभिःपानवनीभिरभिरूपाभिर्यंजेनियघान्नभिरूपंनन्तमृहंसवेत्रवषद्भुवं
निविहृहृनाग्रवषद्वागाग्निहक्रनमेवरयामान्पासोविलाकस्तृनीयसवनेनसापं
वदिशाःपंवाद्भानिम्नीयसवनसासयने:पंवभिरुक्थैरनाःपंचदिशाग्राप्यानिनग्र
१२१ दषोलाकानंरूपेयामाग्रानेनरूपाणानयामाग्रापमोलोकोत्रृभ्योनीमोलोकोत्रृध्ये
ग.ब्रा. नीनि २८ नराहः किंषाडशिनःषाडशित्वंस्ताग्राणिषोडशशस्त्राणिषाडभिरद्वारे

सु॰ ब्रा॰
१२२

यदानानवाग्रनयाग्रनिशियनायाउशिवोत्रहम ममि संपत्र मवावावायनोस्नमो सम्यानृानवावान
ग्रवामेनेसमंनिनमन्नैनेहिनस्मिपयवंवद यंयवंविद १५ इतिउनरब्राह्मणवनथेः प्रपाठ
कः समाप्तः ॥ ॐ ग्रवोवेदवाग्राग्रवनवाग्रीमस्तरात्तमराः सम्मवहीयोपवामनायावं ब्रेनसा
ब्रवीदिंदः कस्मादेवमानस्तराञ्ञीमन्वविष्यामहाउनिमादविश्वनपुनेग्रनमाविददाभिमह्
यत्रेस्तममात्मानामस्मइवहिराजम्हफवैनमस्त्रसाद्याप्यनहिंमूंयानिवनकसपावन्मात्र
मिसाग्रकम्पविाभनिनंवेच्छेदोसवोन्वयेस्नयच्छेदास्यवीन्ववापंस्तस्मादिंदसच्छेदोसि
वराविवहंतिननिविसमानरोरत्रय्यप्यानान्यादवनाइद्रस्याह्मवच्छेदोसिवराविव
हंनिनान्वेपर्यायैः पर्यायमनुदेनपन्यर्यायैः पर्यायमनुदेननस्मान्पपीयाः स्नपर्याया
णेपर्यायपत्नेनान्वेः प्रथमैरवपर्यायैः सर्वराज्ञादनुदेनम्थामेमेथ्ययज्ञाडममेर

सु
८८

यराज्ञादपिशर्वं पाप्मानं स्मसीनक्रवंस्तघदपिशर्वं पाप्मानं स्मसीनक्रवंस्तदपिशर्व्वरागामपिसा
122 वैशवेशर्वंसमीतिवल्लहवाग्नासेनानिष्क्केदोसीनिहस्मायनानिहवाउंद्वेराश्वासमामासान्नान्मारभि
यमावारयेस्तदपिशार्वं पाप्मानमपिशर्वरवं २ प्रयमस्युपर्याणयुस्तवानप्रथमात्यवपदा
निपुराद्दानयादवेषांमानारयाद्यासंस्तादवेषांनिनादनामध्यामपुपर्याणपुस्तव
नमध्यमांानवदपनिपुनरादहनपादवेषांवापसाह्निरणमधिरप्यान्वमासीत्रादवेषां
ननादहनस्ताह्विषानावस्तदस्मानिपरावेनमेभ्यः सर्वेभ्यः सर्वाम्यालोकाम्यानुदानय
एवंवेद २ पवमानवद्दहरिन्याङ्गर्नेरात्रिः पवमानवनीकयम्नामपवमानवनीभवन् :
कनम्नसम्मावज्ञाग्नोभवनइन्निवशोसेन्निवन्ननरात्रि पवमानावनोनमाम्भपव
मानवनोभवनसेनानसमावज्ञाग्नोभवनः पंचदशमास्त्रामहरिम्याङ्गर्नेरात्रिः पं

श्रु॰ब्रा॰
१२२

वरुणमन्त्राकस्मान्नामपंचदशोऽस्तोत्रंभवतः एकेनानसमावज्राजोभवतइनिहादशस्तोत्रा
एणपिशुर्वेराणिनिहूभिर्देवनाभिः संधिनागयंनगरणाम्शिनापस्तवनगननरात्रिः पंचदश
स्तोत्राननाभेपंचदशस्तोत्रंभवनागतननसम्भावज्राजोभवतः परिस्मिनेस्कवंमपरिस्मिनम
नुष्ठेसमनिपरिस्मिनंभूतमपरिस्मिनेभवमर्पिरिस्मिनोस्मवावरुंध्यादित्यनिशेसमनिस्तोमंनि
विप्रनास्यान्मानमिनिपशवस्तद्वादवास्याम्पान्मानेननादवासेननाप्यययेनयाथहयेवाइदं
सर्वेस्नहरूस्थेवनान्नजम्याथदाद्वाराज्राभ्यामाभेस्त्वहानजगस्यायम्भेगायत्रीस्ताविपानुरूप
छंसेनितान्नाविगायत्रीनमः पश्वाराश्रिः स्तनजसानमः पाप्मानेनरेनिपुनरादायोशं
सेज्मवेहिसामगास्त्वबस्ययथाप्तुनमनुष्यासेभवेनिनहिननस्तनेयत्राद्गुप्सेत्तनदा
हरयकस्माडुमनमान्यनीहारादाहूयसास्वाशस्त्रमपसेनेन्वेनीति २ पुरुणास्वेय

४८
२२५

यज्ञस्यशिरयवहविर्हीनेंमुखमाहवनीयउदरंसदोऽन्नमुच्छानिवाहूमार्जालीयश्चाग्नी
123 ध्रीयश्चापादौमाहवनाःस्त्रग्रन्नःसदस्येपिस्पाद्इतिहस्माहपन्त्रनश्रवणाविंशयापरेन
स्समनयज्ञस्याणडयानःप्रतिहृत्रोवाग्णनावल्हरयथुःप्रजापतिःसदास्याणाविंहा
ग्रपेमिनग्राम्नायजमानस्यपथुःस्काउश्चपाकरातिसोमःपवतइतिसोमःपवत
इतिवदयवृनन्यारणेःसदस्यनयथयन्यास्तानाग्रीस्याणमामेंउपानबस्यान्ताच्यमः
प्रयास्तरितिमनाग्रयणांर्भवनानचोप्राणानोमनसाहिप्रस्तुनात्ताप्मनस्तूपाम
तिमाणानवननमसासंदस्यनायथयनग्रस्ताप्रसेनापानामवनन्याणाःसंदस्यनाथ
यन्यानिहृत्रोप्रतिहराइतियानेंमवनदयानेःसंयथ्यानिनाथयडज्ञायतिसमा
नमवनन्याणोःसंयथानायथयहोनासास्याघस्तमपसेंनग्नानिवाग्नेहोनावा

श॰ब्रा॰
७२३

वाश्ववनन्यायेनः संदध्यानाघयदाम्नाव्रास्माणिमुपासीदन्ति प्रजापतिर्वै सदस्याः प्रजा
पतिमेवाप्यानाघ्ययहोत्राशंसिनः सामसंनन्ति ऋ वैन्वगानि विहोत्राशंसिनांगानवा
स्तनन्यायेनः संदध्यन्त्ययुयज्ञमनग्लात्र्युपासादन्यान्यावियजमानप्रान्यानमवास्य
नक्लृप्यतिनस्मात्रैनेवहिर्विपश्यापाश्रावणपृणीष्फदिपात्रप्यास्तमिपात्रायिसेमता
पात्रन्याणामपश्चन्यानमेन्द्रगादिति ४ प्रथमेषु पर्यायेषु स्तुवतामग्रयामेषु पदेषु ति
नर्दयन्ति मध्यमराजादवनदसृराविरघ्नेति पध्यमेषु पर्यायेषु स्तुवतमध्यमेषु पाद
षुतिन्नईयन्ति मध्यमराजादवनदसृराविरघ्नेति उत्तमेषु पर्यायेषु स्तुवनउत्तमेषु
पादषु निनईयेन्नमराजादवनदसृरानिरघ्नेति निनयथाभ्यागारात्स्युनः षुनः पा
मानेनिहरेन्यवमिवैनन्स्तोत्रियमनुरूपाभ्यामदोराजभ्यामवनदसृरानिरघ्नेति

गायत्रीं संनिग्नानाऽब्रह्मवर्चसं गायत्रीमनुप्रवाऽस्मिन्ब्रह्मवर्चसं यजमानेदधातिगायत्री
124 शस्त्वानगनीः संसेनिब्रह्महत्वेनगनीस्त्वानरेणाछंदांसवनत्रानावीर्याणिउर्वेनिनगनीः
शस्त्वात्रिष्टुभः संसेनिपशावावेजगतीपशून्नवनत्रिष्टुभः परिदधातिवलेवावीर्येत्रिष्टुप्
त्वमेववलहीर्यंत्रशतिष्ठापयतिप्रियः सन्नामसत्वाः सनवन्ताः पीनवन्ताः सुष्टुभायाम्याः
समृद्धाः सलसायनदिग्नीरोरूपंजाग्रयाद्वाविषयावृउरहविनवासवननवापस्यानमावदी
सवाग्रसहरसासिवयत्नमनुवनयेनिनस्मादाहवनीयंसमिहमाशीभीयंगार्हपत्योपिलं
समनुनत्तयानतिभाषायरुत्वत्तणरस्यकाशामिवावेनस्मादारेभिनंसवीरंस्तान्हानास्व
ष्ठावाइनिपाप्मानाभिहसङ्केनिनिननमः पाप्माः नमः पाप्पनानमः पाप्माः नमया
यातय विसत्रुपंविज्ञाहृमिंद्राहेमवेष्टाहनप्रत्राभिवरणीयमापेद्रंसाममाहरत्राप

सं॰ब्रा॰
१२५

द्राणंतिरस्संस्कृत्याशामहासोमममपिबत्स विहृष्टंद्वंत्रस्मात्सामानानावुपरूपयानननपा
नव्यः सोमपीथात्सह्याद्दिंकाभवतिनस्यमृत्विज्याणाम्भः शीर्षशोस्मृद्वृद्कामत्राग्नियुग्
स्माविणंत्तस्मात्तशलोयशोयाणाहृभवतियएवंवेद ननोस्मायनदक्षिणोवसरस्वतीव
यज्ञंसमभरन्तोत्रामणिलेषजायननायेंद्रममभ्यषिंचन्तानात्वेसादवानोत्स्रष्टाभवाक्षेष्टस्वा
नोवात्मषोवभवतियएवंवेद यद्योवंविद्वान्सौत्रामण्याभिषिच्यात ६ प्रथमसाम्मगाय
तिब्रह्माक्षत्रविसाम्नत्वात्रामणोविनेनदभिषिंचन्मकसाम्नाज्येविमाग्नसामान्स्मणोविनेनत्से
म्राज्येगमयन्स्योसार्वषोवमराषावदानोरस्मायन्सामसर्वविषामवनहेद्गानोरस्मनाभि
षिंवन्निहृहन्नोगायनिहृहन्योवाग्रसावादिन्यः स्त्रियायानिहायोभ्रनिहृनस्तपमेद्गा
हृहन्नोगायमैंद्रावायषयत्तकृनर्यन्तोत्रायणोरेंद्रावननयववपनहिंसायजान

तस्यथवेनेनेन्द्रायनशोणान्यथकस्मात्संशयानानिनामेनिर्विसामभिर्दिवाइंदुमिंद्रिया

णसमशेपस्तचेवेनयजमानायत्नेरवसामभिरिंद्रायणोवर्वीर्यंणसंस्पतिसंत्रकसवि

125 ष्णासत्यश्रवसंसत्यश्रवसइतिसामानिभवंत्यायवेनेलोकप्रतिष्ठापयतिचतुर्णिंथ

भवतिचतुस्तोमादिशादितनन्वातिनिर्हेतिनोष्याचतुष्पादःपशवःपशूनामाप्त्यैनेदा

तृतीयेदनसामगीयातयथाह्वोनसपसामपशुहानापशावापषयपषनपतिवाजपेयापेन

यजमानःस्वर्गंलोकमाप्नोतिसुज्ञवन्योन्यातिष्ठनुःप्रातःसवनेभवंतिनोनजोव

सवठंसेनाभिरमानिवाजवन्यामाध्यंदिनेसवनेसवर्ग्यंस्पालोकस्पसमष्ट्याअव

न्नागणवन्तःपशुमन्तःस्तृतीयसवनेभवंतिभूमानेंनाभिराप्नोतिसर्वःसप्तद

शोभवंतिप्रजापतिर्विःसप्तदशःप्रजापतिमेवाप्नोतिहिरंणस्त्रजऋत्विजोभवंति

श॰ब्रा॰
१२५

125

सहस्रसंवन्नद्धं पैक्रियतनयथम्मश्चाम्षिंल्लोकप्रकाशामहिति त्यानिवेंहिरं गणंन्याषिषि
वेनमेनदेयनाजिंष्यवनियजमानमजापर्पतिनाकाराहहनिसमहस्रारादहानिविष्व
महासंराहहनिसर्वंमहस्साराहहनिमन्त्रष्यालोकादेवेनमन्तदेयतिवसासासविन्नः
सर्वेमसयोंवर्विह्मनाकेरोहयमिनिव्रह्मारथेवक्रेसर्थनिसर्विविश्वमस्तनयनयविनेन
सर्वेमथाप्रजापतिर्वैब्रह्माप्रजापतिर्वैब्रह्मारथेवेनेवन्मादयिथयस्मनिनाकसाः
त्निमेवाग्निनेसेनत्रिवानिसामाभिगापतिवानिमानुभवतिवाजावेस्वार्गालोकः
स्वर्गेमवतेस्मकेमाहतिविसाः षिपिविहृवतिषष्ठेहृडत्रमेभवतिस्वर्गेमवते
ल्लोकेरुद्राभस्याविष्टयमतिक्रामन्यतिक्रामति ८ अथ्यानाश्रामथोमाःप्रजाप
तिर्वैयतिप्रजाःसृजननावितोनाश्रसृजननाः स्वष्टुः परावयवसत्रयावर्षे

नन्नायकनस्मान्ननापाग्रहण्णान्नाग्रन्परिव्योनन्नाद्धाभ्यांनाः सावैंस्तस्मान्नस्योत्नायकनदृष्ट
126 नापाग्रहण्णान्नाग्रनरिव्योननाद्धाभ्यांनाः सवैंः स्तस्मान्नवैसह्यास्त्वाग्रनिरिक्तोब्छिवारवंनीम्प
नावारयेस्तस्मादाषानिरिक्तोकुवान्नभवतिनस्माद्धारयेंनीयेंनायदामायब्छदनावा
ग्रामायामास्त्राग्ररुंस्ताहिंहेतनयजननसपषोह्याष्टाह्याभवतिनयथान्नसिंनस्तविष
जिनः ष्टष्टमसंवरेभवतिकथमषदंवमात्रम्निपितिषयस्तानोनयथाश्रेष्टरिसंवाश
पुरपिविहिणारावामविनाब्छिछिनावाशयात्रमत्रस्पान्नवयोत्समेते ४ नयथवा
दन्नडब्बानामान्नयेंप्रथमेंभवन्नावमाविनदत्राण्णाप्रेयेंप्रथमेंभवन्म्योंदूवावनत्रो
त्ररयेंदून्तेयेंद्राह्मवमब्बावाकूरास्ताब्बुभवतिवनराह्यावान्यानिरिक्ताब्बानिभवंनिप
पावाडब्बाग्निचनह्ययाविपशावायाचनह्यादः पशवः पश्चनामाब्रेनयग्नास्ता

स्व॰ब्रा॰
१२६

त्रिपात्रहूपात्सूर्याग्रदेवेशास्याः प्रतिच्छावाग्रहीवाः प्रतिहिंसापवाशोनपाम्पवाश्चिना
नोस्तकानोहाहिसमहावम्माकेकमहरहः प्रांसमाश्चिनोवेदवानांषजोनस्मादाश्विना
निस्तकानिशांसनिनदाश्विंमामरडुरिद्वेभिषज्ञानमिनिमिनिवृत्तवत्रः परिशानीयाभ
वेनिपत्रहनस्तवजाग्रणानायेनीः पिबासेनीः सेरुहाः स्थिनाग्रासंस्तादीनायनाभिर्य
याहेत्रंपापयांवकारनथ्यांवकाराप्याइयंवेतत्रेष्टयिव्यस्मामदीनापामन्नः प्र
निह्मस्मामहाइनिहष्टमायाम्याभवेनियत्रहनस्तपुजाग्रयानायेनीः पिबासेनी :
सेरुहास्थनावभूवुस्ताहिवेनापनाभिर्घायोकसेव्यवसायथ्यांवकारनस्मादनाया
म्याभवेनि नस्मादेनापम्याभवेनि २. अथानानिकाहिकेम्यास्ताश्रियमयास्ताश्रिय
स्मात्रहूपेकवेनिग्रनः सवानहीनमवनन्तेनेनेनामहीनस्मेनासेनघयाहवा

पकारुसनष्वमहीनसनसेसन्नुयायेकाहूसेस्नुनसमसवुनानिसेनिहुमानानियेनिनय
127 सास्तोत्रियमयात्ताज्ञिपस्मानुरूपेऊंर्वैनिमानः स्ववमिहूमवेंनदन्द्वेनुहूपेऊंहैंनपमगेण
वनदनूयरमहूरभारभेननमघानायामाध्येदिनसवानश्रीर्वैहूहानिनानिनसिमबवा
वस्थिनानिभवेंत्यानानिवविपि नात्मनीयसवाननस्वास्तात्रियमयस्तात्रियस्मानुहूपेऊंवें
नि २२ अथानश्चारंभणीयाराव कऊजनीनीनावरुणइनिमिश्रावरुणास्मिन्नानादघाभ्रुणा
त्रिमिनीभवनेऽदेवाविस्वनसरीनिब्राह्मणाब्रेसिनाहवामाहजानभाइनीद्रमावेनया
हरहर्निहूपेननहेविषोविहावेमइंद्रंहेंनक्षपात्रिवेंविहानूवाह्मणाब्रेस्पनामहरह:
शेसनियत्मोमश्रासनननरऊनाब्राबाककसेंस्ताचद्राथीग्राजाहवुरिरोद्राग्नीपवेनपा
हरहर्निहूपेननाहेविषोविह वेइंद्राग्नीहूंक्रेपत्रिवेंविहानब्राबाकास्पनामह

श॰ब्रा॰ रनःशमग्निनावायुनाः स्वर्गं लोकं समनावाः संनाशएणः स्वर्गमेतेनाभिलोकमनुसंचरं
१२७ ति २२ प्रयाजानापरिष्टादीपायवानसमदेववकृतेनिमेआवरुणास्यषोऽयस्तयियमहीन
127 येवेलोकउषमिन्नसोवोलोकस्वरिन्नभावावेन्नोलोकावारभनवोनमीरत्नमानिरदि
निब्राह्मणाछेगनोविवश्चवंस्वर्गमेवेनाभिलोकंविहएणानिमादसामसगरावनोइ
यदभिनहुत्वमितिनिसिषास वाहवायनेयदिह्रिनाम्तस्मादषावत्ववनीभवन्फ
ह्राग्राजदेगीराभ्याग्राविहिरावनग्रहासनी ग्रबैवेनुनुादवत्नमितिसनिमस्तभ्यप्
नपावरुहेयइंद्रेणारावनादिवाटहानिइंह्निनानिवास्थिराणिनपराएउदइनिसर्ग
मतिनयाहरहालोकमवहंयग्राहंसरस्वनीवनारिन्नब्जावाकरस्यद्रामाराबाहएण
इष्यनहवाइंद्राण्याः प्रियंध्यमपहागितिप्रियेणोवयामामस्मृप्यानयपवांवेद २३

उभयाहोत्रकाणां परिधानीयाभवंत्यहीनपरिधानीया ऐकाहिक्यस्तननयकाहिकोभिरव

128 मैत्रावरुणः परिधानीयाभवंत्यहीनपरिधानीया ऐकाहिक्यस्तननयकाहिकीभिरवआहि

नाकोभिरच्छावाकस्वर्गस्यालोकस्यास्यानुयाति ब्राह्मणाच्छंसवमसानुभोव्यन्वारभम

णायनीमंवलाकमसंवायाग्रहीनेंवैकाहंवायासंवत्सरंवानिष्ठामेवायामित्रावरुणो

वाच्छावकेविवमसानुभोव्यन्वारभमाणापन्यथननयकाहिकीभिरवन्तनीयसवान

होत्रकः परिदध्यानिनेनासंभालाकानुप्रच्यवननाहिनीकीभिरच्छावाकस्वर्गस्यालोक

स्यसमष्टोकामंनद्वेनाशंसेयाहोत्रकाःपूर्वेद्युःशंसयुर्यदिहोत्रानाननहोत्रकस्त्रान्यावे

होमाणेवहोनोगानिहोत्रकः समानोवाग्रयग्राणोगोत्यन्तुमेवरंनिनस्माद्रकामोह

होनाणेसयाहोत्रकाः पूर्वेद्युः शंसयुर्यदिहोतानानदात्यान्यावेहानोगानिहोत्रकाः

श॰ब्रा॰
१२८
128

समानो वा इमे गा नामेना स्त स्मान क्वामं ह्लाना शं मस घा ह्ला ऽऽ काः शुविफः शोमस पुर्ये हे ह्लाना
नदो ऽऽ काः स्तक्रो नि ह्ला ना परि दथ्या न्य सामान्य पव ह्ला ऽऽ का णो पमि थ्यानी यामवे नि २४
यस्मा त्ला वियस्त मय स्ना त्रि प स्मा नु रूपं ऊवे नि स्मानः सवने षड स्ता त्रिं प स्त्रा मा यो दिने
हीन स्त्का नि शं सन्या सन्या या नु मय वं रि नी षा नि सन्याव न्मेचाव रुणा च्छ स्मा इ इ यन वाम
त्रा गया नि ब्रा ह्म णा च्छं सी या सद हि इंहि नु नेन्य गादिन्य च्छो वा क स्त दाऽऽः कस्मा दच्छा वाका
वन्हि वाद नश प क्र सभय ऽऽ शं सनि स यरा त्ताव नि वी यें वा न्या य षब ह्णा चा य दच्छा वाका
वहनि हैं वे वु हि र्यु रो या सयुज्य नेन स्मा दच्छा वा को वन्हि व देनन्त्स ऽऽ न य ऽऽ शंस नि स परा
त्तवे वाह सर्वा त्त वे नि ना नि यं वस्ताहः स्त शास नेव नु विंशे भि जि नि विश्व जि नि महाव्रते
ना नो ता न्य हि नस्त का नी न्या वस्त नेन स्रो ष्टु के चन हि य नेप शो वि न्ह वाय ना न्य हा भा वन्हि

तिभवेतितस्मादेतानेनेषत्रःस्तुमसंनेपदेनानिशंसमितिनस्वर्गस्यरूपंपहैवैनानिशंसंनीद्र
129 मेवैनैनिहूयंतेयथनघ्नेवाशिनायैनेवैदेवाश्चक्रुपप्यथाबुवंत्समानेनयज्ञसंतन्वाम
हाइतितदेतघत्तस्यसमानमपश्यन्समानोप्रजायांसमानीनिपदःसमानानिहूक्ता
न्योकःसाशीवाइंद्रोयज्ञस्यइद्ःपूर्वेगच्छतिगच्छत्येवनज्ञापरंयज्ञस्यैवसेद्भनाथेय
ज्ञस्यैवसैद्भनाथै २४ इत्यथर्ववेदेगोपथब्राह्मणसोत्तरार्द्धेपंचमःप्रपाठकः ५ ॐ
नाम्नायतोऽस्यानाविश्वामित्रःप्रथममपश्यदेवानामिंद्रवन्नित्तत्रयत्नइंद्रोन्तुषे
यश्रवृष्टिकथामहामहठकस्यहोत्ररितिनाविश्वामित्रेणदृष्टान्वामदेवोश्रसृजत
सहेत्तावक्रेविश्वामित्रोपान्वाहंसंपानानदर्शस्तान्वामदेवोश्रसृजतकानिवंहिसू
क्तानिसंपानोस्तन्मानिमान्दजेयमितिसयनानिसूक्तानिसंपानोस्तन्मानिमानस्व

श्रा॰वा॰
२२५

129

जनसयोहनानोवृषभःकनीनन्नुइंद्रंस्मागिरनश्चवस्वामिनहेवदीयपामनीषामिनिवि
स्वामित्रइंद्रःसूर्मिदानिरहासमकैंपंपकउहव्यस्वर्षणीनोयत्तिग्मश्रृंगोवृषभोनभी
मइनिसिष्टइमामृषुप्रभूतिंसानयेयाइन्द्रनिवासोम्यासःसत्वोयःशासदिंइंद्विम्यंगा
दिनिभरहानयनेवैंसंपानेरेनन्तमषयइमाइमोलोकोन्तमयनोस्तयन्तमयनोस्तन्ते
यानानोसंपानत्वेननोवायनोत्तीन्संपानानमेज्ञावरुणोविपर्यासमेकैकमहरहःशोसमो
वावामिंद्रवान्निवत्रेनिप्रप्रयमेहनियनइंद्रोनुज्जषेयच्चवष्टीतिद्विनीयेकयामहाम
वृयकस्यहोवृरिनिन्नीयेश्रीनेवसंपानानाव्रास्तणाच्छसीविपर्यासमेकैकमहरहःशोस
नौद्राःसूर्मिदानिरदासमकैंरिनिप्रष्ठमेहनियपकउहव्यस्वर्षणीनामिनिद्विनीये
यत्तिग्मश्रृंगोवृषभोनभीमइनिन्नीयेश्रीनेवसंपानानच्छावाकोविपर्यासमेकै

३६

130 मेवलेलोकमभिमृणोतिकवीशक्वाग्निमंहशोस्मेयाइतियेहवाग्नेनेनहूवैंयीना
स्तिवैकवयस्तान्येवनदभ्याभिवदतियडवैदशार्वैदशवैप्राणाःप्राणतोवनदाम्नो
तिप्राणानानंसंनन्येयडवैदशावैंहशावैपुरुषेप्राणादशास्वर्गोलोकःप्राणाश्च
वनन्स्वर्गोस्मलोकानामोतिप्राणेषुवेवैनन्स्वर्गेषुवलोकेषुप्रतितिष्ठांतोयंतिय
डवैदशवैदशाक्षराविराड्विराड्वैस्वर्गप्रतिष्ठानदेनदस्याप्रतिष्ठायां
प्रतिष्ठापयतिसक्षदिंद्वतिराहनेवेद्राद्रूपात्रमध्यवनेनमध्यवनेनडपरिष्टाः
त्सेयानानामहरहःशंसति५कस्विमिंद्वावाक्स्वेकत्रश्योग्रनसीनोकडून्वस्या
क्रनमिनिकहेंनःप्रगाप्याग्रहरहःशंसन्येकोवैप्रजापतिःप्रजापतेराप्त्यैयदेव
कहेंनत्नन्स्वर्गस्यलोकस्यरूपंयहेवकहेंतोपोग्रत्रेंवैकमयोग्रत्रेंस्यावरुध्यै

ऋ॰ब्रा॰
१२॰

यदेववकर्हंनोथोमुवंवैकमयोमुवस्याबृहथैयदेवकदंनोयोग्रमहवीयनेषांनान्यह्नी
नस्कामस्पयुंजानायंनिनानिकहद्भिःप्रगाथैःशामयंनिनान्येभ्यःशोनानिकंभव
निनान्येनोशंनानिस्वर्गंलोकमभिवहंतित्रिष्टुब्नःस्कःप्रतिपदःशंसेयुस्ता
हैकेयुरस्तान्प्रगाथानांशंसेविप्रणाइतिवदंतस्तइतयानऊयीत् तद्वैहोता
विशोद्यैवाशंसिनः तद्यसेवनहिषेप्रतक्यामिनोऊर्ध्वुःपावनस्पसंत्रिष्टुभोमा
ध्यंदिनःस्कःप्रतिपादइत्येवंविद्याद्यथावैसमद्रंप्रनरेयुरेवंहैनेप्रस्नवंनेयेसंव
त्सरंद्वादशाहंवोपासंनेनयथासैरावतींनावंपारकामाःसमारोहेयुरेवहैवैना
त्रिष्टुभःसर्वकामःसमारोहंतिनहवायनछंदोगमपिनास्वर्गंलोकमुपावंनेना
वीर्यवेनमेहित्वाथ्योनधोहेयीनसमानेहिछंदोयोमेथ्यथ्याकरणवानीएरीनि

130

कमहरहः शेसनीमात्सृष्यप्रभूर्निसानयेध्यइनिग्रयमेहनीह्वेनिवासोम्पासः सावाइयानिद्वि
131. नीयेशासहृद्विदेहित्रंनेसंगादिनिनृनीयेनानिवायत्वानिनवङ्गीणिधाहहहः शेसानिना
निहादशभवंतिद्वादशाहवैमासाः संवत्सरः संवत्सरः प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञः स्तेसंवत्सरे
प्रजापतिंयज्ञमाप्नोतिनस्मिन्संवत्सरेप्रजापतौयज्ञेऽहरहः प्रतितिष्ठन्तोयन्तियन्तिहि
नइद्वंसर्वमनुप्रतिष्ठितियजयायपशुभिर्यंपवंवेदनोयंनरेरणवायमावपेरेनस्मृत्वोवि
राजच्छन्नर्धेहनिवेयरीन्नपंङ्क्तीः पंचमेपारुत्तेपीषट्टेयपीमन्यानिमहास्तोत्राणिपृष्ठंवीन्या
वपेत्न २ कोग्रायनयोदेवकामइनिमेत्रावरुणेणवनेनवायोन्यध्यायिवाकेनिनिवास्म
णांह्वेसायायाव्यवीरापवेष्ठुरेष्टाइन्यच्छावाकरानानिवाग्रावयनानेनेरेवावपनेदवा
प्रशाचयश्चस्वर्गेलोकमायंस्तथैवैनयजमानायनेरेवावयनेः स्वर्गेलोकेयोनिसयोह

श्र॰ब्रा॰
१३२

131

जातो ह्ययम: कनीनड्ग्निमेत्रावरुण: पुरस्तान्नं पानानाम हरहरहः ॐ सानिनदेवनस्तक्रेस्वापिमेने
नस्तक्रेनदेवाश्चऋषयश्चास्वर्गेलोकमापेस्तथैवनयजमानायनेश्चैवस्तक्रेनस्वर्गेलोके
येतिनदयभवनाश्चमद्भवानियश्चनामास्थैननंववैभवनानेवैयेकिरन्नायस्मावरुण्यश्च
गेहेनै: पथिभि: पारयेतिनस्वर्गेनायापवैनहहहरहः ॐ समन्यउब्रमाणेपरनश्चवसेनिग्राह
णाक्षेसीव्रह्मणेपदेनस्तकेसम्हहमेननस्तकेनदेवाश्चऋषयश्चस्वर्गेलोकमायेस्तथैव
नयजमानायनेनैवस्तकेनस्वर्गेलोकेयेतिनडुवैषड्वैषटाकनवकुतुनामाप्रोनडप
रिक्षान्सेपानानामहरहः ॐ सनिमिनष्टेवरीययामनीषामिन्याब्रावाकोग्रहरहः ॐ स
न्नामिवदभिनयेरूपमाभिग्धियाणिमर्हेशान्यराणिनियान्येवपराणहानिनानिप्रिया
णिनान्येवनदभिमर्हेशंनोयेन्नभारभमाणाः परोवाअस्माल्लोकात्स्वर्गोलोकः स्वर्ग

१२

परेनाः शंसतिनस्वर्गस्यलोकस्यरूपंपद्धेवेनाः शंसतीं द्वमेवैनेनिंह्रूपंनेययथरूपमेवास्मि
132 नायै ३ अपैं द्वमावोमयवत्रमिंज्ञानितिमैत्रावरुणः पुरस्तात्संपाननामहरहः शंसत्यपाण
वोग्रभिभूनेनुदत्वाभ्यग्रयस्मरायराहउरौपथ्यानद्वयामंस्मदेमेन्यभयस्यरूपमयमिव
ह्रत्विह्वेतिब्रह्मणानेब्रह्मणयुनाश्रुनः मीतिब्राह्मणाच्छंसिनामहरहः शंसतियुक्तवतीयुक्त
वतीयुक्त इवासहीनोहीनस्यरूपमृत्रोलोकमनुषीन्यच्छावाकोग्रहरहः शंसत्यनवेनेषी
मेनइवाह्यहीनोहीनस्यरूपंनेषीतिसज्ञायुगारूपमोकः सारीहवैयामिशेभुवानेयया
गोः अत्तानेगोष्ठयथारूपमेवास्मिनायापवेहवैषामिंद्रोयज्ञमागच्छतिनस्रूनेरूपयथा
हीनस्यपरिदथ्यनत्रियोगाह्वावनेयोहैवपरोभनमभिह्रूयति ५ अथ्यानोहीन
स्यप्रत्क्वेस्वविम्ब्लिम्ब्लेनिरितमानिरदैन्यहीनेयुक्तपवेदिद्दमितिविभुवनितूनेसा

अ॰ब्रा॰
१३२

132

नउन्माहीनेयुक्तेहृष्टन इतिविमुंचनेयहवाउहीनेनेत्नमहंनियपनेपोक्तंवविमोक्तंववेद
स्तमाहृषैवयुक्तिरेषाविमुक्तिस्तयन्ययमेहृनिवन्तर्वैशयकाहृकीसिपरिदय्यःश्यमय
वाहृनियन्तंसंस्थापयेयुनीहीनकर्मक्रुंग्रयपदहीनःपरियनोयाभिःपरिदःय्यःस्तय
घायुक्तोविमुच्यमानाउक्तनेनैवेयजमानाक्तमेरत्राहीनकर्मक्रुंग्रयपदुभयीभिःपरिद
य्यःस्तयथादीर्घाध्वउपविमोकंयायात्स्तादस्तनसमानीभिःपरिदय्यःस्तदाहुरेकयाद्वाभ्यांवा
स्तोममतिशंसेदीर्घारण्यानिभवंतियत्रबह्नीभिस्तोमोतिशस्यनेयोतिमंदेवभोत्रायंसंमय
च्छामीत्यपरिमितामिरुत्तरयोःसवनयोरयपरिमितोवैस्वर्गलोकस्वर्गस्यलोकस्यसमष्टेनम
घयाभिहृषनेऽपिपासनेदितेमयच्छेनारक्तन्तमानीभिःपरिदय्यःसेननोहैवैषाभार विं
त्तस्तोयस्तोमभवतिसेननमृच्छावयडुम्यंसेनमैसंधीयनेप्रजपायश्चमिधीयवेवेद ॥५॥

१५

नदाम्रः कर्णंष्क्रोहोनैकस्त्रकायकोब्जाहोज्ञाद्दिस्त्क्राइन्यसौवैहोनायोसौनपानिसवायकय
133 वनस्मादेकस्त्क्राः सयद्दिः ध्यानोहाविवाभवतिनेनयवमेउत्लेभाश्रुपरेक्रस्तेनस्माघक्वेभस्म
योवावहोज्ञास्तेवायकैकंनस्मादेकोब्जास्तयदेकैकस्यरश्रमेदौहोवर्णोभमवस्तस्मादिस्त्क्रा :
संवन्सरीवावहोनासवायकयवनस्मादेकस्त्क्रास्तस्ययहपान्यहानिभवंनिधीनाग्यवान्फ
स्मान्यन्यानिनस्माघक्वक्रनवोवावहोज्ञास्तेवायकैकंनस्मादेकोब्जास्तयदेकैकस्यनौहो
हैःमासैाभवनस्तस्माद्दिस्त्क्राःपुरुषोवावहोनासवायकयवनस्मादेकस्त्क्राःसयन्पुरु
षोभवननायैवमयद्दुःन्यवनमयथाश्राङ्नस्माघक्वोगानिवावहोज्ञास्तानिवायकैकेन
स्मादेकोब्जास्तयदेकैकमेगेयक्रनिभेवतिनस्माद्दिस्त्क्रास्तदाइयंद्दुक्वोहोनैकस्त्क्र
यकोब्जाहोज्ञा दिस्त्क्राकयेनन्समेच्चवनियदेवहिदेवन्यामियजेन्ययोायद्दुस्त्

अ॰ ब्रा॰ क्राहोत्राइनिद्रयायुदाय्यंदग्निहोत्रमुपवसन्तियत्तेहेहोनरुक्केवनिर्प्रियोनेक यंननोहोत्रानव्यवद्धि
१३३ घेनइनियदेवहिर्देवन्ताभियेनेन्तयोयहिस्वकाहोत्राद्वयानदाह्यंदग्निहोत्रमुपवसन्तियत्तेसर्वा
देवनाःसर्वाणिक्वंदांस्याप्याययंन्यघकनमेनक्वंदन्यायानयामान्फक्वानिग्राणयंनिकयादेव
133 नयोनिगायत्रेणक्वंदसाग्निनादेवनयेनिद्रूपादेवानूयत्तेनन्वानिग्रम्हरतांस्यभिवेरिरेयत्र
पर्वणायत्तमेघोहनिष्पामस्तृनीयसवनंयानिन्नीयसवनेहयत्तस्लमिहोबालिहः पनव
मेघायत्तंहनिष्पामइनिनेवरुणांदक्षिणानोयोत्तयन्मथ्यनोहहस्पानिम्नरनोविसनेभुवंदे
कैकास्मोनेदमुन्त्रामहेनिस्वनोहिनीयोयेनेदंसमम्रवामह्याइनिनानिंद्रोबावीन्तर्वेमहिनी
यास्थानिनसर्वइदंहिनीयमस्तस्मादैंद्रावारुणामैंद्रावार्हस्पत्यमेंद्रावैस्वमनुशासनेहिनी
यावेनोहवारानेनसाभवंनिहिनीयवंनोमर्नोनेययवेवेद ६ ग्राये यीष्ठ मेत्रावरुणास्यो

५

क्षेमेण यं ग्नि वीर्येण वा ग्नि ग्नि वीर्येणो वास्मै नन्नमन्नाद्यं यच्छैन्द्रावारुणमनुशासने वीर्येण वा इन्द्रः वृत्रे
134 वरुणः यशो वो ब्रह्माणि वीर्येणोव न ऋचेण षो ञ्च यन्तः पशून्परिगृह्णाति स्थिरत्वाय नय य ञो न्या
रोद्दी श्रु त्रा स्सण क्षेमे न उ क्षेमण यं नियं वा इन्द्रो वीर्येणो वास्मै नन्नमन्नाद्यं यच्छैन्द्राबार्हस्पत्यमनु घास
ने वीर्येण वा इन्द्रो ब्रह्मण्याक्षे हस्पतिः यशो वो ब्रह्माणि वीर्येणोव नक्ष्मणा वो भयन्तः पशून्परिगृ
ह्णाति स्थिरत्वाय नय ञौन्या यै ब्रीष्ठ ब्राह्मणाक सो क्षेमण यं नि वीर्येण वा इन्द्रो वीर्येणो वास्मै नन्नमण
यच्छैन्द्रावैस्रवमनुशासने वीर्येण वा इन्द्रो यज्ञो विस्त्रः यशो वो ऽग्निर्वीर्येणोव नय यज्ञेण वो न्न
पनाय पशूनु परिगृह्णाति ञे न नः अग्निष्टोम यत्नि न स्माउत्त त्रयो भूमि पृष्ठे हिय मीनामी षा नेया
पि ष्टानाम् आदानाय स्मै श्रद्धा वेदाश्च वरु थास्ता नेना मैन्द्राणि नागनानि शोसन्त्यो यनै रेव
सैन्द्रेन्द्रनीय सवनमे नै मोग नेस वनेयथा गीव हास्त्रसे नान्फ छानि भवंनि य लाने दिष्टो

अ॰ब्रा॰
१३५

134

वालखिल्या वृषाकपिरेवयामरुत्तस्माज्जातिसाङ्कमेवयेयुः प्राहृम्मिदं रेतः सिक्तं समृद्धमेक
धाप्रजननमेवास्मैतद्धवापनानिनावृपेगुर्ययारेतः सिक्तं विलंयेकुमारं वाजानमेतायेवि
भमेजात्वदृक्तात्तस्माज्जातसाङ्कमेवयेयुः दंनोमथ्यापवशौसेन्नथ्यायननावाङ्येवाग्रपरिहा
त्रैद्दीपसीवनंह्रोतारेनोभूतंशान्तामैत्रावरुणायसंप्रपद्धन्येतनस्यन्तंप्राणान्कल्पयतिवाल
खिल्याः शंसन्निप्राणा वै वालखिल्याप्राणानेवास्यनकल्पयतितानाविर्हितः शंसतिवि
र्हितावैप्राणाः प्राणेनापानेनव्यानः सपच्छः प्रथमेसूक्ते विहरन्त्यर्धर्चशो द्वितीयेत्
कृत्तृतीयेसपच्छः प्रथमेसूक्ते विहरतिवर्चवैवनन्मनस्त्र विहरतिद्वितीयेचतुर्थेवनक्रा
त्रेवविहरतिपञ्चनीयेप्राणंवैवनदात्मानेचविहरतिनतुपाप्मोविहरेत्कामोन्येनवैप्र
गायाः कल्पनेनिमर्शंसमेवविहरेन्नयावैप्रगायाः कल्पनेपदेवानिमर्शंसन्स्वर्गस

५१

हृयं यदेवानिमर्शोमान्मा वै बृहत्नीमाणान्त नो बृहत्नीमर्शो सीन्तग्रान्मा यसनो बृहत्नीनेमा
135 णाभयबृहत्नीमयसनोबृंहत्नीनदान्मानेप्राणैः परिबृढं त्रे नि यदेवानिमर्शोमान्मा वै बृ
हत्नीप्रजाः सनीसबृहत्नीमर्शोसीन्तग्रान्मा यसंनो बृहंनीनेप्रजाग्रयबृहत्नीमयसनो
बृहंनीनदामानेप्रजयापरिबृढंनेति यदेवानिमर्शोमान्मा वै बृहत्नीमर्शोसीन्तग्रान्मा
यसनोबृहंनीनेपशवोग्रयबृहत्नीमयसनोबृहत्नीनदान्मानेपशुभिः परिबृढंने
तिनस्यमेत्रावरुणाः प्राणान्कन्यायिवावास्मणाञ्छमिनेसंप्रयच्छन्नेनस्यावंप्रजनयेति
सकीन्निशंयात्तियायोवेदयोन्मोयजमानेप्रजमानेप्रजनयेतिवृषाकपिंशासन्यान्मा
वैवृषाकपिरान्मानमेवास्यनक्लस्यपनीनेन्मरवडन्मत्रवैन्टेस्वोत्रायमेवास्मैनन्ते
प्रयच्छतिघराकुमारायजानायासनेसपोञ्जोभवनियोञ्जोन्ययंपुरुषः पेवद्यवि

श॰ब्रा॰
१३५

135

हितोलोमानिव्रगरित्तिमज्ञामस्मिन्कंपयावानेवपुरुषस्तावेनंयजमानंसंस्कृत्याछावाका
यसंप्रपछन्तेनस्मावेप्रतिष्ठोकल्पयेन्तेवपामरुनेशमसतिप्रतिष्ठावापवयामरुन्मप्रति
ष्ठायायवैनसंलनः प्रतिष्ठाययतियान्यापायनन्यन्तेवैयाज्याग्राघमेवास्मैनमेप्रपछ
ति ८ नानिवापनानिसहवराणानीन्यावसनेयन्ताभानेदिष्टोवालगविल्पोवृषाकपि
रेवयामरुन्नानिसहवाशंसेसहवानशंसेयदेवामेनरीयायजमानसांनरीयायदिना
भानेदिष्टंरेनीसांनरीयायदिवसगविल्पाः प्राणानसांनरीयायदिवृषाकपिमात्मानमस्या
नरीययज्ञेवपामरुनेप्रतिष्ठावापवयामरुन्मनिष्ठापायवैनेनस्त्रावपेदेवासश्चमनुषाश्चना
निसहवाशंसेन्तसहवानशंसेन्तसहवुडिलस्त्राश्चिनराःसफविश्वजिनोहोनासेदीसोचक्रपनेषांवा
पषोपीत्यानोविश्वजितिसांवत्सरिकेहेहोनुरुक्षेमाध्येदिनमविप्रत्यवेनेहंनाहमिकमेवया ५१

मरुत्वं शस्यानीति नहेन्नथा शस्यपांवकेन हन्नथा शस्यमाने गोष्ठस्त्राजगाम स होवाच हो
तः कथा नेत्राणे विवक्षं स्तवन इति किं व्यभूदितो वयामरुद पमञ्जाता नः शस्यन इति स हो
वाचेन्द्रो वै मा व्योदिनः कथैन्द्रं मा व्योदिना व्यनीकसीति नेन्द्रं मा व्योदिना व्यनोषामीति स हो
वाच बृहद्रथन्तरे मा व्योदिनं सामनि जागतं वा निजागतं वा स उमारुतो मे वै संभृतेति स
स होवाचारमाभ्यां वाकेनैव व्यास्मिन्ननुशासन मो घे स होवाचैन्द्रं मे वा वि स्तोत्रं गायत्रिशास
न्यघ्र्ये वेहोत्रुरुपरिष्टाद्गोदिपा व्यख्याया पुरस्तान्मारुतं न स्पृह्नकस्या यस्याय इति न
दचेन गृहं नयेव शास्यने यथा वहेष्टस्याहानि कल्पयन य वयस्तः कल्पने यजमान
स्य प्रजापतिः कथमत्रा शस्त्र पवना भा नेदिष्ठो भवन्न्ययवा नावित्याः शोसति रे
तो वा अग्रे यज्ञा णाय वेत्रा स्तण्णाक्षेस्या शस्त्र पवना भा नेदिष्ठो भवन्न्य यद्वषाकपिं शो

श्रा॰ श्रा॰
१३६

मन्निरेनोवाश्यश्रेयान्माकयमन्नयजमानस्यप्राणापतिः कथंप्राणमुद्यचरुह्रोभवंतीत्यग्नियज
मानेवायतेनसर्वेनक्रतुनासंस्कुर्वंतिसयथागर्भोयोन्यामेनेवसंभवत्येनेनहवैसत्तदे
ग्नेग्नेसर्वेसंभवन्तीकेकेवागंसेन्नवान्निसंभवन्तिसर्वाणिचेन्स्हमानेहान्निक्रयेरन्कल्पयन्
प्रवयज्ञः कल्पतेयजमानस्यप्रजापशवःह्येवपवयामरुतेहोनोशंसेतत्स्यासानिष्ठानस्या
प्वेनमेनन: प्रतिष्ठापयतिप्रतिष्ठापयति ४ देवदत्तेजेवेषहमहदेंवदत्तेजेवापनग्राग
च्छेयेषहमहरागच्छेतिनवैदेवाअन्योन्यस्यगृहेवसंतिनर्नरिनोग्रहेवसनीत्याद्धस्त्रध
ध्याप्यथस्मृतिनतत्तपाजान्मजेमानिनवैदेवाअन्योन्यस्यगृहेवसंतिनर्नरिनोग्रहेवस
नीत्याज्रस्त्रघ्याप्यथस्मृतिनतत्तपाजन्मजन्मसंप्रदायस्तयदहस्मल्पप्तियथायथं
ज्ञानिनानदाजनेज्ञप्रेषीप्रेषेपुर्नेनेप्रेषीवेषड्कुर्वीवाग्वान्मनमेयाश्रुप्यायनेवै

136

५१

मकषष्ठेहनीपदनुप्रैष्यपुर्यदनुप्रैषीवषट्कृत्युवीवमेवनदामांशांनाम्नृक्कावनीवहरा
137 वणीम्हक्केपुरस्तुनायत्तस्यचावेरन्नन्याग्राणाग्ननयापश्चभ्योनिंस्तायेपुरस्तस्माहगेम्भो
पवप्रैषिनव्यम्नृगेभ्योपिवषट्कृनंनग्रावावमामेशांनाम्नृक्रूवनीवहराव्णीम्हक्के
निनाच्कृताहान्तस्यचावेरन्नन्यायाणान्नयापश्चभ्योनिस्तायंनिपारुक्केपीरुपदय
निहयोः सवनयोः पुरस्तामस्थिनयाज्यान्यांरोहिनंवैनामैनक्केदोपस्तारुक्केयमेनेन
हवाइंद्रः स्वमस्वर्गाल्लोकान्नारोहदारोहंतिसमस्वर्गाल्लोकाययएवंवेद नदाऊर्यन्नंच
पदाययवयंचमस्याह्नोरूपंषट्पदान्यहस्यायकस्मान्तमपदान्यष्टेहनिशंसन्तऽति
षड्भिरेवपदैः षष्ठमहरहर्वाप्नुवंन्यवाक्षिनेवैनदाहर्यन्नसमसेनदेवसमसेनपदे
नाभ्याहृव्यवसंनिसंननेस्माहेरथावमक्षिन्नेर्यनियययवेविद्वोसउपयंति २० देवस

श्र·ब्रा
१३७

137

पवांभूलोकेभूसमपमंननेदेवाः षड्हेनाहृभ्योलोकेभ्यो स्वानायाणहृंननेषांयाम्येनहे
स्तानिवस्तून्यासंस्तान्यादापंसमुद्रंपारुप्यंननेषांवैदेवाः स्तन्नहापैनेनेवछंदसानहे
स्तानिवस्तूनादद्ंननदेवैनन्यदंपुनः पहृंसवांऊपाश्राक्रूबानापाहिषभ्रोवस्दने
विरेवैनमेभ्यः सर्वभ्योलोकेभ्योनुदहेयपवंवेदघोवैंदेवनाः षड्हमहृर्वान्तेत्रपातिंश
स्तोमोरेवनेसामानिछंदछंदोयथादेवनंमनेनपायास्तोमंययासामापयाछंदः
सम्हृभोनियपवंवेदयष्ठैसमानीदकंनवषस्याङ्गोरुपंयदेवमयमहृलडग्रम
महृस्नदेवैननयदंपुनर्यन्यहृंयद्रुस्मवयद्रूयवयूनुनराहजेपनुनतिंव्रनंयदंनरू
पंयदस्मोलोकेंभ्यदिनोयंनाभानेदिष्ठंयन्यारुछंपयन्नराशंसंघहैपदायन्समय
हायकूनेपद्वेवनेनद्रनीयसास्तारुपमेनानिवैषहृस्मोतृणीछंदसामडषहेना

ह्यग्नानोन्नूसोग्निनेजनत्तं पनापनिरूत्तेनान्नशंस्मा गायत्र्यारैभ्या त्रिष्टुभावागिरित्तिमाजगत्याग
138 यपान्नृ हभैत्तागिनिवैछंदांसि षड्हे हतिशास्त्राणि भवन्त्यान यामाग्नैछंदसामेवनन्तरस
नयात्रपानयामानापैसरसानिहास्यछंदांसि षड्हे हतिशास्त्राणिन्नवंति सरसैछंदांसिरि
ह्रिभवन्ति सरसैछंदोभिर्यत्तेनन्नेयपवंवेद ॥ २ ॥ अथयद्धैपदैसोमैपान्नृरूपोभवन्तः
मान्नकं भवनासीषध्यमेनिहृयाहे पुरुषोवैद्धिप्रतिष्ठाः पुरुषः पुरुषोवैयज्ञः स्तसोहैपदैःसो
त्रियान्नूपोभवनीयस्य कीर्त्तिशसन्न पंज्ञा याबोम यवन्न मित्रावरुदेवायोनिवैं सकीर्त्तिः
सयपवमेनोदेवमोम्या सकीर्त्तिवैहकीर्त्तिंदेवकीर्त्तिं प्रतिष्ठाययनिभ्रूनानांकीर्त्तिमा
स्वर्गेलोकेप्रतिष्ठानि प्रतितिष्ठनि प्रजयापशुभिर्यएवंवेद ॥ अथहवाकपिंशंसनि
विहिसेनोरस्त्ततनेम्यावैह षाकपिस्तयत्कंपयमानोरेतोवर्षतिनस्मावृषाकपिस्तु

ऐ.ब्रा. वृषाकपयेहंवृषाकपिं वं वृषाकपिरिव वै स सर्वेषु लोकेषु भाति य एवं वेद नस्यन्हनीयेषु
१३८ पादेष्वाधंन योन्हावतिनदीकरोन्त्वंवैन्हस्वोबलेतिनदैन्याघमेवासेन व्हलेतिदथ्याम
यऊँनायंशंसतिऊयंहवैनामऊर्स्तिनेभवतिनस्माऊँनायास्तऊँनायानोऊँनायएवंन
ध्यनेसैऊयानितिनस्तऊयः स्वर्गेलोकेप्रतितिष्ठतिप्रतितिष्ठतिप्रजयापशुभिर्यय
एवंवेदनसावृन्देसामप्रथमानिभवन्तीदजननुपश्रूनेतेनाप्रथाहरशंसतियथावृषा
कपिंवषाकृपेहिवृषाकपिंतन्नापमिन्नेवायंरैभीःशंसतिवय्यस्वरेभवय्यस्वेतिरेभ
नोवैदेवाश्चऋषयश्चस्वर्गंलोकमायंस्तथैवैतद्यजमानारेभेनपवस्वर्गंलोकंयंति
नाः प्रथाहमित्येवथवापरिक्षितीः शंसतिरात्रोविस्वजनितनसेतिसंवत्सरोवैपरि
क्षित्संवत्सरोहीदंसर्वंपरितक्ष्यतीत्यथीस्वल्वारग्निर्विपरिक्षिदग्निर्हीदंसर्वंपरि

त्तिनीन यो वत्स्वा ज्ञगाथाय वैनाःकारव्या रात्तः परिलित्त इमि सनस्त यथाऊ र्यो यथाऊ र्यो
139 ज्ञथाय वैनास्पशस्ताभ वेनिय यफ वैगाथाग्रग्नेरेव गाथाः संवत्सरस्य वेनिह्वपा यथफ वै
मंत्रोग्रे रेव मंत्रा संवत्सरस्य वेनिह्वयान्नाः प्रगाह्रमिन्येवा थ्य कारव्याः शंसनीद्धःकारू
मह्वनु यदिनिय देवदेवाः कल्याणं कर्मकुर्वस्त काव्यामि वाम्र वेस्त थैवैन यजमा
नाय देवदेवाः कल्याणं कर्मऊर्वनिन कारव्यामि वाम्र वेनिनाः माागाह्रमिन्येवा
यदिशां ज्ञमीः ह्र्वंशस्वायः सभेयो विद थ्यइनिजनकल्याडनरः शंसनियोना
ज्ञात्तोध्रनभ्य ऋइन्टनवो वैदिशः प्रजननस्त यदिशां ज्ञमीः ह्र्वंशस्वायः स
योविथथ्यइनिजनकल्याडनराः संशंसत्त्नेवनकल्पपन्स्त्रूषप्रतिष्ठाय यति
प्रतिष्ठेनी रिदं सर्वमनुप्रतितिष्ठति प्रतितिष्ठति प्रजनपापस्त्र मियेयवेषेदनात्र

प्र॰ख्रा॰
१२९
139

हवेशाः संसनि प्रति हिन्वाय नाथें ऽ गायाः संसनि यदिंद्रा दो दासारा ज्ञा इनीद्रा गायाभि
हवैदेवाश्रसरा णा ज्ञापायैनानन्यायेस्तस्थैवैनघनमानाउंद्रगा याभिरेवाप्रियंभ्राल्व्या
मामायायैवनमनियुंनिनामहैवेशाःसंसनिप्रनिहिम्नायव २२ प्रथैनसाप्रलावशे
मसेनाश्वस्वाश्वालवेनइमेनसोहम्नानिर्यत्नस्यापुर्ददर्शीसहप्रज्ञानुवावप्रत्रकाय
त्नस्यापुरभिददर्शांसल्दभिलपिथ्याम्मिमामाह्मेमनंहैमिनिनयोनदभिललाप
नस्यहद्दस्यप्रिरैनम्नायेनोमेहृप्रशोभिउदत्नमुत्वमापिजायाहक्रावनरमीनः
पिनेनिसहोगावायिक्रानाल्मापरस्यपापिष्ठंनेप्रजाकरिष्यामिनियोमेमुत्वेमा
ग्रहीष्योयदिनाल्मेमुत्वेनप्राग्रहीष्यः शानायुधंग्रामकरिष्यंस्तहत्वायुधंपुरुष
मिनिनसादभाग्रययेनमायनाश्रज्ञानेयाः संनः पापिष्ठामेनोषोवलिक्रूनःपि

५६

नायच्छेनाः स्वेनप्रजापतिनासृपादेवनपापदैनसाप्रत्नायस्तम्नगस्पस्तोकस्पहूपेय
दैवेनसाप्रत्नापोयामावाद्विनिरैनशैानसाप्रत्नापोयामामेयनः सहहितिमेनत्तोस
दितिनंवापनशैानसाप्रत्नायंसासगंतिपदावग्राहंनासाम्रत्रमेनपदेनप्रणोतिय
थ्यानिविदोयप्रवह्निकः सूर्वंशास्त्राविननैोकिरणोह्मविनिप्रनिराथान्त्रत्रवाः शोस
निभुगिन्यभिगनइतिप्रवह्निकाभिर्हृवैदेवाश्चसुराणांरसंप्रवहृडस्तथयाभिर्हृ
वैदेवाश्चसुराणांरसंप्रवहृडस्तस्मात्प्रवह्निकास्तप्रवह्निकानांप्रवह्निकात्व
नावेप्रतिरावैः प्रत्यराभुवेस्तयनगतिरावैः प्रत्यराभुवेस्तस्मात्प्रतिरायास्तन्प्रति
रायानांप्रतिरोयवंप्रवह्निकाभिरेवह्निषतोभ्रातृव्याणांरसंप्रवह्निकास्ता
वैप्रतिरावैः प्रतिराभ्रुवविनाप्रग्राहृमिन्येवायाग्जितासेन्याः शंसनीहेकुशा

ऋ॰ब्रा॰
२४॰

२५०

गणाद्दगथराभिन्यन्तिस्तासेन्यासेन्याभिर्ह वै देवा असुराणान्यामयेनानन्यायंस्तथै
वैनद्यजमानाश्चन्त्यासेन्याभिर्देवाश्रियेश्चात्वमागापाप्येनुमनिर्यन्तिनाअ्रहं वै श
संसनियुनिष्ठिनायवाग्यान्निवाहंशेसुनिवीमेदेवाश्चकंसनेनिश्चीवीश्वनिवाद
स्वमेकवैशंसन्वेकस्तावैश्चीलावैरेभशंसनिविवैरेभिश्रियेपुरुषोवहनीन्नितामं
हैवेमाः शंसन्निश्रनिष्ठिन्नायव १३ अथातित्वाश्चाङ्गिरसीश्चाशीसन्यादित्या
हत्तरिगिरोभ्योदक्षिणामन्त्रयंतितिनुदेवनीयमिन्यवत्तन आदित्याश्चाहवा
अंगिरसश्चस्वर्गेलोकेस्पर्हेनवयंपूर्वेस्वरेष्यामोवयंपूर्वेइतितेहांगिरसः श्वन
आदित्याश्चहवांगिरसश्च स्वः सुत्यांददृशुस्तेहाग्निरस्तुवः परेस्यादित्येभ्यः
श्चसुत्यांप्रब्रूहीत्यादित्यात्र यः सुत्यांददृशुस्तेहाग्निरस्तुव रयसुत्यास्माकेने

घोनस्त्वंहोतासीउपेमस्त्वामितिसपत्नाग्निर्वावायादित्याभ्यघस्त्वन्नामीत्तेनेकेवो
141 होतारमवोचन्नाहूयंतेयुष्माकंत्रयमितितेनेहांगिरसश्चऊर्ध्वमावेगमोत्रवत्य
मितितेनेतिहाग्निरुहाबानिंयावैमाहूयंतेकिल्विषंह्निनयोमिंयस्मादूर्ध्वनतइविन
स्मादतिहूरमतत्त्वामितियजमानस्माहूवमियादेवाकिल्विषंह्निनयोनिंयस्माहू
वमितितिनाहारिमानेगिरसोयाजनयोवऊरुत्तमोदीमोदाथीवीदत्तिणांतिशुसंह
नप्रतिजग्रहुःसायंतेहवैभयंतःपीसादक्षिणाःमुचाहिहाःसोवमानाद्यव
रुकाणिनामानःप्रतिगृह्णीयुरीतितस्मायनानिनिरुदीर्घंनयपवनेभवराग्नि
गमोनेनस्मात्विहूत्रदक्षिणांतोयाऊर्यानैतोम्प्रहूजेत्वदक्षिणाप्रमृणात्तानी
क्षितस्मायपवासमानजन्माभ्राखव्यस्माहूणउऊवः तस्मायनोदयायात्रवः

सु॰ आ
२४२

पशवेदत्तिरोविहृणाञ्छिद्दिष्यानिश्वात्त्वौंननः न्कवंभतिहा पयनियोसौनपनिसवै
शंसन्याहृनगिनरंगिरोभ्योदत्तिणामनपंस्नोहृनगिनः अन्नायत्तिनिनाहृमोटायिंवी
मन्यगृहणंस्नामहृनगिननः अतिगृहणंनिनिनाहृमोटायिंवीअन्यगृहणंस्नाम्हृ
नगिननः अन्यगृहणंनिनिअन्यगृहणंव्रहानेनरसेनविवेननानिन्येषहृवाग्नहणंवि
वेनायोसौन्यपनिसवैशंसनियन्नानेनरसंनपुरोगवामड्न्येषहृवैयन्नस्यपुरो
गवीयदत्तिणायथाहीसः स्वन्नमिनिरेनदंनेन्येषयवेस्परउन्ननाउनस्येनाग्ना
स्युयसाडहयथाभिर्यविहूः उनेमाप्रमानंपिपनीन्येषयवस्येन्नयथाशीस्उय
न्येषउनयथाभिर्यविहूः उनेमाप्रमानंपिपनीन्यादिनाहृव्रावसवस्नेउन्न
ताय: अनिग्नहृणिसंगिरः इदंराये विभ्रभस्रड् दंरायोह्वहयघ्नः देवादद

तास्यरंनदोग्ध्रस्ववेननं पुष्याग्रस्तु दिवे दिवे अश्नीवगमायनेगिनयदादित्याच्यांगिरसी
142 वशोमनिस्वगिनोयाय एवेनदहरहः शंसनियथानि विदो शम्भूनेच्छेदः शोमस्मिनगमि
दृशामरीणेनीमेवैलोकाभूनेच्छेदोस्तरान्हवैदेवाअग्रेक्षिविरेभूनेनगजेयोसंनस्ती
निर्षमाणास्तानिमेदेवाः सर्वेभ्योभूतेभ्योस्यादयंस्नघदेनानिमेदेवाः सर्वेभ्योभू
तेभ्योस्यादयंस्नस्माद्भूतेच्छेदः स्तूभूतेच्छेदीभूतीच्छेदंनवेच्छादयंतिहवापरमि
मेल्लोकाः सर्वेभ्योभूतेभ्योनिरह्नंस्वर्वेभ्योभूतेभ्योनुदतेयएवंवेद २४ अथा
हनस्याशंसतियदस्यान्नऊर्भेयाद्रन्याहनस्याहाउदंसर्वंप्रजानमाहनस्याह्ना
पनदधिप्रजापतेस्यैवसैप्रजास्यैनावैषट्शंसेन्नहाकनवः पितरः पितरः
प्रजापतिः प्रजापतिराहनस्यास्मादशंसेदितिशंभवस्यववोदयात्तरा

श·ब्रा·
१८२

विराड्ढैष यन्नोवन्नस्ते गर्भा उ पत्नीवंतं निश्रीर्वै विराड्यशोन्नाद्यं श्रियमेवन हिराजं यशस्यन्नाद्ये प्र
तिष्ठापयति प्रति हैति रिदं सर्वं मनु प्रति ष्ठति प्रति तिष्ठति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद तिस्रः
शंसेदिति वा रेलः सिक्तं संभवत्या उ मस्या जरायु विहृत्याति पमानाप्निनायुक्त्याय तेन स्तनी
यमभूतो — यमेवैन यवन्नयो शंसेत्सवीपव षोडशा शंसेदिति ह कैकामाग्नीवारेनः सि
चतिरेनसः सिक्ताः प्रजाः प्रजायंते प्रजानो यज्ञननाय प्रजावाञ्जनयिष्णुर्भवति प्रजा
मेप्रजायते प्रजनया पशुभिर्य एवं वेद १५ अथ दधिक्रीं शंसति दधिक्राव्णो अकारिष
मिति नतडत्तराः पावमानीः शंसति स्तनासोमधु मन्नमाइत्य त्रवै दधिक्रा पवित्रं पावमा
न्यस्तडह केपावमानीभिरेव पूर्वं शस्यानन्तडत्तरा दधिक्रों शंसनीयो वाग्दधिक्रा पायः
पवनडनिवदंनस्तडनयाउनयानऊ यीउं पन सपति ह वा गच्छनायेनी सदाधिक्रो

मेवपूर्वैर्यास्त्वाप्नन उञ्जरः पावमानीः शंसन्ति नयदा थिक्रीशंसनीयं वा गाहन सोवा वमा
143 वादीन देवपवित्रे णैव वा वं पुनीते सा वा श्रन्तुहभो भवन्ति वा वा श्रन्तुहम नस्वैनैव व छ्रेदसो
वा वं पुनीते नाम हे यंशः शंसन्ति मनिहिन्वाय वा यया पावमानीः शंसन्ति पवित्रं वै पावमा
न्यउ यं वा गाहन सो वा वम वादीन या वमानीभिरेव वा वं पुनीते नाः सर्वाश्रन्तुहयं वा व
भोभवन्ति वाग्वा श्रन्तुहमा नस्वैनैव व छ्रेदसो वा वं पुनीते ना श्रमवैं णोर्हं यंमाः शंसन्ति मा
निहिन्वाय वा वइ स्तोत्रं मम मेनीहदिसेनेन्द्र वमेन्द्रा बाहस्पत्यं स्रुक्त्रं शंसन्ति यहेन उन्द्र
हनयदेनेन्द्र पमैन्द्रा बाह स्पत्यमेन्द्र त्वमैन्द्रा नाग न शंसन्ति सवन या रण मितं यु
स्महद्दनि वदंनस्त उन या नऊ पीविहिभायनना वाड यंवागे षो हो तकाणे या दैम्रा

ब्र॰ब्रा॰ २४३ तर्हैतस्मयान्नीयमवनेनयदेनेन्न्वमैंद्रावार्हस्पत्यमेतांन्नवस्पोऽन्नमयानदाह्नः संशंसेन्नषष्ठे
मैंद्राग्नागनेशंसनिस्त्वयवैनेनदायननेप्रणानिस्त्वयोर्दैवनयोः कामेनिन्नेवयरिदथ्यका
मेत्तवस्पोऽन्नमयानदाह्नः संशंसेन्नषष्ठेह्ननिनसंशंसेत्कथमन्येष्वहस्सुशंसन्निकथम
न्नत्रशंसनीनयोरुवल्वाह्नैंवसंशंसेन्स्वर्गोवेलोकः यद्धयमहरहस्समायेनैवस्वर्गोलो
कः छिद्रैहस्वर्गेल्लोकेयामपनीनिनस्मान्नसंशंसन्निनन्स्वर्गस्यलोकस्यह्रूयंयद्धैवैर
नाः संशंसन्नियन्नाभानेदिष्ठोवालखिल्योवृषाकपिरेवरुदेवनानिवाग्रज्ञोब्ब्रा
निभवेनिनस्मान्नसंशंसन्येहोवृषाकपिः सर्वाणिछन्दांसिनश्यभल्लायडपाशीय
देन्द्रावार्हस्पत्यान्नीयसवनेनयदेनेन्नवमैंद्रावार्हस्पत्येन्सूक्तंशंसन्नैंद्रावार्हस्प

नायपरिष्यनीयाविशोग्रदेवीरभ्यवरंनिरिनापरजनाहवैविशोग्रदेवीर्नोवस्याय
जनेभयंभवनिशोनीः प्रजाः क्ष्माः सहेनेयज्ञेवेविहंशोसनियज्ञेवेविदेशोम
नीनिब्राह्मणं ॥२६॥ इत्यथर्ववेदेगोपथब्राह्मणेउत्तरार्द्धेषष्ठःप्रपाठकः
समाप्त०॥ ब्राह्मणसंपूर्णं॥ चैत्रशुक्लैकादशी शुभम् ॥